

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

747946

**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINA SORULAN
FETVALARA GÖRE TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT
(1998-2001 FETVÂLARINA GÖRE)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
Doç. Dr. Abdurrahman KURT

İsmail GÜLER
BURSA 2004

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
3. KAPSAM VE SINIRLARI.....	2
3.1. <i>Kapsamı:</i>	2
3.2. <i>Sınırları:</i>	2
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	3
5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	4
6. FETVÂLAR VE MÜSTEFTİLER.....	6
6.1. <i>Soru Tekniği Açısından Müsteftiler</i>	6
6.2. <i>Dini Soruları Cevaplamada Esas Alınan Kriterler</i>	7
6.2.1. <i>Kaynak Açısından</i>	7
6.2.2. <i>Soruyu Cevaplandıran Uzman Açısından</i>	7
6.2.3. <i>Soruyu Soran Kişi Açısından</i>	8

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM'DA FETVÂ MÜESSESESİ

1. HZ. PEYGAMBER'DEN OSMANLI DEVLETİ'NE KADAR	9
2. OSMANLI DÖNEMİ VE ŞEYHÜLİSLÂMLIK.....	10
3. CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEM	11
3.1. <i>Şer'îye ve Evkaf Vekaleti</i>	11
3.2. <i>Diyanet İşleri Başkanlığı</i>	13
3.3. <i>D.İ.Başkanlığı'nın Sorulan Fetvalar ve Verilen Cevaplar Açısından Genel Bir Değerlendirmesi</i>	13

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

1. İNANÇLA İLGİLİ BULGULAR	19
1.1 <i>Allah'a İnanmak</i>	21
1.2 <i>Batıl İnançlara, Bidat ve Hurafelere İnanmak</i>	23
1.3 <i>Peygamberlere İnanmak</i>	24
1.4 <i>İlahi Kitaplara İnanmak</i>	27
1.5 <i>Ahiret'e İnanmak</i>	29

2. DİNİ PRATİK BOYUTUYLA İLGİLİ BULGULAR.....	32
2.1. <i>Namaz Kılma</i>	33
2.2. <i>Oruç Tutma</i>	37
2.3. <i>Hacca Gitme</i>	39
2.4. <i>Kurban Kesme</i>	41
2.5. <i>Zekât ve Fitre Verme</i>	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL HAYATTAKİ DEĞİŞMELERLE İLGİLİ BULGULAR

1. AİLE YAPISINDAKİ DEĞİŞMELERLE İLGİLİ BULGULAR.....	47
1.1. <i>Evlenmeye Hazırlık</i>	48
1.2. <i>Evlenme</i>	55
1.3. <i>Ailede Temel Unsurlar</i>	57
1.5. <i>Boşanma</i>	62
1.6. <i>Poligami (Taaddüd-i Zevcât)</i>	64
2. MÜZİK VE SPORLA İLGİLİ BULGULAR	66
3. TIPLA İLGİLİ BULGULAR	69
4. EKONOMİK HAYATLA İLGİLİ BULGULAR	71
5. İLETİŞİM ARAÇLARIYLA İLGİLİ BULGULAR.....	74
SONUÇ	76
BİBLİYOGRAFYA	78

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
D.İ.B	: Diyanet İşleri Başkanlığı
D.İ.Y.K	: Din İşleri Yüksek Kurulu
EÜİFD	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
H. h.	: Hicri
İA	: İslâm Ansiklopedisi
M	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi
Ö	: Ölümü
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ts.	: Tarihsiz
trc.	: Terceme
v.b.	: Ve benzerleri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınevi

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DİYK	: Din İşleri Yüksek Kurulu
EÜİFD	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
H. h.	: Hicri
İA	: İslam Ansiklopedisi
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
M	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ö.	: Ölümü
a.g.e.	: Adı geçen eser
bas. haz.	: Baskıya hazırlayan
hzl.	: Hazırlayan
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
md.	: Madde
neşr.	: Neşreden
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ts.	: Tarihsiz
trc.	: Terceme
v.b.	: Ve benzerleri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınevi

ÖNSÖZ

İletişim ve teknolojinin yaygınlaşmasıyla küçülmeye başlayan dünyamızda artık hiç bir şey eskisi gibi değil. Dünya hızlı bir şekilde değişiyor. Türkiye bu değişime altyapısı hazırlanmamış bir şekilde yakalandı. Modernleşme, sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği yeni olgularla yüz yüze kalan Türkiye, yoğun sosyal değişmelere maruz kaldı. Özellikle de 1980'lerde yeni bir zaman dilimine girdi. Bu zaman diliminde de kentleşme hareketi önemli yer tutmaktadır. Türkiye'de kentleşme hareketi, cumhuriyeti izleyen yıllarda yavaştı. 1950'den sonra hızlanmaya başladı. 1985'li yıllardan itibaren kentleşmenin, sanayileşmenin ve modern hayatın cazibesıyla göç büyük bir ivme kazandı. Geleneksel yapının hakim olduğu ortamdan kentlere göç eden bu insanlar, sosyal hayatta dinsel kimliklerini devam ettirme arzusunu korumaya da çaba sarf etmişlerdir.

Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme bireyi, toplumu ve başta din olmak üzere tüm kurumları derinden etkilemiştir. Kapitalizmin, teknolojinin, basın ve modern hayattaki diğer sosyal değişme ajanlarının getirdiği yeni bakış açılarıyla, Müslüman halkın dini inançları, ibadetleri, gelenekleri ve değer yarguları da bu etkilenmeden payını almıştır. Müslüman toplum, dinlerinin kendilerinden istediği hayat ile, modern hayat bir çok noktada ters düştüğü için büyük bir çıkmaza girmiştir. Türkiye'deki bu değişim karşısında bireyler dini bilgiye sahip kişi ve kuruluşlara sorular sorarak sorunlarına çözüm aramaktadırlar.

İşte bu araştırmanın amacı Diyanet İşleri Başkanlığı'na ve orada bulunan Din İşleri Yüksek Kurulu'na 1998-2001 yılları arasında sorulan fetvaları esas almak suretiyle, din ve toplum ilişkilerini, karşılıklı etkileşimini, dinin değişmede oynadığı rolü ve toplumsal değişimin dini hayat üzerindeki etkisini araştırarak Türkiye'deki dini hayatın kısıtlı da olsa bir değerlendirmesini yapmaya çalışmaktır.

Araştırma giriş de dahil olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş Bölümü'nde araştırmanın amacı, yöntemi ve bu sahada yapılmış olan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Birinci Bölüm'de ise fetva kurumunun fetva kurumunun tarihsel süreci ele alındı. İkinci Bölüm'de araştırmanın bulguları değerlendirilmeye çalışıldı. Bulgular dini inanç boyutu, dini pratik boyutu, bazı konularda dini bilgilenme boyutu

v.b. başlıklar altında değerlendirilmeye çalışıldı. Üçüncü Bölümde ise toplumsal hayattaki değişmelerle ilgili bulgular değerlendirildi.

Çalışmada bölümler arasında bütünlük sağlamaya, tekrarlardan kaçınmaya olabildiğince özen gösterilmiştir. Kaynak olarak seçilmiş eserlerden istifade ederken, subjektif ve spekülatif değerlendirmelerden etkilenmemeye bilhassa dikkat edilmiştir.

Gerek araştırma konusunun seçiminde ve gerekse çalışmamızın ilerleyen safhalarında, tez danışmanım Doç. Dr. Abdurrahman KURT'dan gördüğüm yardım ve desteği şükranla anmalıyım. Araştırmanın derlenip toparlanmasında önemli katkıları bulunan Prof. Dr. İzzet ER'e, fetva klasörlerine ulaşmam konusunda benden hiçbir yardımlarını esirgemeyen D.İ.B. Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı Doç. Dr. Şamil DAĞCI'ya, D.İ.Y.Kurulu üyeleri Dr. Muzaffer ŞAHİN'e ve Zeki KARAKAYA'ya, D.İ.Y.Kurulu uzmanı Mehmet SOYUPEK'e, Abdurrahman AKBAŞ'a, Dr. Hamdi TEKELİ'ye ve Dr. Ekrem KELEŞ'e teşekkürlerimi sunmayı bir görev bilirim.

İsmail GÜLER
Bursa / 2004

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

İnsan sosyal bir varlıktır. Bunun tartışılması dahi söz konusu değildir. Sosyal bir varlık olan insan, toplumsal kurum ve gruplar oluşturmaktadır. Fert olarak insanın varlık yapısında mevcut olan din de, sosyal bir kurumdur¹. Dolayısıyla din, fert ve cemiyetle, daha doğrusu sosyal bir varlık olan insanla ilgilidir. İnsanoğlu yaratılışından günümüze kadar, daima kendisinden yüce, kudretli ve ulu bir varlığa sığınmak ve ondan yardım dilemek ihtiyacını hissetmiştir. Bu, din fikrinin insanda doğuştan mevcut olduğunu göstermektedir. Bu yüzden, bir kurum olarak din, sosyolojinin ilgi sahası içine girer. Aynı şekilde din sosyolojisi de, sosyolojinin yöntemlerini takip ederek dinin toplum üzerindeki etkisini araştırır. İlahi kaynaklı olsun veya olmasın, bütün dinlerin toplumsal yapıyla doğrudan bir ilişkisi olduğu öngörüsü, din sosyolojisi araştırmalarının temelini oluşturur.

Din insan ilişkilerini düzenleyici ilkeler sunmaktadır. İnsanlar bu düzenleyici ilkeleri benimserlerse evlilik, çalışma hayatı gibi birçok sosyal davranışlarına standart getirebilirler. Ayrıca bunlar, onların ben merkezci yapılarından büyük ölçüde kurtulmalarına da neden olabilir. Bu yüzden dini işlevler, toplumsal kurumlara işlerlik ve devamlılık sağlar.

Araştırmanın konusu, insanların dini sorunlarıyla ilgili olarak sordukları sorulardan müteşekkil olan fetvaları tetkik etmek olacaktır. Belirlenen örneklem vasıtasıyla Türk toplumunun dine yönelik olumlu veya olumsuz tutumlarının oluşmasında hangi faktörlerin etkili olduğu tasvir edilmeye çalışılacaktır.

Fetvaların toplumsal ilişkilerdeki rolü, halkın günlük yaşama uyumunda nasıl bir etkisi olduğu araştırmanın temel problematiğini oluşturmaktadır. İlgili dönemdeki gelen sorular çerçevesinde, araştırmanın alt problemleri de şöyle sıralanabilir.

- İnsanların din anlayışları, günlük yaşantılarına etki etmekte midir?
- Fetvâ isteme konusunda D.İ.Başkanlığına duyulan ilgi ve güvenin oranını tespit etmek mümkün müdür?

¹ Er, İzzet, *Din Sosyolojisi*, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s. 99

2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, D.İ.Başkanlığı tarafından 1998 – 2001 yılları arasında sorulan sorulardan yola çıkarak toplumdaki dindarlaşma olgusunun ve bu çerçevede yaşanan dini hayatın sosyolojik açıdan analizini yapmaktır. Soruların sosyal ve dini hayatta ne ifade ettiği, din-toplum etkileşimi bağlamında ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Bu araştırma, D.İ.Başkanlığı'nın fetvâlardan hareketle toplumumuz açısından nasıl görüldüğünün tespitine ve böylece de fetvâların toplumda dini hayat konusunda nasıl bir fonksiyon icra ettiği ve toplumsal değişmeye ne tür bir etki yaptığı hakkında değerlendirmelere imkân vermesi açısından önemlidir. Çünkü, ülkemizde yaşanan hızlı toplumsal değişme ve gelişmeler fertlerin, dolayısıyla toplumun tutum, davranış ve beklentilerinde farklılaşmalar meydana getirmiş, bu da doğal olarak zihniyet değişimi ve geleneksel değerlere bakışı büyük ölçüde etkilemiştir. Bu durum, fertlerin dini yaşayışlarında ve din hizmetlerinden beklentilerinde değişikliklere yol açmıştır.

3. Kapsam ve Sınırları

3.1. Kapsamı: Araştırmanın boyutları, Türkiye Cumhuriyetindeki Türk toplumu ve yurtdışına iş veya eğitim amaçlı olarak göç etmiş vatandaşlarımızın dini yaşayışlarının fetvâlara yansımalarıdır. D. İ. Başkanlığı'na 1998-2001 yılları arasında sorulan fetvâların dini inanç boyutu, dini pratik boyutu, toplumsal hayattaki değişimler v.b. tasnifleri yapılmıştır. Ayrıca bu tasniflerle ilgili fetvâların istatistiği çıkarılarak sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

3.2. Sınırları: Bu çalışmada Türk toplumunu temsilen D.İ.Başkanlığı'nın 1998-2001 yılları arasında yazılı olarak (mektup, fax, internet) vermiş olduğu fetvâlar seçilmiştir. Bu dönemin seçilmesinin nedeni D.İ.Başkanlığı'na sorulan soruların son dönemde artmış olmasıdır. Yılda yaklaşık 2000'e yakın soru cevaplandırıldığı ve bunların tek tek incelenip tetkik edilmesi zor olduğu için sadece 1998-2001 yılları arası araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmanın diğer sınırlarını aşağıdaki şekilde belirleyebiliriz.

- Fetvâ soranlar, yaşlarını çok az veya hiç belirtmediklerinden dolayı, bu çalışmada yaş faktörü dikkate alınarak değerlendirilmemiştir.

- D.İ.Başkanlığı'na telefonla sorulup, cevabı telefonla alınan ve kaydedilmeyen fetvâlar kapsam dışıdır.
- Sosyal ve günlük hayatta insanların karşılaşp da yazılı olarak D.İ.Başkanlığı'na sorma ihtiyacı duymadığı sorular araştırma kapsamına dahil edilmemiştir.
- Şahsın bizzat kendisi gelerek sorduğu ve cevabını da sözlü olarak aldığı sorular kaydedilmediği için kapsam dışıdır.
- Fetvâ soranlar tarafından meslekleri ve öğrenim durumları belirtilmediği için bu iki madde dikkate alınmamıştır.

4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada model, araştırmanın konusunu tespitten sonuçların sunulmasına kadar gerçekleştirilen faaliyetler bütünüdür². Diğer bir ifadeyle araştırma modeli, araştırma amacına uygun ve ekonomik olarak, verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli şartların düzenlenmesidir³.

Bu araştırmanın modeli iki farklı metotla vücut bulmuştur. Teorik çerçevede dokümantasyon metodu ile elde edilmiş bilgiler sistematize edilmiş, uygulamalı kısımda ise, tasvir metodu ile elde edilen veriler, ilgili istatistiksel teknik ve metotlarla araştırmanın varsayımlarının test edilmesi sağlanmıştır⁴. Toplumsal grupların tamamını inceleme imkânımız olmamıştır. Ayrıca toplumdaki tüm insanların dini tutumlarını belirlemenin zorluğu ortadadır. Araştırma da mülakata dayalı olmayıp belgelere dayalı olduğu için, belgelerde ne varsa onlar esas alınarak, analize ve genellemeye gitme zarureti ile karşılaşılmıştır. Bu vakıa göz önünde bulundurulmuştur.

Temel olarak dokümantasyon metodu içerisinde yer alan arşiv araştırması⁵ araştırmada kullanılan tekniktir. Yani böylece tarihi gözlem yoluyla belgesel doküman ve kaynaklara inilmiştir. D.İ.Başkanlığı'nın 1998-2001 yılları arasındaki fetvâlar titiz bir şekilde incelenmiştir. Kayda geçen fetvâlarda çeşitli eksiklikler ortaya çıkmıştır.

² Arslantürk, Zeki, *Araştırma Metod ve Teknikleri*, 4. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İstanbul, 1999, s. 39

³ Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 5. Baskı, Ankara, 1994, s. 76

⁴ Türkdoğan, Orhan, *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*, Timaş Yay., 3. Baskı, İstanbul 2000, s. 298-331

⁵ Arslantürk, a.g.e., s. 81

Müsteftilerin, yaşlarını, mesleklerini ve öğrenim durumlarını çoğu kere belirtilmemiştir. Bu yüzden de çalışmada müsteftilerin bu durumları dikkate alınmamıştır.

Fetvâlar, genelde telefonla, mektupla, dilekçe, fax ve internet aracılığıyla sorulmuştur. Telefonla sorulan sorular uzmanlar tarafından fetvâ odasında ya direk cevaplandırılmakta ya da adres alınarak fetvânın cevabı posta yoluyla, fax'la ya da internet'le ulaştırılmaktadır.

5. İlgili Araştırmalar

Türkiye'de Fetvâlar ve bunlara verilen cevaplarla ilgili yapılan sosyolojik çalışmalar bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Fetvâlarla ilgili çalışmaların çoğu, İslam hukuku sahasına aittir. Aşağıda daha ziyade fetvâlar üzerine yapılmış olan sosyolojik çalışmalar tanıtılacaktır.

17. yüzyıl Osmanlı toplumunda kadının durumunu şeyhülislâm fetvâları aracılığı ile inceleyen Gökçen Art'ın⁶ araştırması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm "sunuş" adıyla başlamaktadır. Bu bölümde yazar, fetvâ müessesesi, nikâh ve talâk, nikâhta velâyet, nikâhta vekâlet, dinen nikâhlanması imkânsız olan kadınlar, nikâhta küfüvlük, mehir ve boşanma konularını incelemektedir. İkinci bölüm ise "soru ve fetvâların incelenmesi" başlığı ile başlamaktadır. Bu bölümde yazar, nikâh ile ilgili soru ve fetvâları, Gayri Müslimlerin nikâh ve boşanmaya dair soru ve fetvâları, kendi kendine evlenenlerle ilgili soru ve fetvâlar, cinsellik ile ilgili soru ve fetvâlar, iktisadi ilişkilere dair soru ve fetvâlar, çeyizle ilgili soru ve fetvâlar, ev içindeki üretime dair soru ve fetvâlar, çocuğa bakma ve terbiye ile ilgili soru ve fetvâlar, koca dayacağı ile ilgili soru ve fetvâlar v.b. gibi konuları ayrıntılı bir şekilde incelemektedir.

1980'den 1995'e kadar İstanbul Müftülüğü'ne sorulan sorulara verilen fetvâları inceleyen İsmail Altıntaş⁷, Türkiye'deki dini değişme-sosyal hayat bağlantısının sosyolojik boyutunu, genel sosyoloji ve din sosyolojisi biliminin yöntem ve tekniklerine göre ölçülmesi ve analizi; bu bağlamda, dünya genelindeki değişim hareketlerinin ülkemize yansımaları sonucu ortaya çıkan dini hayatı ve bunun toplumsal

⁶ Art, Gökçen, *Şeyhülislâm Fetvâlarında Kadın ve Cinsellik*, Çiviyazıları Yay., İstanbul, 1996

⁷ Altıntaş, İsmail, *İstanbul Müftülüğüne Sorulan Sorular ve Verilen Fetvâlar Işığında Türkiye'de Dini Hayatın Sosyolojik Analizi (1980 Sonrası İstanbul Örneği)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1997

yansımalarını tespit etmeye çalışmaktadır. Diğer deyimle modernleşme ve kentleşme sürecinde olan toplumumuzun dini ve sosyal yaşamında ortaya çıkan problemleri nasıl çözmeye çalıştığını, din sosyolojisinin metodolojik yaklaşımı çerçevesinde analiz ve tahlil etmektedir. İnsanların fetvâ makamına sordukları fetvâlar esas alınarak, toplumdaki dindarlaşma olgusu ve bu çerçevede yaşanan dini hayatın sosyolojik boyutlarını incelenmektedir.

D.İ.Başkanlığı D.İ.Y.Kurulu'nun 1946-65 yılları arasındaki sorulan fetvâları inceleyen Ahmet **Bıçakçı**⁸, incelemesinde D.İ.Y.Kurulu Kararları'nı iki şekilde tasnif yapmıştır. Birincisi; insanlar tarafından sorulan fetvâlar, ikincisi; kurumlar tarafından sorulan fetvâlar. Yaptığı bu tasnif çerçevesinde toplum tarafından sorulan fetvâlar ile kurumlar tarafından sorulan fetvâların benzerlik ve farklılıklarını belirlemeye çalışmıştır. Kurumlar tarafından sorulan fetvâların daha çok kurumun almış olduğu kararları halka benimsetmek için D.İ.Başkanlığı'ndan fetvâ isteme şeklinde olduğunu belirlemiştir.

D.İ.Başkanlığı D.İ.Y.Kurulu 1965-1985 yılları arasındaki fetvaları inceleyen Selim Eren⁹, konu ile ilgili kavramları, toplumsal değişme ve Türkiye'yi, ailedeki değişmeyi, dini değişmeyi ve din-devlet ilişkilerini alt başlık olarak da Diyanet Teşkilatı'nı incelemektedir. Soruları, inançla ilgili sorular, ibadetle ilgili sorular, toplumsal içerikli sorular ve diğer sorular şeklinde tasnif etmektedir. Sonuç olarak araştırmacı, dinin sosyal kontrol aracı olarak her zaman toplumu şekillendirme rolleri olduğunu fetvâlardan hareketle incelemektedir. Ayrıca Cemaat hayatı yaşayan toplumlarda dinin etkisi ve sosyal kontrol özelliğinin daha belirgin olduğunu belirtmektedir.

---

⁸ Bıçakçı, Ahmet, T.C. D.İ.Başkanlığı D.İ.Y.Kurulu Kararlarının Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi (1946-1965 Yılları Arası) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994

⁹ Eren, Selim, Günümüzde Sorular ve Cevapların Işığında Dini Hayata Sosyolojik Bir Yaklaşım (T.C. D.İ.Başkanlığı D.İ.Y.Kurulu'na 1966-1985 Yılları Arasında Vatandaşlarımız Tarafından Sorulan Sorular ve Cevapların Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994

6. Fetvâlar ve Müsteftiler

Toplumun ve ilim adamlarının istifadesine sunulmak üzere, D.İ.Başkanlığının teşkil edildiği 1924'den 2001'e kadar 77 yıllık süre içerisinde D.İ.Y.Kurulu tarafından verilen kararlar, Kurul uzmanlarınca teker teker incelenerek, konularına göre tasnif edilmektedir. Bu kararların, Cumhuriyet tarihimiz boyunca Türkiye'de dinî hayatın durumunu ve geçirdiği merhaleleri göstermesi bakımından önemli bir ampirik malzeme oluşturacağını düşünmekteyiz.

D.İ.Y.Kurulu 1930-2000 yılları arasında toplam 20260 karar vermiştir. Bunlardan; 6749'u kitap ve dergi incelemesi, 2530'u dinî, 1597'si hukukî, 1264'ü idari kararlardır. Kalan kısmı ise değişik konularla ilgilidir. Bireysel sorulara verilen cevaplar ile her gün telefonla sorulan 150 civarındaki soruya verilen şifahi (sözlü) cevaplar¹⁰ bu genel sayıya dahil değildir¹¹.

Kurul, ayrıca yıllık yaklaşık olarak 2000 civarında dinî muhtevalı kişisel (yazılı) dilekçeye cevap vermektedir. Sistematik olarak bunların önemli başlıklarını, ibadetler (namaz, oruç, Zekât, hac, kurban); Kur'an tercümeleleri (mealler), dualar; mali-iktisadi konular (alım-satım, faiz, borsa, kredili satışlar, hisse senetleri, kar oranları,...); aile hukukuna dair konular (evlenme, boşanma, aile içi geçimsizlikler ve çözüm yolları); tıbbi yönü ağırlıklı olan dini konular (kürtaj, gebeliğin önlenmesi), organ nakli (transplantasyon), tüp bebek, suni döllenme, genetik kopyalama (klonlama) ve milli-dini bütünlüğü bozucu zararlı akımlar (Satanizm, Maoculuk, Yahova Şahitleri vs.), misyonerlik faaliyetleri ve bidat ve hurafelere ilişkin konular oluşturmaktadır¹².

6.1. Soru Tekniği Açısından Müsteftiler

Soruların içeriğine göre Kurul, farklı şekillerde cevap verebilmektedir. Bunun için sorunun niteliği önem arz etmektedir. Müsteftinin soruları nitelik bakımından aşağıdaki şekilde tasnif edebiliriz.

a. Karşılaştığı özel problemi ile ilgili genel bilgi istemektedir. Ancak bireysel soru, herkesin karşılaşılabileceği problemlerle ilgili olabilir. Bu durumda verilecek cevap

¹⁰ Başkanlığın internet sitesinde bir "cevap bankası" oluşturması ve internet ortamına taşınan soruların cevaplarının yer alacağı bir "sanal kütüphane" oluşturulması da proje aşamasındadır.

¹¹ Dağcı, Şamil, "D.İ.Y.Kurulu Kararlarına Fetvâ Konseptinde Bir Yaklaşım", Diyanet İlmi Dergi, c. 38, S. 4, Ekim, Kasım- Aralık, 2002, s.10

¹² Dağcı, a.g.m., s. 10

toplumsal nitelik arz edeceği için, bu formata uygun olarak hazırlanmakta, güvenilir kaynaklara dayanılarak genel cevaplar verilmektedir. Örneğin, “kan veren kişinin orucunun bozulup bozulmayacağı” sorusuna; “orucun bozulmayacağı” şeklinde verilecek genel cevap, aynı soruyu yöneltecek diğer kişilere de cevap olacak şekilde hazırlanmaktadır.

b. Karşılaştığı spesifik problemi yazılı veya sözlü olarak Kurul’a aktarmakta ve buna uygun bir cevap istemektedir. Bu taktirde verilen cevap da bireysel nitelik (şahsa özel) arz etmektedir.

c. Bazen de Kurul’a D.İ.Başkanlığının veya Kurul’un görev ve sorumluluk alanı ile ilgili olmak üzere diğer daire, kurum ve Kuruluşlardan sorular intikal etmektedir. Bu durumda ise sorulara mütalaâ ve bilgi amaçlı cevaplar verilmektedir¹³.

6.2. Dini Soruları Cevaplamada Esas Alınan Kriterler

Kurul, sorulara cevap verirken birtakım esasları kriter olarak almaktadır. Sorular cevaplandırılırken ölçü alınan kriterler şunlardır.

6.2.1. Kaynak Açısından

a. Sorulara cevap hazırlamada Kur’an ve Sahih Sünnet, temel kaynak ve dayanak konumundadır¹⁴.

b. Kurul’un cevaplarında ana çerçevenin olabildiğince geniş tutulmasına özen gösterilmektedir. Bütün mezhepler tarafından üzerinde ittifak edilen icmâ konusu olan hükümler büyük önem ifade etmektedir.

6.2.2. Soruyu Cevaplandırın Uzman Açısından

Soruyu cevaplandırın uzmanda, mesleki yeterlilik (formation), nesnellik, sorunun hukuki-dini niteliği ve arka planını tanıma gibi birtakım nitelikler aranmaktadır.

6.2.3. Soruyu Soran Kişi Açısından

Soruyu soran kişinin birtakım özelliklerinin bilinmesi gerekir. Soru soranla ilgili bilgi elde etmek için aşağıdaki hususlara dikkat edilmektedir.

---

¹³ Dağcı, a.g.m., s. 11

¹⁴ Dağcı, a.g.m., s. 11

a. Psiko-Sosyal Açıdan

Dini bir problem yaşıyan ve bu problemini bir türlü çözümlenemeyen insanın yaşayabileceği problemler çoktur. Ancak, karşılaştığı dini bir meselede doğru ve güvenilir bir bilgiye ve içerisinde bulunduğu durumuna en uygun bir çözüme kısa zamanda ulaşmanın, birey üzerinde başta psikolojik açıdan bir rahatlama ve huzur ortamı oluşturacağı gibi, sosyal bir varlık olan insanın kendisiyle olduğu kadar çevresiyle, hatta tüm dış dünya ile de barışık ve uyum içerisinde bir birey olmasına ve dolayısıyla sosyal barışa da katkı sağlayacağı aşıkardır.

Nadir de olsa, intiharın eşğine kadar gelmiş -hatta intihara karar vermiş- bir kez de D.İ.Başkanlığı'nın görüşünü almak üzere telefonla problemini iletme ihtiyacı duyan vatandaşlarımız da olabilmektedir¹⁵. Bu türden durumlarda, kimi zaman saatlerce süren telefon konuşması sonucunda -asla kimlik sorgulaması yapılmadan- kişinin sorununa objektif yaklaşılmakta, intihar kararından vazgeçmesi telkin edilmekte ve mümkünse en kısa zamanda bir hekime müracaat etmesi salık verilmektedir.

b. Doğru ve Güvenilir Dini Bilgiye Ulaşabilme Açısından

İnsanlar dilediklerinde yakınlarına bile söyleyemedikleri en mahrem soru ya da problemlerini, değişik vasıtalarla D.İ.Başkanlığına rahatlıkla iletibilmektedirler. Bu durum onlara bir anlamda ruhi bir rahatlama, diğer bir deyişle bir deşarj durumu yaşatmaktadır. Bilgi ve iletişimin altın çağını yaşadığı günümüzde, doğruluğu test edilmeye muhtaç çok sayıda bilgi ortalıkta -özellikle internet ortamında, sanal alemde- dolaşmaktadır. Bu durum, bir anlamda bilgi kirlenmesine de yol açmakta, vatandaşlarımız hangi bilginin doğru ve güvenilir olduğunu sorgulamaktadır. D.İ.Başkanlığı gibi güvenebilecekleri bir merciin varlığı, bireylere yetkililerin verdiği bilgi nedeniyle tarifi mümkün olmayan bir duygu yaşatmaktadır. Cevaplarla ilgili gelen teşekkür mektuplarından bu durum açıkça görülebilmektedir¹⁶.

¹⁵ 03.05.1999/154 D.İ.Y.Kurulu Arşivi

¹⁶ Dağcı, "D.İ.Y.Kurulu Kararlarına Fetvâ Konseptinde Bir Yaklaşım", s. 12

BİRİNCİ BÖLÜM İSLAM'DA FETVÂ MÜESSESESİ

1. Hz. Peygamber'den Osmanlı Devleti'ne Kadar

Bilindiği gibi Hz. Peygamber dönemi, Mekke devri (610-622) ve Medine devri (622-632) olmak üzere, iki ayrı dönemde incelenmektedir. Mekke devrinde Müslümanlar, Hz. Peygamber'in karizmatik dini liderliği etrafında toplanmış, sosyolojik manada dinî bir cemaat özelliği taşıyorlardı. Hz. Peygamber'in karizması etrafında toplanan Müslümanların oluşturdukları İslâm toplumu, Mekke'de sosyal değişmeyi hızlandırmış ve inançları farklı, çatışma halinde iki ayrı toplumun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

Medine devrinde ise, Müslümanlar için Hz. Peygamber sadece dinî bir lider değil, aynı zamanda siyasi, idari ve hatta askeri bir lider olarak kabul edilmekte idi. İnsanlar Hz. Peygamber'e gelerek dini ve dünyevi meselelerini sorup fetvâ istiyorlardı. Bunu bizzat Kur'an-ı Kerim'de "Senden fetvâ istiyorlar"¹⁷ âyetinden anlıyoruz. Hz. Peygamber'e fetvâ sorulması ve onunda soruların fetvâları cevaplandırılmasından dolayı kendisine ilk müftü denebilir. Sahabelerin ve diğer insanların Hz. Peygamber hayatta iken gelip ona sorular sorduklarını hadislerden de öğrenmekteyiz.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabeler günümüzden farklı bir şekilde, kurumsal olmayan müftülük görevini devralmışlardır. M. (632-660). Sahabelerden fetvâ verenlerin sayısının 130 civarında olduğu tespit edilmiştir¹⁸. Müslümanlar asrı saadet döneminde ve daha sonra fethedilen yerlere vali, kadı, muallim statüsünde görevliler atıyorlardı. Fetvâ işlerini de bu görevliler yürütüyordu. Ancak sahabe, tabiun, tebeüttabiin döneminde müftülük Resmî memuriyet niteliği taşıyordu.

Emeviler döneminde müftülerin görüşleri alınmadıkça büyük işlere girilmezdi¹⁹. H. 41'den ikinci asrın başına kadar Hz. Aişe, Ebu Hureyre, Abdullah bin Ömer gibi birçok müftü sayabiliriz. Daha sonraları İslâm coğrafyası genişledi. Bu nedenle kültürel farklılıklardan kaynaklanan meseleler ortaya çıktı. Bu meselelere dini çözümler bulmak zorunluluk haline geldi. Aklına esen herkesin sosyal hayatta

¹⁷ Bakara, 2/215-219.

¹⁸ Kılıçer, Esad, *İslâm Fıkıhında Re'y Taraftarları Fetvâ Veren Sahabeler*, Ankara, 1961, s. 23-25.

¹⁹ Ebu'l-'ula Mardin, "Fetvâ", İA, c.4, s.583.

karşılaşılan problemlere çözüm bulmak için Kur'an ve hadislerden hüküm çıkarması mümkün değildi. Kur'an-ı Kerim'de her mesele açık bir şekilde zikredilmediği için içtihat yapmak zorunlu hale geldi. İctihadın ortaya çıkışının temel nedeni de budur. İctihat toplumun dine uyumunu sağlar ve dini toplumda yaşanılır hale getirir. Toplumun sorunlarını çözmek için oluşan içtihat makamı, Peygamberimiz ve Ashab-ı Kiram döneminde de vardı. Tabiun ve müçtehit imamlar döneminde içtihat müessesesi kurumlaşmıştır. Harun Reşit döneminde Ebu Yusuf hem müftü hem de hakimlik görevini yürütüyordu. 1258'den sonra müçtehit imamlar yetişmez olmuş, önceki dönemin fetvâları taklit edilmiştir. 1258'den Osmanlı'nın Kuruluşuna kadar olan bu döneme taklit dönemi de denilmektedir²⁰.

2. Osmanlı Dönemi ve Şeyhülislâmlık

Arapça şeyh ve İslâm kelimelerinin terkibinden oluşan Şeyhülislâm kavramı, İslâm dünyasında IV. yy.lın ikinci yarısından başlayarak, sofiler ve ulemâ, özellikle fıkıh bilginlerine verilen bir şeref ve saygı unvanıydı²¹.

Osmanlı Devletinin Kuruluş yıllarında ve ilk dönemlerinde Şeyhülislâm kavramı toplumsal yapıya yerleşmiş durumdaydı. Benzer şekilde daha sonraki yıllarda Şeyhülislâmlar için kullanılan "Müftiyü'l-Enam" tabiri de halk arasında yaygındı²². Fakat her iki unvan da Resmî bir anlam kazanmamıştı ve atama veya azl söz konusu değildi²³.

Osmanlılarda Şeyhülislâm tabirinin, Resmî bir unvan olarak ilk defa ne zaman kullanılmaya başlandığı kesin olarak bilinmemektedir²⁴. Bununla beraber Fatih Sultan Mehmet'in kanunnâmesinde Şeyhülislâmın ulemanın reisi olduğu açıkça belirtilmektedir²⁵.

Osmanlı yönetim sisteminde Şeyhülislâm'ın devlet protokolündeki yeri Vezir-i Azam'dan sonra gelmektedir. Bu bakımdan mevki olarak Sadrazamlar Şeyhülislâmların üstünde yer almıştır. Şeyhülislâmları bazen doğrudan doğruya padişahlar atamış olsalar

²⁰Ebu'l-ula Mardin, a. g. e., c.2, s.615-621.

²¹Kramers, J.H., "Şeyhülislâm", İA, M.E.B. Yay., İstanbul, 1979, s. 485; Uzunçarşılı, İ. Hakkı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı**, Ankara, 1984, s. 174, 175

²²Taş, Kemaleddin, **Türk Halkının Gözüyle Diyanet**, İz Yay. İstanbul, 2002, s. 67

²³Dursun, Davut, **Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din**, 2. Baskı, İşaret Yay., İstanbul, 1999, s.230-31

²⁴Taş, a.g.e., s. 68; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 175

²⁵Akgündüz, Ahmet, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri**, İstanbul, 1990, c.I, s. 318

bile, esas itibariyle bu durum istisnâidir ve asıl olarak Şeyhülislâmları atama yetkisi Sadrazamların elinde bulunmuştur²⁶.

3. Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Dönem

Bu bölüm, Cumhuriyet döneminden kısa süre öncesi ve sonrası dönemin fetva sürecini kapsamaktadır.

3.1. Şer'îye ve Evkaf Vekaleti

Tarihi gelişme içerisinde günümüzün Adalet Bakanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü ve D.İ.Başkanlığı'nın görev ve yetkilerini bünyesinde toplayan Şeyhülislâmlık müessesesi,²⁷ diğer müesseselerde olduğu gibi özellikle XVIII. yy.dan itibaren meydana gelen yenileşme hareketlerine paralel olarak kendisini yenileyememiştir. Bu sebeple Şeyhülislâmlık, Osmanlı devleti müesseselerinin dünyevileşmesi nispetinde devlet idaresinde nüfuzunu kaybetmiş ve nihâyet Osmanlı devleti'nin son devirlerinde dinin itikât, ibadet ve ahlâka dair meseleleriyle uğraşan bir müessesesi haline gelmiştir²⁸.

Nitekim 1839 yılında “Şura-yı Devlet” kurularak Şeyhülislâmlığın dahili siyaset üzerinde nüfuzu kırılmış, 1879 yılında “Adliye Nezareti” ne bağlı yeni Asliye ve Ceza Mahkemelerinin Kurulmasıyla tesir sahasının büyük bir kısmı elinden alınmış, müteakip yıllarda Şeyhülislâmlığa bağlı Şer'îye ve Nizamiye Mahkemelerinin yetkileri büyük ölçüde sınırlanmıştır. 1908 yılında ilan edilen İkinci Meşrutiyet “yalnızca siyasi sahaya münhasır kalmamış, içtimâî hayatın hemen bütün faaliyetleri üzerine tesir ederek cemiyette esaslı değişmelere sebep olmuş”²⁹ ve nihâyet 1916 yılında kurulan yeni hükümet, bütün “Mehakim-i Şer'îye” idaresini Adliye Nezareti'ne medreselerin idaresini ise Maarif Nezareti'ne bağlamıştır³⁰.

Şeyhülislâmlık müessesesinin yalnızca dini konularla meşgul olan bir kurum haline gelmesinde Ziya Gökalp'in fikirlerinin müessir olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifade ile dini müesseselerin devlet işlerinden ayrılması konusunda, meseleyi

²⁶ Taş, a.g.e., s. 70

²⁷ Kazıcı, Ziya – Şeker, Mehmet, *İslâm-Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul, 1982, s.144; Kaya, Dr. Kamil, *Sosyolojik Açıdan Türkiye'de Din-Devlet İlişkileri ve D.İ.Başkanlığı*, Emre Matbaası, 1998, s. 108.

²⁸ Ünal, M. Ali, “Osmanlı Hukukunun Tarihi Gelişimi ve Ulema Sınıfı”, *Türk Yurdu Dergisi*, Aralık, 1999- Ocak, 2000, c, XIX-X, S. 148-149, s. 191

²⁹ Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, M. E. B. Devlet Kitapları, İstanbul, 1972, s.272.

³⁰ Kramers, J. H., a.g.e., s. 488-489.

sosyolojik olarak ele alıp ilk defa sistemli ve ilmi bir şekilde, bir program dahilinde ele alan Ziya Gökalp olmuştur³¹. Ziya Gökalp 1917 yılında, İttihat ve Terakki Partisi'nin kongresine sunduğu reform mahiyetindeki umumi raporunda Meşihat (Şeyhülislâmlık) müessesesine ait görüşlere de yer vermiştir. Ona göre, diyanet işleri ile, kazai işler bir devlette farklı hizmet alanlarını oluşturmaktır. Bunlardan birincisi, itikât, ibadet ve ahlâkla ilgili hükümleri içerirken ikincisi, tamamen sosyal, ekonomik ve siyasi konularla ilgilidir. Bu sebeple Adliye Nezareti kazai işlerle ilgilenmeli, bütün adli makamlar ve kurumlar bu nezarete bağlanmalıdır. Şeyhülislâmlık müessesesinin görevi ise, dinin itikât ve ibadet işlerini düzenlemelidir. Ona göre, dinde ibadet en önemli unsurdur. İbadet için ise, ilim ve mekân lâzımdır. Bu bakımdan medreselerin, camilerin ve tekkelerin iradesi bu makama verilmelidir³².

Ziya Gökalp'in bu görüşleri parti kongresinde kabul görmüş, İttihat ve Terakki hükümetince 1916 yılından itibaren aşağıdaki reformlar gerçekleştirilmiştir.

- a) Şeyhülislâmlık kabineden çıkarılmıştır.
- b) Şer'i Mahkemeler, Şeyhülislâmlıktan alınarak Adalet Bakanlığına bağlanmıştır.
- c) Evkaf idaresi, Meşihattan ayrılarak, devletin ayrı bir ticari-mali dairesi halinde kabine üyelerinden birinin yönetimine verilmiştir.
- d) Medreseler, Meşihattan ayrılıp, Maarif Bakanlığına bağlanmıştır.

Bütün bunlarda anlaşıldığı gibi Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete geçilirken, özellikle yönetim teşkilatında radikal değişikliklere gidilmemiş, Türkiye Cumhuriyeti'nde din hizmetlerini sunan din bürokrasisi, kamu bürokrasisi bünyesinde yer almaya devam etmiştir. Nitekim 4 Mayıs 1920 tarihinde kurulan yeni hükümette "Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti" adı altında bir bakanlık ihdas edilmiş,³³ vazifelerinin ne olduğu, nasıl çalışacağı ve hangi sahâlara bakacağı tam olarak tebeyyün etmemekle beraber, İstanbul Hükümetindeki Şeyhülislâmlık müessesesinin yetki ve sorumluluklarına yakın bir statüye sahip olması sağlanmıştır. Nihâyet 1922 yılında bu vekaletin kurumları oluşturulmuş, asli görevleri "iftâ, kaza, talim ve irşâd" olarak

³¹ Türkdoğan, Orhan, *Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s. 112-113.

³² Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu Batı Yay., İstanbul, 1978, s.451

³³ Başgil, Ali Fuat, *Din ve Laiklik*, Yağmur Yay., İstanbul, 1982, s.187-188

belirlenmiştir³⁴. 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı “Şer’iye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun” ile Şer’iye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmıştır. Söz konusu olan kanunla din işlerine ilişkin yasama ve yürütme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne ve onun oluşturduğu hükümete bırakılmıştır. İslâm dininin itikât ve ibadetlerine ilişkin hüküm ve işlerinin görülmesi ile dini müesseselerin yönetilmesi için de Ankara’da Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur.

3.2. Diyanet İşleri Başkanlığı

3 Mart 1924’te vatandaşların itikat ve ibadetle ilgili ihtiyaçlarını karşılamak üzere devlet teşkilatı içinde yer alan D.İ.Reisliği 1961 Anayasasının 154. maddesiyle genel idare içinde yer aldı. 1924’de Başkanlık bünyesinde yer alan Heyet-i Müşavere, 1965-1971’de D.İ.Y.Kurulu Başkanlığı adını almıştır. Bu Kurul, Kurulduğundan bugüne kendilerine sorulan fetvâları cevaplandırmaktadır. Adı geçen Kurul’un görevleri arasında “din ile ilgili sorulan soruların cevaplarını hazırlamak” da vardır. İl ve ilçe müftüleri de çeşitli konularda sorulacak meseleleri dini icaplarına göre cevaplandırır. Osmanlı döneminde Meşihat makamı olan müftülük makamının gördüğü fonksiyonu, yani fetvâ verme görevini, bu defa müftülükler bünyesinde oluşturulan Fetvâ Heyeti devam ettirmektedir. 1982 Anayasasının 136. maddesinde, D.İ.Başkanlığı’nın genel idare içindeki yeri tekrar vurgulanmış, dinin toplumda birleştirici bir öge olması görüşüne yer verilmiştir³⁵.

3.3. D.İ.Başkanlığı’nın Sorulan Fetvalar ve Verilen Cevaplar Açısından Genel Bir Değerlendirmesi

D.İ.Y.Kurulu, tezimizin çıkış noktasını oluşturan halkın dini konulardaki sorularına cevap verme görevini üstlenen bir kurumdur. Halk tarafından sorulan (kurumlarda olabilir) sorular, ya direkt olarak Kurul’a yöneltilmiş ya da D.İ.Başkanlığı’na gönderilip Kurul’a sevk edilmiştir. Sorular uzmanlarca rapor halinde Kurul’a sunulur ve burada çıkan karar soruyu sorana posta yoluyla bildirilir.

Uzmanlarca hazırlanan cevaplarda, soru soran kişinin eğitim düzeyi, içinde bulunduğu sosyal ve psikolojik şartlar dikkate alınmaktadır. Bu bakımdan verilen cevaplar, toplumumuzda rehberlik, dini danışmanlık gibi önemli bir fonksiyon icra

³⁴ Albayrak, Sadık, Şeriatın Laikliğe, İz Yay., İstanbul, 1977, s.126-127

³⁵ Taş, a.g.e., s. 7-8

etmektedir. Örneğin, Fransa'da çalışan bir Türk işçisi, "kilisede ölenlere yapılanları öğrenmek için içeriye girerek Hıristiyanların yaptığı işlemleri onlarla birlikte yaptığını ancak daha sonra yaptıklarından rahatsızlık duyduğunu ve bu yüzden soru sorma ihtiyacı hissettiğini" bildirmektedir. D.İ.Y.Kurulu, bu kişinin psikolojik durumunu göz önünde bulundurarak dinden çıkmadığını bildirmiştir³⁶. Bir başka örnekte ise "bankada çalışma"³⁷, "kahvecilik yapma"³⁸ konularında da kişiler yaptıkları işlerin dinen yasak olup olmadığını öğrenerek psikolojik olarak rahatlamak istemektedirler. Bu sorular cevaplandırılırken sosyal ve psikolojik şartlar dikkate alınmış ve dinde kolaylık esasına göre hareket edilerek "Bu tür işlerde çalışmak uygun görülmemiştir. Ancak çalışmak durumunda kalan kimselerin aldıkları ücretlerin helal olduğu" yönünde fetva verilmiştir.

Son iki yüzyıldır İslâm dünyasının yaşamış olduğu köklü değişiklikler geleneksel hayatı da etkilemiştir. Bu yüzden D.İ.Başkanlığı geleneksel fetvaları vermeye devam ettiği takdirde insanların problemlerini çözmeye büyük sıkıntı duyacağını bilmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan yeni meselelerle ilgili sorular cevaplandırılırken ilgili alanlardaki uzmanlar ve eserlerinden bilgi alınmaktadır. Mesela: "Doğum kontrolünün yapılıp yapılamayacağı"³⁹, "Sigorta yaptırmanın hükmü"⁴⁰, "Vadeli satışta vade farkı"⁴¹ gibi sorular cevaplandırılırken bu alanların uzmanlarından geniş bilgi alınmaktadır.

Geleneksel fetvaların güncel soruları cevaplandırmada yetersiz kalması nedeniyle yeni hazırlanmış olan eserlere başvurularak çözüm aranmaktadır. İnanç ve dini pratik boyutuyla ilgili sorulara cevap verilirken ise daha çok geleneksel fetvalardan yararlanılmaktadır. Modern hayatın ortaya çıkarmış olduğu yeni sorunlara -yukarıdaki örneklerde olduğu gibi- çözüm aranırken yeni yazılmış fetva kitaplarına başvurulmaktadır

Cevaplar hazırlanırken klasik eserler vazgeçilmez kaynaklar arasında yer almaktadır. Örnek olarak, İbn Abidin "Reddu'l-Muhtar", Ebubekir bin Ali "el-Feteva'l-

³⁶ 04.11.1999/D.İ.Y.KURULU Arşivi

³⁷ 04.05.2000/D.İ.Y.KURULU Arşivi

³⁸ 10.12.1999/D.İ.Y.KURULU Arşivi

³⁹ 05.12.1998/D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁴⁰ 05.08.1999/D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁴¹ 09.01.1998/D.İ.Y.KURULU Arşivi

Hindiyye”, Taberani, Abdülazim el-Münziri “et-Terğib ve’t-Terhib” gibi eserler gösterilebilir. Kurul, kısıtlı da olsa güncel eserleri kullanmaktadır. Meselâ, Halil Gönenç’in “Büyük Şafi İlmihali”, Hayrettin Karaman’ın “İslam’ın Işığında Günün Meseleleri”, Muhammed Hamdi Yazır’ın “Hak Dini Kur’an Dili”, Ömer Nasuhi Bilmen’in “Büyük İslâm İlmihali” gibi eserler örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, hadis, fıkıh ve kelâm alanlarında kaleme alınmış eserlerden faydalandığımızı bulgularımız vasıtasıyla tespit etmiş bulunmaktayız. Bu eserlerin de çoğunluğu Hanefi mezhebine mensup ulemaya ait olduğunu belirtebiliriz⁴². Ancak diğer Şafii, Maliki ve Hambeli mezhebine mensup ulemanın eserlerinden de yararlandığı olmuştur. Türkiye’de yaşayan Müslümanların çoğunluğunun Hanefi mezhebine bağlı oldukları gözden uzak tutulmaması gereken bir olgudur. O nedenle fetvalar verilirken Hanefi mezhebine mensup din alimlerinin eserlerinin kullanılması normal karşılanmalıdır.

D.İ.Y.Kurulu insanlar arasında Sünnî-Alevî ayırımına neden olacak, dindar olanla dindar olmayanı birbirine düşürücü cevaplar vermekten kaçınmaktadır. Bu da Kurul’un vermiş olduğu fetvalara güven duyulmasını sağlamaktadır. Toplumda zamana bağlı olarak çeşitli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu, bazen inançta başlayıp sosyal hayata yansımaktadır. Dolayısıyla sorulara da yansımaktadır. Meselâ, birçok insan “tarikatlar arasında ortaya çıkan tartışmaların nedenini”⁴³ öğrenmek istemektedir. Bir başkası “din adına çıkan gruplardan hangisinin ya da hangilerinin doğru olduğunu”⁴⁴ sormaktadır. Sorulardan anlıyoruz ki insanlar, D.İ.Başkanlığı’nın hakemliğini istemektedir. Yine mezhepler hakkında gelen soruları benzer bir şekilde değerlendirebiliriz. Böyle sorulara cevap verilirken insanları birbirine düşürücü üslûptan kaçınılarak “din kardeşliğinin önemli olduğu” belirtilmektedir.

D.İ.Başkanlığı sosyal hadiseler ve kamuoyunda tartışılan güncel dini meselelerle ilgili olarak ehil olmayan bazı kişi ve çevrelerin görüş ve müdahalelerine fırsat vermeden gerekli açıklamaları yaparak toplum üzerinde ağırlığını hissettirmekte ve kurumun saygınlığını yükseltecek bir tutum sergilemektedir. Meselâ, “Türkçe İbadet” ve “Başörtüsü” meseleleriyle ilgili verilen fetvaları örnek olarak verebiliriz.

⁴² Bu konuda daha geniş bilgi için bak. Altıntaş, İsmail, İstanbul Müftülüğüne Sorulan Sorular ve Verilen Fetvalar Işığında Türkiye’de Dini Hayatın Sosyolojik Analizi, s. 62

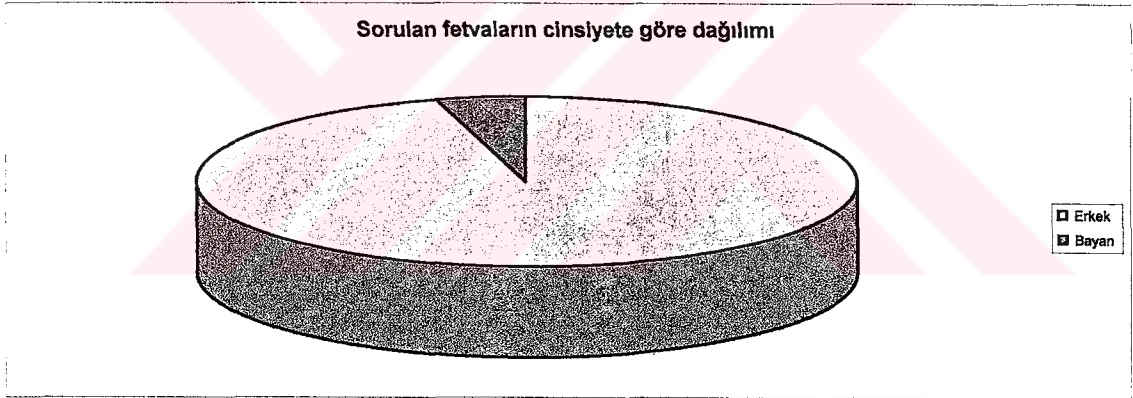
⁴³ 17.02.2001/D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁴⁴ 04.11.1998/D.İ.Y.KURULU Arşivi

Geleneksel Türk toplumunda, erkekler, sosyal ve dini hayatla ilgili problemlerini kadınlara oranla daha rahat yetkili kurumlara götürdükleri bilinmektedir. İlgili dönemde D.İ.Başkanlığı'na sorulan fetvaların çoğunluğunu erkeklerin sorması bu durumu daha belirgin kılmaktadır. 3551 sorunun 3395 (% 95,6)'ini erkekler 156 (%4,4)'sını ise kadınlar sormuştur. Bu da göstermektedir ki erkekler, dini sorunların çözülmesini istemekte kadınlara göre daha aktiftirler.

Tablo 1: Sorulan Fetvaların Kadın ve Erkek Dağılımı

Genel Toplam	3551	% 100
Erkek	3395	% 95.6
Kadın	156	% 4.39

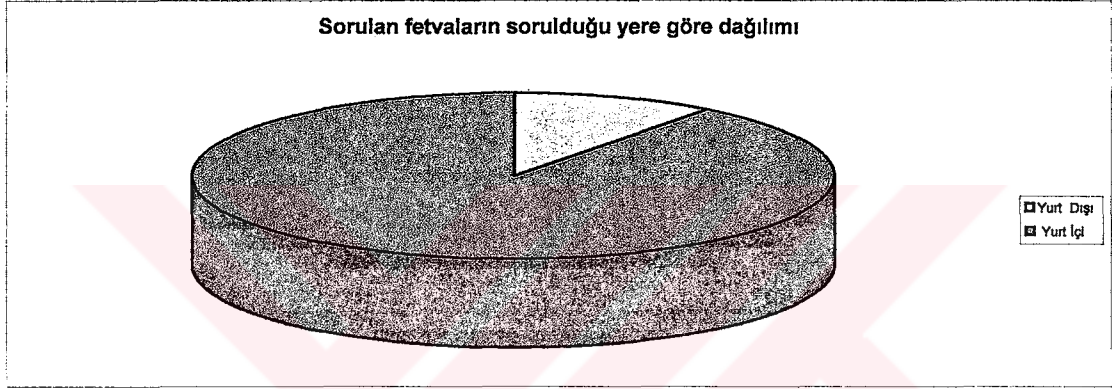

D.İ.Başkanlığı, yurtdışında yaşayan vatandaş ve soydaşlarımıza yönelik din hizmetleriyle de önemli bir boşluğu doldurmaktadır⁴⁵. 3551 fetvânın 394 (%10,5)'ü yurtdışından 3184 (%89,5)'ü de yurtiçinden sorulmuştur.

⁴⁵ Kaya, Sosyolojik Açıdan Türkiye'de Din-Devlet İlişkileri ve D.İ.Başkanlığı, s.100-120

Tablo 2: Soruların Yurtdışı ve Yurtiçi Dağılımı

Genel Toplam	3551	% 100
Yurt Dışı	394	% 10.5
Yurtiçi	3157	% 89.5

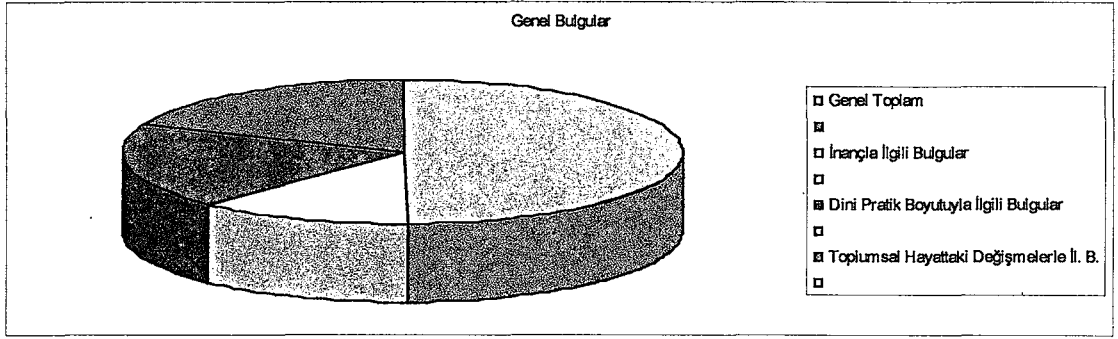

İKİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Toplumun dinle ilgili soruları çok çeşitlilik arz ettiği için ana başlıklar belirleyerek tasnif yapmak büyük bir çaba gerektirmiştir. Herhangi bir soruyu bir bölüme dahil edebilmek için bazen soru üzerinde uzunca düşünmek zorunluluğu hasıl oldu. Şöyle ki, zekâtla ilgili soru, İslâm'da zekâtın varlığı-yokluğu konusunda kabul etme ya da reddetmeyle ilgiliyse “inançla” ilgilidir. Şâyet soru zekâtın uygulanış şekliyle ilgiliyse, “dinin pratiğine yönelik” olduğundan ibadetle ilgilidir. Aynı sorun; başka örneklerde de yaşanmıştır. Örneğin soru, nikâhın yapılış şekliyle ilgiliyse İslam'ın törensel yönü sorulmuş olduğundan bunu “dinin pratik boyutuyla ilgili” kabul edebiliriz; ancak soru, evliliğin insan ilişkilerine yansımalarıyla ilgiliyse onu “toplumsal içerikli sorular” bölümünde ele alabiliriz. Soruların bu değişik muhtevaları dikkate alınarak J. Wach'ın tasnifinden hareketle araştırmamızın bulgularını “inançla ilgili bulgular, dini pratik boyutuyla ilgili bulgular ve toplumsal hayattaki değişmelerle ilgili bulgular” şeklinde tasnif yapmayı uygun bulduk. Yukarıdaki kritere göre elde edilen bulguları Tablo 3'de gösterebiliriz:

Tablo 3. Konuların Genel Bir Dağılımı

	Sayı	Yurtiçi	Yurtdışı	Erkek	Kadın
Genel Toplam	3551 % 100	3157 % 89.5	394 % 10.5	3395 %95.6	156 %4.4
İnançla İlgili Bulgular	888 %25	798 %89.8	90 %10.2	844 %95	44 %5
Dini Pratik Boyutuyla İlgili Bulgular	1348 %37.9	1218 %90.3	130 %9.7	1321 %98	27 %2
Toplumsal Hayattaki Değişmelerle İlg. B.	1337 %37.6	1163 %86.9	174 %13.1	1252 %93.5	85 %6.5

Tablo 3'e bakıldığında 1348 (% 37.9) soruyla "dini pratik boyutu" birinci, 1337 (% 37.6) soruyla "toplumsal hayattaki değişmeler" ikinci, 888 (% 25) soruyla "inanç boyutu" üçüncü sırada yer almaktadır. Tabloya cinsiyet açısından bakıldığında, erkekler 3395 (% 95.6) soruyla ilk sırayı almış, kadınlar ise 156 (% 4.4) soruyla ikinci sırada yer almıştır. Kadınların sordukları sorulardan 85 (% 54)'i "toplumsal hayattaki değişmelerle" ilgili, 27 (% 17.3)'si "dini pratik boyutuyla" ilgili ve 44 (% 28.2)'ü ise "inanç boyutuyla" ilgilidir. 3551 sorunun 3157 (% 89.5)'si yurtiçinden, 394 (% 10.5)'i ise yurtdışından sorulmuştur.

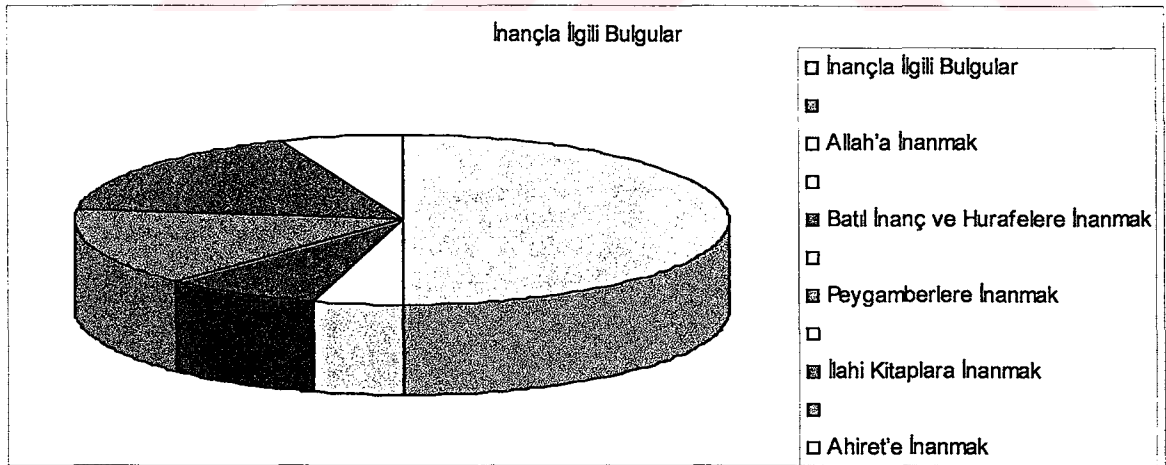
1. İnançla İlgili Bulgular

Her din birtakım inançlara dayanmaktadır. İnanç esasları bulunmayan bir din tasavvur etmek imkânsızdır. En ilkelinden en gelişmişine kadar, ister hak isterse batıl hangi din olursa olsun, bu inançlar ve tasavvurlar o dinin ayrılmaz birer parçasını teşkil ederler. Kurumlaşmış bütün dinlerde olduğu gibi, İslâm dininde de bir insanın Müslüman olarak kabul edilebilmesi için inanması gereken birtakım temel ilkeler vardır. Bu ilkeler J. Wach'ın ifadesiyle dinin teorik ya da öğretici kısmını oluştururlar. Her din, mensuplarından bu ilkeleri kabul etmelerini bekler. İslâm dini de "amentü" de ifadesini bulan böyle inanç ilkelerinden oluşmuş bir sisteme sahiptir⁴⁶. Araştırmamızda elde ettiğimiz inançla ilgili bulgular Tablo 4'te görülmektedir.

⁴⁶ Köktaş, M. Emin, *Din ve Siyaset*, Vadi Yay., Ankara, ts., s. 77

Tablo 4. İnanç Boyutuyla İlgili Bulgular

	Sayı	Yurtiçi	Yurtdışı	Kadın	Erkek
İnançla İlgili Bulgular	888 %5	798 %89.8	90 %10.2	44 %5	844 %95
Allah'a İnanmak	78 %8.7	65 %83.3	13 %16.7	5 %6.4	73 %93.6
Batıl İnanç ve Hurafelere İnanmak	141 %15.8	117 %82.9	24 %17.1	22 %15.6	119 %84.4
Peygamberlere İnanmak	261 %29.3	244 %93.5	17 %6.5	13 %4.9	248 %95.1
İlahi Kitaplara İnanmak	298 %28.9	282 %94.6	16 %5.4	4 %1.3	294 %98.7
Ahret'e İnanmak	110 %12.3	110 %100	-	-	110 %100

Tablo 4'e baktığımızda 298 (% 33.5)'la ilahi kitaplara inanmak birinci, 261 (% 29.3)'le peygamberlere iman ikinci, 141 (% 15.8)'le batıl inançlara inanmak üçüncü, 110 (% 12.3)'la ahret'e inanmak dördüncü ve 78 (% 8.7)'le Allah'a inanmak beşinci sırada yer almaktadır. Sorulara cinsiyet açısından baktığımızda kadınlar, batıl inançlarla ilgili 22 soruyla (% 50) birinci, peygamberlere imanla ilgili 13 soruyla (% 29.5) ikinci,

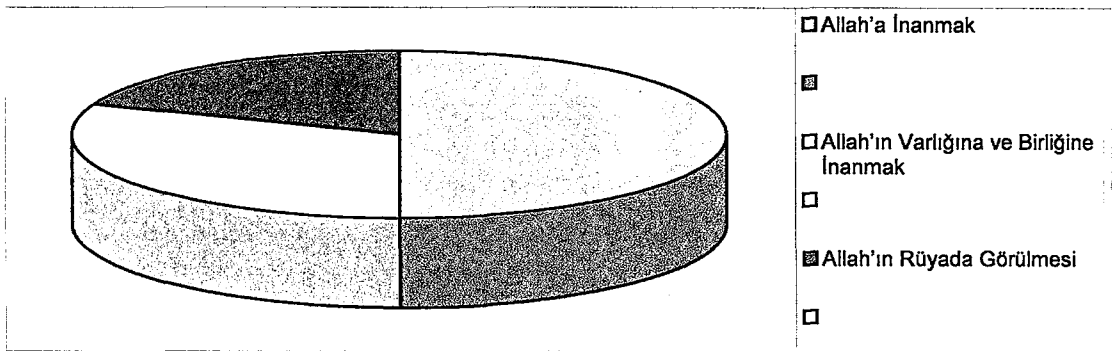
Allah'a inanmakla ilgili 5 soruyla (% 11.3) üçüncü, ilahi kitaplara inanmakla ilgili ise 4 soruyla (% 9.2) dördüncü sırada yer almaktadır.

1.1 Allah'a İnanmak

D.İ.Y.Kurulu'na ilgili dönemde inanç boyutuyla ilgili sorulan 888 (% 25) sorunun 78 (% 8.7)'i Allah'a inanmayla ilgilidir. 65 (% 83.3) soru yurtdışından, 13 (% 16.7) soru ise yurtiçinden sorulmuştur. Soruların 48 (% 61.5)'i Allah'ın varlığına ve birliğine inanma, 30 (% 38.5)'u ise Allah'ın rüyada görülmesiyle ilgilidir. Bu oranlar tablo 5'te de görülmektedir.

Tablo 5: Allah İnanmayla İlgili Bulgular

	Sayı	Yurtiçi	Yurtdışı	Erkek	Kadın
Allah'a İnanmak	78 % 8.7	65 %83.3	13 %16.7	5 %6.4	73 %93.6
Allah'ın Varlığına ve Birliğine İnanmak	48 %61.5	37 %77	11 %23	1 %2	47 %98
Allah'ın Rüya da Görülmesi	30 %38.5	28 %93.3	2 %6.7	4 %13.3	26 %86.7

a. Allah'ın Varlığına ve Birliğine İnanmak

Allah'ın varlığı, yokluğu konusunda arkadaşlarıyla tartışan Kırşehir'den bir kadın şöyle bir soru yöneltmektedir:

"Allah var mı, yok mu? Varsa nereden geldi, nasıl oldu? İkimiz de bu konuda bilgi sahibi değildik, ama yine de ben konunun birinci maddesinde gücüm nispetinde

rakibimi ikna etmekte muvaffak oldum. Lakin nereden geldi, nasıl geldi konusunda bir cevap veremedim. Nitekim bu bilgisizliğim beni rahatsız etmeye başladı. Bu konuda beni aydınlatırsanız sevinirim.”⁴⁷

Sinop’tan kendini Müslümanlığa adanmış olduğunu belirten bir bakkal Allah’a inanma konusunda güçlük çektiğini belirterek;

“Namaz kılıyor, oruç tutuyorum. Allah’a sığınmak istiyorum fakat kendimi Allah’ın var olduğuna bir türlü inandıramıyorum. Çevremdeki bazı kişiler “Allah yoktur, Allah’a inanma” diye telkinde bulunuyorlar. Bu konuda size danışmakta yarar görüyorum⁴⁸” demekte ve kendisine yardımcı olunmasını istemektedir.

Bu arada Allah var mı yok mu?⁴⁹ Varsa sıfatları neler? Allah neden tektir? Birçok ilaha inanamaz mıyız?⁵⁰ şeklinde inanç konusunda oldukça şüphe belirten ifadelerle rastlanmakla birlikte, ilk iki sorudan da anlaşılacağı üzere soruyu soran kimselerin çoğunluğunun Allah’ın varlığına ve birliğine gönülden inandığı, ancak başka birini ikna edecek kadar bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. D.İ.Y.Kurulu’nun bu tür sorulara cevap verirken inanmayan insanı dikkate alarak ikna etmeye çalıştığı söylenebilir.

Bazı sorular ise Allah’ın fiilleriyle ilgili olup “Allah’ın rızık veren olmasının ne demek olduğunu”⁵¹ veya “Allah’ın yardım etmesinin nasıl tecelli edeceğini”⁵² öğrenmek istemektedir.

b. Allah’ın Rüya da Görülmesi

Bu konuyla ilgili gelen soruların bir kısmı bizzat Allah’ın rüya da görülmesiyle ilgilidir. Örneğin, rüyasında Allah’ı gördüğünü iddia eden Almanya’dan bir kadın:

“Ben gerçekten Allah’ı gördüm mü yoksa şeytan Allah’ın kılığında girerek bana mı göründü?”⁵³ şeklinde bir soru yönelmektedir.

⁴⁷ 28.01.1999/ 375, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁴⁸ 28.01.1998/ 175, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁴⁹ 04.04.1999/ 75, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁵⁰ 03.07.1999/ 230, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁵¹ 22.03.2000/4 70, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁵² 10.05.1999/ 45, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁵³ 18.05.1999/ 670, D.İ.Y.KURULU Arşivi; 20.15.2001/ 180, D.İ.Y.KURULU Arşivi

Bunun yanı sıra rüya da Allah'tan ilham alınıp alınamayacağını⁵⁴ veya Hz. İbrahim gibi Allah'ı görebilmenin mümkün olup olmayacağını⁵⁵ soran şahıslar da vardır.

Allah inancı hakkında tereddüt içeren bazı sorular bulunmakla birlikte ilgili soruların çoğunluğunda Allah inancının toplum üstü ve aşkın niteliklere sahip olduğu görülmektedir.

1.2. Batıl İnançlara, Bidat ve Hurafelere İnanmak

Türkiye'de "dine dönüş"ün iki şeklinin olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi "Resmî İslâm" diğeri ise "Folk (halk) İslâm"dır⁵⁶. Dinin asıl kaynakları olan Kur'an, Sünnet ve İslâm Uleması "Resmî İslâm"ı, halkın dini inanç ve özellikle de uygulamaları "Folk İslâm"ı temsil etmektedir. Türk toplumunda "Folk İslâm" ile "Resmî İslâm" özellikle sorduğu sorular ve ilgi alanları itibarıyla farklılık göstermektedir. Folk İslâm anlayışında fertlerin başına ne zaman kötü bir olay gelse sebeplerinin tek olmadığına inanılır. Mesela ekinlerin kötü olması veya herhangi bir hastalık halinde felaketin nazar, büyü, sihir, cinler veya bizzat Allah'ın kendisinden gelebileceği düşünülür. Nazar, insanları, hayvanları, ekinleri hatta yemekleri bile etkileyebilir. Kıskanç insanlar, nazarın temel sebebidir. Eğer bir şeye nazar değdiyse, artık tabii çözümler onu iyileştiremez. Bu sebeple, insanlar, nazar boncuğu, muska gibi tedbirlerle nazardan korunmaya çalışırlar. Hâlbuki bu tür uygulamalar Resmî İslâm tarafından yasaklanmış ve müminlerin başına gelebilecek felaketlerde yardımı ancak Allah'tan dilemeleri öğütlenmiştir⁵⁷.

Fetvalara bu açıdan yaklaşıldığında ilgili kısımdaki soruların çoğunluğunun Folk İslâm anlayışından kaynaklandığı ve D.İ.Başkanlığı'nın gelen soruları cevaplandırırken Resmî İslâm'ı temsil ettiği söylenebilir. Türk toplumunun dini inanç ve özellikle de uygulamalarında Folk İslâm'ın halâ yaşanır olduğu görülmektedir. Mesela, halkın türbelerin demir parmaklıklarına ya da iliştiirebildikleri yerlere ve kutsal saydıkları ağaçlara veya çalılara paçavra bağlama hurafelerine devam etmektedir. Bunun devam

⁵⁴ 05.28.2000/ 55, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁵⁵ 28.05.1999/ 75, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁵⁶ Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yay., İstanbul, 1986, s.113

⁵⁷ Yel, Ali Murat, "Türk İslâmı", *İslâmiyât*, c.5, S. 4, Ekim-Aralık 2002, s.164; Subaşı, Necdet, "Türkiye Dindarlığı; Yeni Tipolojiler", *İslâmiyât*, c.5, S. 4, Ekim-Aralık 2002, s.28

etmesinde günlük medya programlarında hurafelerin sürekli gündeme getirilmesinin büyük etkisi olduğu söylenebilir. İsmail Altıntaş'ın yapmış olduğu çalışmada⁵⁸ da bunu gözlemlemek mümkündür. Bahsi geçen çalışmada batıl inançların, Türk toplumuna eski dinlerinden kalma birçok inançların yeni dinlerine aktarılmasından dolayı hâla varlığını sürdürdüğünü belirtmektedir. Bizim araştırmamızda da batıl inanç ve hurafelerle ilgili 141 (% 15.8) sorudan 119 (% 84.4)'unu erkekler, 22 (% 15.6)'sini ise kadınlar sormuştur. Batıl inanç ve hurafelerle daha çok kadınların ilgilendikleri halde erkeklerin daha fazla soru sormuş olması şaşırtıcı bir durumdur. Erkekler daha rasyonel davrandıkları için batıl inanç ve hurafelerle fazla ilgilenmedikleri halde soruların çoğunluğunu onların sorması bekli de kadınların yaptıklarına dini dayanak bulamadıkları içindir. Ancak, erkeklerden de hurafeleri doğru bularak yapanları vardır.

Son yıllarda, gündeme gelen, Türk toplumuna Orta Asya'dan geldiği öne sürülen⁵⁹ ve vatandaşların kafalarını karıştıran sorulardan biri “ölen kimsenin arkasından 7., 40., 52. geceleri Kur'an okuma veya okutmanın hükmünü”⁶⁰, bir diğeri “geçmiş din büyüklerine kurban adamanın dinen sakıncası olup olmadığını”⁶¹ sormaktadır. Özellikle diğeri bir soru da “Türkiye’de en çok ziyaret edilen ve İstanbul’da bulunan Eyüp Sultan ve diğeri din büyüklerinin türbelerini ziyaret ederek dileklerde bulunma, bez ve çaput bağlama geleneğinin devam ettiğini bunu engellemek için D.İ.Başkanlığının neler yaptığını” sormaktadır. Konuyla ilgili örnek teşkil edebilecek diğeri tipik sorular ve cevapları şunlardır:

“İstanbul’da Eyüp Sultan Hazretlerini ziyaret ederken cami avlusunda asılı bir levhada “ölüyü ziyaret etmek, ölüye dua okumak sünnettir. Yalnız ölüden dilek dilemek ve ölüye kurban kesmek dinimizde yasaktır. Ölüler ancak sağ insanlar için bir ibrettir” şeklinde bir yazı gördüm. Bu yazı Eyüp Sultan Hz. içinde geçerli mi?” Cevap: “Kurban, yalnız Allah rızası için ve O’nun adına kesilir. Başkaları adına kurban

⁵⁸ Altıntaş, İstanbul Müftülüğüne Sorulan Sorular ve Verilen Fetvâlar Işığında Türkiye’de Dini Hayatın Sosyolojik Analizi , s. 92

⁵⁹ İnan, Abdulkadir, “Türbelere Paçavra Bağlama ve Mum Yakma Hurafelerinin Menşei”, DİB Dergisi, 1961, s. 180

⁶⁰ 01.05.1998/ 245, D.İ.B. Arşivi

⁶¹ 03.04.1999/ 154, D.İ.B. Arşivi

kesilmez. Dilek de yalnız Allah'tan dlenir. Hiçbir ölüden dilekte bulunulmaz. Eyüp Sultan Hz. de buna dahildir”⁶².

“Türbe ziyaretlerinin İslâm dini ve tarih içinde İslâm toplumlarındaki yeri nedir?” Cevap: “Kabirleri haftada bir gün, bilhassa Cuma ve Cumartesi günleri gidip ziyaret etmek erkekler için menduptur. Yaşlı kadınlar da kabirleri ziyaret edebilirler. Kabir ziyaretinden maksat okunacak Kur'an'dan ölülerin yararlanmasını sağlamak hem de ölümü hatırlayarak ibret almaktır”⁶³

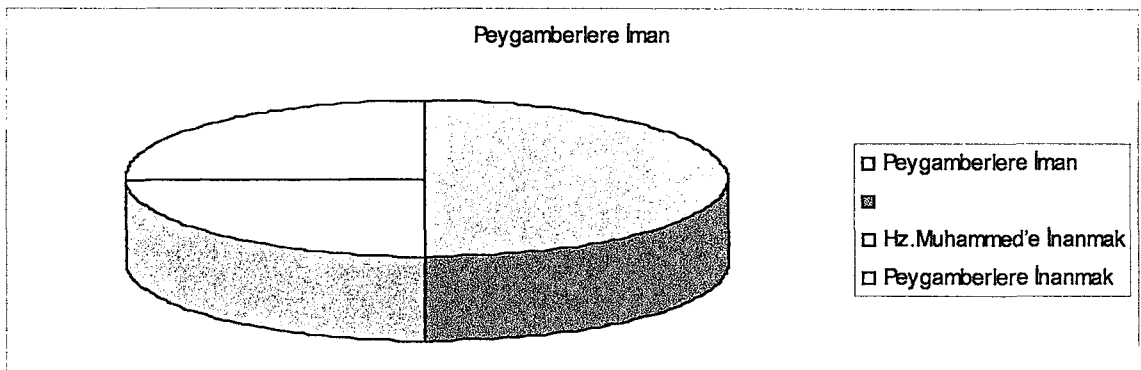
İslâm dininin hurafe ve batıl inançları yasaklamasına rağmen batıl inançlar, sosyal hayatın bir parçası olarak modern zamanlar da bile insanların, inanç dünyalarında önemli yer işgal etmeye devam ettiği söylenebilir.

1.3. Peygamberlere İnanmak

İlahi dinlerde tanrı'nın vahyini insanlara ulaştıran kimseler olarak peygamberlere inanma önemli bir temel ilkedir. Nitekim İslâm dininin temel ilkelerinden birinin de peygamberlere ve özellikle Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna inanma olduğu bilinmektedir. Peygamberlerle ilgili gelen sorulara bakıldığında 888 (% 25) sorudan 261 (% 29.3)'i Peygamber inancıyla ilgilidir. Bunların 128 (% 49)'i Hz. Muhammed'e inanma, 133 (% 50.1)'ü ise peygamberler tarihiyle ilgilidir.

Tablo 6: Peygamberlere İnanmak

	Sayı	Yurtiçi	Yurtdışı	Erkek	Kadın
Peygamberlere İman	261 %29.3	244 %93.5	17 % 6.5	294 % 58.7	13 % 49
H.z.Muhammed'e İnanmak	128 %49	120 %93.7	8 % 6.25	118 %92.1	10 %7.9
Peygamberlere İnanmak	133 %50.1	124 %93.3	9 %6.7	130 %97.7	3 %2.3

Peygamber inancıyla ilgili soruları aşağıdaki şekilde kategorize edebiliriz.

a. Hz. Muhammed'e İnanmak

Konuyla ilgili örnek gösterilebilecek tipik sorular şunlardır:

“Hz. Muhammed'e ilk vahiy nerede ve kaç yaşındayken geldi? Peygamberimiz okuma yazma biliyor muydu? Bilmiyor idiyse ne zaman öğrendi?”⁶⁴

“Peygamber efendimizin peygamberlik görevini almasından önce İslâmiyet var mıydı?”⁶⁵

“Allah ilk olarak Peygamber efendimizi mi yaratmıştır?”⁶⁶

“Peygamberimizin dedesi Ebu Talip iman etmiş midir?”⁶⁷

“Bir insan rüyasında Hz. Muhammedi görebilir mi? Şeytan O'nun kılığına girer mi?”⁶⁸

Bunların dışında bazı sorular doğrudan Hz. Peygamber'in aile hayatıyla ilgilidir. Sözelimi Ankara'dan gelen bir soru “Hz. Peygamber'in çocuk sayısını”⁶⁹ sorarken; Diyarbakırlı bir kadın, “Dörtten fazla kadınla evliliğin sünnet olup olmadığını”⁷⁰; Fransa'dan bir başka kadın ise “ O'nun çok kadınla evlenmesinin hikmetlerini”⁷¹ öğrenmek istemektedir.

Bahsi geçen sorulardan anlıyoruz ki, soruyu soran kimseler peygamberimizi geçmiş zamanda yaşamış birisi olarak görmüyor, aksine yaşamı örnek alınacak biri olarak görmektedir. Dolayısıyla, O'nun geçmişini merak etmeleri daha çok kendilerinin geleceğini etkileyeceği ve farklı kılacağı içindir. Yukarıda görüldüğü üzere soruların bir kısmı Hz. Peygamberin çok evliliği hakkındadır. Bunları soranların çoğunluğunun kadın olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Hz. Peygamber'in evliliğiyle ilgili kadınlar 8 (% 6.25), erkekler ise 6 (% 4.6) soru sormuştur. Evli kadınlar “dinin kendilerine verdiği hakkı kullandıklarını” iddia ederek ikinci evlilik yapmak isteyen kocaların bu türden mazeretlerine karşı muhtemelen poligaminin İslâm'daki yerini öğrenmek istemektedir.

⁶⁴ 02.04.2001/4 75, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁶⁵ 19.08.1998/110, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁶⁶ 04.01.1999/ 125, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁶⁷ 01.04.1999/220, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁶⁸ 07.07.1999/ 85, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁶⁹ 06.05.1998/ 85, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁷⁰ 11.10.2000/ 133, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁷¹ 01.09.1998/ 133, D.İ.Y.KURULU Arşivi

b. Peygamberler tarihi

Soruların bir kısmı Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerle ilgili anlatılan kıssalarla ilgilidir. Sözelimi Fransa'dan gelen bir soru "Hz. İbrahim'in babası Azer'in durumuyla"⁷²; Ankara'dan bir soru "neslin çoğalma serüveniyle"⁷³; Almanya'dan bir başka soru da "Hz. İsa'nın dünyaya tekrar gelmesiyle"⁷⁴ ilgilidir. Konuyla ilgili diğer tipik sorular şunlardır:

"Hz. Adem'in çocukları birbiriyle evlenirken sonraları bu niçin haram kalındı?"

"Bazı mev'ize kitaplarında "Hz. Musa'nın ilahlık davasında bulunan Firavun ile Nil nehrini tersine akıtma yarışmasında Hz. Musa'nın aciz kaldığını, Firavun'un Nil nehrini tersine akıttığını okuyoruz. Buna sebep de Hz. Musa'nın sabahlara kadar yatıp, firavun ise, sakalına asılarak sabahlara kadar dua etmesi gösteriliyor. Bir Peygamberin, hasmı ile karşılaşması, bu hadisenin hakikat veya mecâzla alakası var mı?"⁷⁵

"Firavun İman etti mi? Cesedi nerede?"⁷⁶

"Nuh tufanından kurtulan müşrik oldu mu?"⁷⁷

"Kadınlardan peygamber gelmiş midir?"⁷⁸

Yukarıdaki sorularda öne çıkan husus, Kur'an-ı Kerim'de anlatılan peygamberlerin hakkında oluşan söylentilerin ne kadarının doğru olduğunu anlamaya yöneliktir. Ayrıca Hz. Adem'den günümüze insan neslinin nasıl geldiğini ve bu konuda sürekli gündemde tutulan "evrim teorisinin doğru olup olmadığı" yönünde bilgiler de istenmektedir.

Peygamberlerle ilgili sorular, Allah inancıyla ilgili sorulardan % 10 daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, Türk toplumunda Allah inancıyla ilgili fazla bir

⁷² 17.12.2000/36, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁷³ 01.04.1998/247, D.İ.Y.KURULU Arşivi; Cevap: Havva vâlidemiz, biri erkek, diğeri de kız olmak üzere ikiz doğum yapıyordu. İnsan neslinin çoğalması için hikmetine binâen Cenab-ı Hâk, kardeşlerin birbirleri ile evlenmelerini helâl kılmıştır. Böylece aynı anda doğan kardeşler değil de, bir sonra veya bir önce doğmuş olan kardeşler birbirleri ile evlene biliyorlardı. Hz. Adem'in şeriatında helâl olan bu husus, Hz. Nuh'un şeriatıyla haram kılınmıştır. Bundan sonra da bütün şeriatlarda bu yasak devam etmiştir.

⁷⁴ 04.04.2000/300, D.İ.Y.KURULU Arşivi.

⁷⁵ 01.04.1998/247, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁷⁶ 10.08.1999/200, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁷⁷ 06.04.2000/27, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁷⁸ 12.02.1998/134, D.İ.Y.KURULU Arşivi

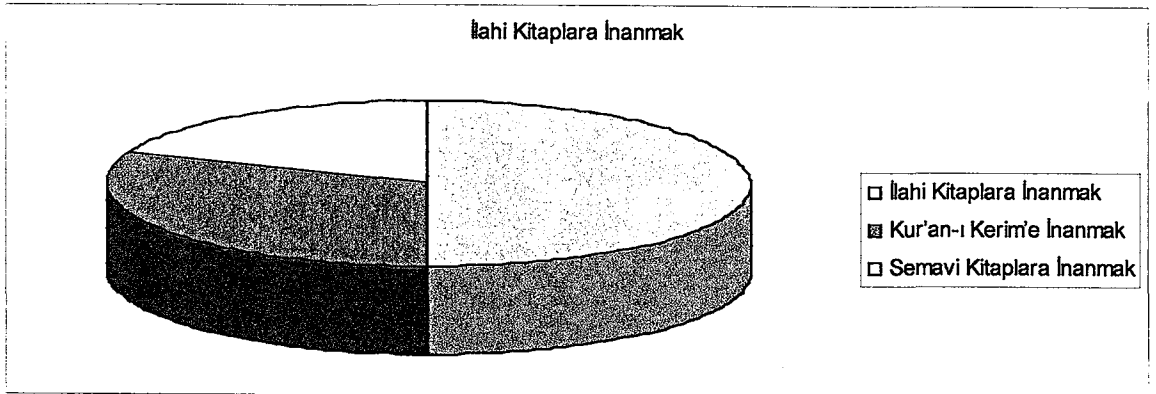
şüphe ve tereddüdün olmadığı, ama peygamberlerle ilgili bilgi eksikliğinin veyahut şüphelerin daha fazla olduğu söylenebilir.

1.4. İlahi Kitaplara İnanmak

İlgili dönemde inanç boyutuyla ilgili sorulan 888 (% 25) sorudan 298 (% 33.5)'i İlahi kitaplara ilgilidir. Bu soruların 282 (% 94.6)'si yurtiçinden, 16 (% 5.4)'sı ise yurtdışından sorulmuştur. 294 (% 98.7)'ünü erkekler, 4 (% 1.3)'ünü de kadınlar sormuştur. Ayrıca soruların 185 (%62)'i Kur'an-ı Kerim'e, 113 (% 38)'ü ise Semavi kitaplara inanmayla ilgilidir.

Tablo 7. İlahi Kitaplara İnanmak

	Sayı	Yurtiçi	Yurtdışı	Erkek	Kadın
İlahi Kitaplara İnanmak	298 % 33.5	282 % 94.6	16 % 5.4	294 % 98.7	4 % 1.3
Kur'an-ı Kerim'e İnanmak	185 %62	179 % 96.8	6 % 3.2	183 %98.9	2 %1
Semavi Kitaplara İnanmak	113 % 38	103 %91.2	10 % 8.8	111 %98.3	2 % 1.7

a. Kur'an-ı Kerim'e İnanmak

Soruların bir kısmı Kur'an-ı Kerim'in tamamlanma süresi ve muhtevasıyla ilgilidir. Bu konuda gelen sorular, "Kur'an-ı Kerim'in kaç yılda tamamlandığını"⁷⁹; "Kur'an-ı Kerim'i terceme'den okumanın caiz olup olmadığını"⁸⁰; "Kur'an-ı Kerim'de hırsızlığın cezasının ne olduğunu"⁸¹ sormaktadır. Konuyla ilgili örnek olarak gösterilebilecek diğer tipik sorular şunlardır:

"Kur'an'a başvurmanın gerekliliği nedir? Bizi aydınlatır mısınız?"⁸²

"Abdestsiz Kur'an-ı Kerim'e dokunmamız günah mıdır?"⁸³

"Kur'an-ı Kerim'e küfreden bir kimsenin tövbesi kabul olur mu?"⁸⁴

"Kur'an-ı Kerim'de nesih meselesini açıklar mısınız?"⁸⁵

Kur'an'la ilgili sorularda ilk dikkatimizi çeken onun "Allah kelâmı mı yoksa peygamberin yazdığı bir kitap mı" olduğu hususunda şüphe olmadığıdır. Ayrıca, Kur'an'ı başvuru kaynağı kabul etmemek ve ona karşı yapılan saygısızlık, ona inanan insanları rahatsız ettiği yukarıdaki sorulardan anlaşılmaktadır.

b. Semavi Kitaplara İnanmak

Semavi kitaplara inançla ilgili soruların birçoğu dört büyük kitapla ilgilidir. Mesela Belçika'dan birisi "Neden ayrı ayrı dört kitap indirilip insanlar tefrikaya düşürüldüğünü"⁸⁶, Ankara'dan bir başkası ise "Dört büyük kitap olduğu halde niçin üç büyük dinin var olduğunu"⁸⁷ sormaktadır. Konuyla ilgili örnek gösterilebilecek diğer tipik sorular şunlardır:

"Semavi kitaplarla ilgili bilgi verir misiniz?"⁸⁸

"Dört kitabın dördü de hâk ise ilk inen kitaptan sonraki kitaplar niçin indirilmiştir?"⁸⁹

⁷⁹ 08.04.1999/24, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁸⁰ 01.04.2000/107, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁸¹ 09.09.1999/154, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁸² 08.08.1998/85, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁸³ 05.09.1999/279, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁸⁴ 03.03.1998/421, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁸⁵ 04.07.2001/560, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁸⁶ 01.04.1999/248, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁸⁷ 08.06.2000/124, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁸⁸ 05.04.1999/140, D.İ.Y.KURULU Arşivi

“Kitapla suhûf arasında ne fark vardır? Açıklar mısınız?”⁹⁰

“Hz. Musa’ya inen levhâlar nasıl bir şeydi? Mahiyetini açıklar mısınız?”⁹¹

Görüldüğü gibi, aradaki farkı anlamaya çalışmak amacıyla Semavi kitaplarla Kur’an-ı Kerim kıyaslanmak istenmektedir.

1.5. Ahiret’e İnanmak

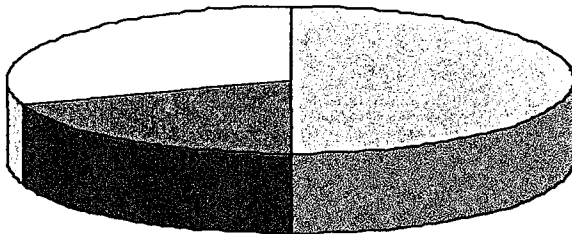
İslam’ın inanç ilkelerinden biri de Âhiret hayatına, yani öldükten sonra tekrar dirilmeye ve Allah’ın burada iyileri ödüllendirip kötülerini cezalandıracağına inanmadır. Ahiret inancının sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde çok önemli etkisi vardır. Ahiret’e inanan kişi bütün bireysel tutum ve sosyal davranışlarının kaydedildiği bilinciyle hareket eder, haksızlık yapmaktan, kötülükten kaçınır.

İnanç boyutuyla ilgili 888 (%25) sorudan 110 (% 12.3)’u Ahiret’le ilgilidir. Soruların tamamı yurtiçinden sorulmuştur. Kadınlar tarafından soru ise hiç gelmemiştir.

Tablo 8. Ahiret’e İnanmak

	Sayı	Yurtiçi	Yurtdışı	Erkek	Kadın
Ahiret’e İnanmak	110 %12,3	110 %100	-	110 %100	-
Cennet-Cehennem ve Şefâat’e İnanmak	43 %39	43 %100	-	43 %100	-
Kıyamet, Şehit-Gazi ve Reankarnasyon’a İnanmak	67 %60,1	67 %100	-	67 %100	-

Ahiret’e

□ Ahiret’e İnanmak
■ Cennet-Cehennem ve Şefâat’e İnanmak
□ Kıyamet, Şehit-Gazi ve Reankarnasyon’a İnanmak

⁸⁹ 02.06.2001/310, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁹⁰ 08.04.1999/447, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁹¹ 03.03.2000/540, D.İ.Y.KURULU Arşivi

Ahiret'e yönelik soruları aşağıdaki şekilde kategorize edebiliriz.

a. Cennet, Cehennem ve Şefâat'e İnanmak

Sorulardan birisi "İslâm'dan önce üç kitaba inanarak ölen kimselerin durumunu"⁹², bir diğeri "Kıyamet günündeki şefaât meselesini"⁹³, bir başkası da "Müslüman'ların günahkarları ile kafirlerin aynı cehennemde yanıp yanmayacağını"⁹⁴ sormaktadır. Ayrıca; "*Cennet ehli cennette ibadet yapacak mı?*"⁹⁵, "*Cehennem ve Cennet hayatını anlatan eserleri bize yazar mısınız?*"⁹⁶, gibi sorular da yer almaktadır.

b. Kıyamet, Şehit-Gazi ve Reankarnasyon'a İnanmak

Kur'an-ı Kerim'de kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği açık ve net bir şekilde ifade edildiği halde, herhangi bir kimsenin bunu bilmek istemesi insanın merak düşüncesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Onun için bu tarz sorular, gerek kendi toplumumuzda, gerekse dünyanın çeşitli bölgelerinde kıyametin kopacağı vakitle ilgili ortaya atılan iddialardan kaynaklanması muhtemeldir.

Soruların bir çoğu "Kıyamet'in ne zaman kopacağını"⁹⁷, "şehit ve gazi'nin hükmünün ne olduğunu"⁹⁸, "Kur'an-ı Kerim'de Kıyamet'i anlatan surelerin neler olduğunu"⁹⁹ sormaktadır. Bu arada İslâm'ın Reankarnasyon hakkındaki görüşünü soran sorularda bulunmaktadır¹⁰⁰. Böyle bir soruya verilen cevap "Tenasüh nazariyesi olarak bilinen bu hususu İslamiyet reddeder. Caiz görmez. Batıl bir inançtan ibarettir" şeklinde olmuştur.

Konuyla ilgili örnek olarak gösterilebilecek tipik sorular şunlardır:

*"Ahiret saadet ve selametini temin için hangi kitaplardan yararlanabiliriz?"*¹⁰¹

*"Şehitlerin kabir hayatı nasıl geçecektir. Onların cesetleri de çürüyecek mi?"*¹⁰²

⁹² 08.12.1998/150 D.İ.Y.KURULU Arşivi ; Cevap: "Eğer Allah'a şirk koşmamışlarsa gireceklerdir"

⁹³ 10.09.1998/354 D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁹⁴ 02.03.1998/190 D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁹⁵ 11.03.1999/600 D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁹⁶ 05.05.2000/143 D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁹⁷ 01.04.2001/149, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁹⁸ 06.08.2000/542, D.İ.Y.KURULU Arşivi

⁹⁹ 03.04.2001/461, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁰⁰ 04.04.1999/164, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁰¹ 05.12.1998/133, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁰² 05.06.2001/84, D.İ.Y.KURULU Arşivi

“İki Müslüman ülkenin askerleri çarpışıp ölse ve öldürseler şehit olurlar mı?”¹⁰³

Şehitlikle ilgili soruların bir kısmı “trafik kazası sonucu ölen kimselerin durumunun ne olacağıyla” ilgilidir. Mesela Aydın’dan birisi “Aydın-Kuyucak civarında bir otobüs kazası olmuştu ve bu trafik kazasında tam 28 kişi yanarak, 6 kişide ezilerek hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu feci kazada ölenlerin durumları nedir? Şehit oluyorlar mı?” diye sormaktadır. Soruya verilen cevap ise şu şekildedir: “Trafik kazasında veya yanma sonucu ölen kimseler, uhrevî hükümler yönünden şehit sayılırlar. Bu itibarla, usulüne göre yıkandıktan sonra kefenlenmeleri gerekir”¹⁰⁴. Alınan bu cevabın cenaze sahiplerini psikolojik olarak rahatlattığını gönderilen teşekkür mektubundan anlamaktayız. Bir başka soruda ise çocuğunu trafik kazasında kaybeden bir baba, benzer bir şekilde çocuğunun dini durumunu öğrenmek için D.İ.Başkanlığı’ndan fetvâ istemektedir¹⁰⁵.

Kıyamet konusunu genel olarak değerlendirecek olursak, insanların cennet ve cehennem hakkında sorular sormasının muhtemelen dünya da yapılan iyilik ve haksızlıkların karşılıksız kalıp kalmayacağını merak etmeleri nedeniyle olduğunu söyleyebiliriz. İnanan insanların yaşantılarında ve toplum hayatında cennet ve cehennem inancının son derece önemli etkileri vardır. İnsan başıboş bırakılmadığını, birtakım sorumluluklar yüklendiğini bildiği takdirde, cennet ve cehenneme de inanmak durumunda kalmaktadır. Böylece sorumluluğunu hiçbir zaman unutamaz.

2. Dini Pratik Boyutuyla İlgili Bulgular

Hiçbir dini, sadece birtakım tasavvurlar, fikirler ve inançlar bütününden ibaret saymaya imkân yoktur. Dolayısıyla dinin, ikinci veçhesini, ibadet yani tapınma oluşturmaktadır¹⁰⁶. Dinin inanç ve amel yönü, birbirinden ayrılmaz bir bütündür¹⁰⁷. Daha dar bir anlamda, pratiği, dindar insanın tapınma fiil ve işlemleri olarak vasıflandırabiliriz. Böylece din, tapınma hayatı yahut ibadet hayatı olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰³ 01.09.2000/245, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁰⁴ 07.06.2000/470, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁰⁵ 02.08.2001/470, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁰⁶ Taplamacıoğlu, Mehmet, *Din Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi Yay., 3.Baskı, Ankara, 1983, s.355

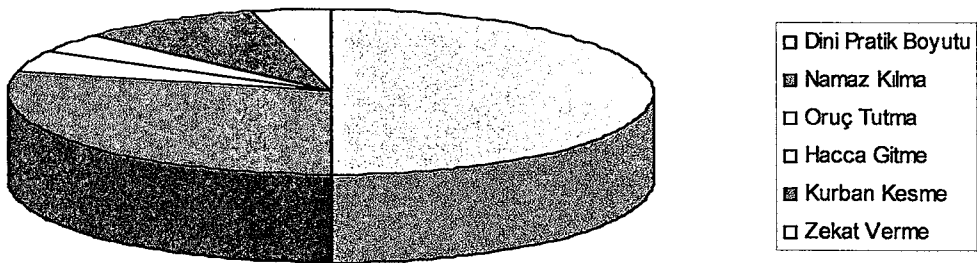
¹⁰⁷ Wach, Joachim, *Din Sosyolojisi*, (Çev. Ünver Günay vd.), Marmara Ü. İ. F. Yay., İstanbul, 1995, s. 51

Bu alandaki sorular bir hayli yoğunluk teşkil etmektedir. Bahsi geçen dönemde ilgili dönemde sorulan 3551 sorunun 1348 (% 37.9)'i dinin pratik boyutuyla ilgilidir. Soruların 1218 (%90.3)'ü yurtiçinden, 130 (% 9.7)'u yurtdışından sorulmuştur. 1321 (% 98)'ini erkekler, 27 (% 2)'ini kadınlar sormuştur. İbadetle ilgili soruların çoğu namaz (namaz çeşitleri ve imamlık) konusundadır. Bunun dışında zekât, fitır sadakası, umre, hac, iskat-devir, ezan, kamet, abdest, Türkçe ibadet, haram para ile ibadet, tesbih çekmek, temizlik ibadeti, kurban, oruç vs. konularıyla ilgili sorular da görülmektedir.

Tablo 9. Dini Pratik Boyutu

	Sayı	Yurtiçi	Yurtdışı	Erkek	Kadın
Dini Pratik Boyutu	1348 % 37.9	1218 %90.3	130 %9.7	1321 %98	27 % 2
Namaz Kılma	780 %57,8	715 %91,6	65 %8,4	771 %98,8	9 %1,2
Oruç Tutma	112 % 8,3	88 %78,5	24 %21,5	106 %94,6	6 %5,4
Hacca Gitme	105 % 7,7	78 %74,2	27 %25,8	100 %95,2	5 %4,8
Kurban Kesme	245 %18,1	237 %96,7	8 %3,3	245 %100	-
Zekat Verme	106 %7,8	100 %94,3	6 %5,7	99 %93,3	7 %6,7

Dini Pratik Boyutuyla İlgili Bulgular

2.1. Namaz Kılma

Namazın dış görünüşü birtakım şekiller ve zikirten ibaret ise de, içeriği Yüce Yararıcıya dua etmek, yalvarmak, onunla konuşmak, O'na yakınlaşmak ve O'nu müşahede etmektir. Namaz kılan kişiliğini sağlamlaştırır ve kendisini her türlü fenalıklardan, hatalardan, suçlardan alıkoymaya çalışır. Böyle bir kimse de toplumun

huzur ve mutluluğu için çalışır. İlgili dönemde 1348 (% 37.9) sorudan 780 (% 57.8)'i namazla ilgilidir. Bu sorulardan 715 (% 91.6)'i yurtiçinden, 65 (% 8.4)'i yurtdışından sorulmuştur. Namazla ilgili soruları şöyle sınıflandırabiliriz:

a. Namazın Kılınışı ve Kaç Vakit Olduğu

Bu konuda gelen soruların çoğu namazın kılınmasıyla ilgilidir. Sözelimi birisi “Hz. Peygamber’in namaz kılma şeklini”¹⁰⁸, bir diğeri “Kur’an-ı Kerim’de namazın kaç vakit olduğunu”¹⁰⁹, bir başkası da “Namazların birleştirilmesini”¹¹⁰ sormaktadır. Konuyla ilgili örnek olarak gösterilebilecek diğere tipik sorular şunlardır:

“Mesela Avrupa ülkelerinden birinde bulunup ta namaz kılacak bir yer bulamayan bir Müslüman’ın kilisede namaz kılması caiz olur mu?”¹¹¹

“Sünnetlerini kılmaksızın, namazların sadece farzlarını kılmak caiz olur mu?”¹¹²

“İçki içip ardından namaz kılan birisi hakkında ne dersiniz?”¹¹³

Bu sorulardan anlıyoruz ki, namaz ibadetini yerine getiren müminler bunu çok önemsemektedirler. Hatta sadece namazı bizzat eda etmekle kalmayıp aile üyelerine de zorla namaz kıldırtmak isteyen erkekler görülmektedir. Örneğin Malatya’dan bir şahıs ilginç bir tarzda; “bir kimse karısını döverek ona zorla namaz kıldırabilir mi?”¹¹⁴ diye sormaktadır. Bekleneceği üzere bu sorunun cevabı elbette “Hayır”dır. İslâm dininde namaz önemli bir ibadettir. Ancak, dinde zorlama sadece dinin münafıklarının çoğaltacağı için insanların aile üyelerini veya bir başkasını bu konuda zorlama yetkileri yoktur. Namaz İslâm’ın tek ibadeti değildir. Dinin ahlaki boyutu da vardır. Bazı kimselerin, namaz kıldığı halde davranışlarına, sosyal ilişkilerine dikkat etmeyenleri hoş karşılamadığı görülmektedir. Sözelimi Ankara’dan “namaz kılan bir kimsenin komşularına, iş arkadaşlarına diliyle ve eliyle eziyet ediyorsa onun kıldığı namaz kabul

¹⁰⁸ 01.03.2001/600 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁰⁹ 05.04.2000/245 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹¹⁰ 08.09.2000/538 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹¹¹ 01.04.1998/449 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹¹² 03.05.2001/368 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹¹³ 10.10.2000/200 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹¹⁴ 11.12.2001/250 D.İ.Y.KURULU Arşivi

olur mu?”¹¹⁵ şeklinde bir soru gelmiştir. Bu durum, namazın dışında ahlaki boyutun da önemli olduğunun farkına varan müminlerin varlığını göstermektedir.

b. Cenaze ve Cuma Namazı

Buraya aldığımız soruların bir kısmı cenaze namazı, diğer bir kısmı da Cuma namazıyla ilgilidir.

Askerlerle girilen çatışmada öldürülen teröristlerin cenaze namazını kıldırmayan müftü hakkında Ünye kaymakamlığına yapılan şikâyet üzere kaymakamlığın sorusuna D.İ.Başkanlığının verdiği cevap şu şekildedir: “Ünye’den üç İngiliz teknisyenin kaçırılması ve Niksar ilçesi Kızıldere köyünde müsademe neticesi vurularak ölen üç anarşistin cenaze namazının ilçemiz müftüsü tarafından kıldırılmadığından bahisle müftü hakkında şikâyette bulunulmuştur. Bunun üzerine yapılacak inceleme ve soruşturmaya esas olmak üzere:

1. Cenaze namazı kıldırma veya kıldırmanın müftünün memuriyet görevi ile ilgili olup olmadığının,
2. Müsademe sonucu öldürülen üç anarşistin cenaze namazının dinimizce kılınıp kılınamayacağını emir ve müsaadelerinize arz ederim.

Cevap:

1. Başkanlığımız Kuruluş ve görevleri hakkında 633 sayılı Kanun gereğince cenaze namazını kıldırılmak veya kıldırılmamak müftünün memuriyet görevi ile ilgili olduğuna,
2. Yapılan müsademe sonucu vurularak ölen üç anarşistin cenaze namazları dinen kılınmayacağı bilgilerinize rica ederim”¹¹⁶

D.İ.Y.Kurulu’nun vermiş olduğu cevabından anlaşılacağı üzere, cenaze namazını kıldırılmak ve kıldırılmamak müftünün iradesine bırakılmıştır. Müftü de kıldırılmamaya karar verip cenaze namazının kılınmasına engel olunca cenaze sahipleri kaymakamlığa şikâyette bulunmuştur. Cenaze sahipleri cenaze namazının kılınmasını istiyor, ancak verilen fetva kılınmayacağı yönünde olunca yakınları cenaze namazının kılınması yönündeki ısrarlarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Cenaze namazıyla ilgili diğer tipik sorular şunlardır:

¹¹⁵ 06.12.2000/241 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹¹⁶ 02.08.2001/470 D.İ.Y.KURULU Arşivi

“Cenaze namazı kılan kimselerin ayakkabılarını çıkarıp ayaklarını ayakkabılarının üzerine basarak namaz kılmaları uygun olur mu?”¹¹⁷

“Ölmüş bir kimse için üzerine iki defa cenaze namazı kılınabilir mi?”¹¹⁸

Eşcinsel ölünün yıkanmasıyla ilgili de soru olduğu görülmektedir. Ankara'dan bir erkek eşcinsel ölüyle ilgili şöyle sormaktadır:

“Eşcinsel hünsa olan bir kişi öldüğü zaman eğer erkek tarafı galipse erkek tarafından, kadın tarafı galipse kadın tarafından yıkanması gerekir. Fakat erkeklik ve kadınlık durumu müsavi olup bir tarafı tercih etmek mümkün değilse o nasıl yıkanacaktır?”¹¹⁹

Soruların bir kısmı da Cuma namazının kılınmasıyla ilgilidir. Cuma namazıyla ilgili tipik sorular ise şunlardır:

“Devlet memurlarına izin verilmemesi Cuma namazını kılmamaları için bir öztür sayılır mı?”¹²⁰

“Köyümüzdeki Cuma namazı kılınan cami ile yeni yaptırdığımız cami arasında bir saatlik bir mesafe bulunmaktadır. Halkın buraya sadece yaz aylarında gelmesi sebebiyle Cuma ve Bayram namazlarının bu camide kılınamayacağı yönünde yaygın bir dedikodu bulunmaktadır. Bu konuda bir fetvâ verilmesini önemle arz ederim”¹²¹

“Arka arkaya üç Cuma namazını kılmayan bir Müslümanın cenaze namazının kılınamayacağı söylenmektedir. Acaba bu doğru mudur?”¹²²

c. Kaza ve Nafile Namazlar

Herhangi bir nedenden dolayı namaz ibadetini yerine getiremeyenlerin bir sorunu da kaza namazlarıyla ilgilidir. Bu konuda gelen sorulardan bazısı nafile ve sünnet olan namazları kılmaktansa onların yerine kaza namazı kılmanın mümkün olup

¹¹⁷01.04.2001/245 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹¹⁸01.03.2001/481, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹¹⁹06.06.1998/254 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹²⁰10.10.2001/58, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹²¹01.08.2000/478, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹²²04.04.1999/412, D.İ.Y.KURULU Arşivi

olmayacağıyla ilgilidir¹²³. Sorulardan bir kısmı kaza namazının hangi vakitlerde kılınabileceğini öğrenmek istemektedir¹²⁴.

Birçok toplumda olduğu gibi Türk toplumu da Weber'in ifadesiyle söyleyecek olursak "halk dini" anlayışına sahip olduğundan çoğu defa nafile ibadetlere olağanüstü derecede ilgi duyabilmektedir. Mesela, sorulardan bir tanesi şöyledir:

*"Ramazan'da bazı camilerde Tespih Namazı cemaatle kılınıyor. Tespih Namazı cemaatle kılınması gereken nâfile namazlardan mıdır?"*¹²⁵. Bir diğer soru da "akşam namazını müteakip kılınan evvabin namazının kaç rekat olduğunu" sormaktadır¹²⁶.

Ayrıca, namazın aile hayatına, ticaret hayatına, akrabalık ilişkilerine etkisinin olup olmayacağı sorulmuştur¹²⁷. Soru stilleri açısından kadınlarla erkekler arasında belirgin bir fark görülmemiştir.

2.2. Oruç Tutma

Bilindiği gibi farz olan ibadetlerden birisi de ramazan ayında tutulan oruçtur. İnsanlar hangi derecede oruç tutarlarsa tutsunlar, bu ibadetin birebir kişiler üzerinde olduğu kadar toplum üzerinde ve sosyal ilişkilerde de çok olumlu katkıları ve faydaları vardır. Sırf Allah rızasını kazanmak amacıyla niyet ederek, imsak vaktinden iftar vaktine kadar yeme, içme ve cinsel ilişkilerden uzak durmak insanın bir sabır denemesinden geçmesidir. Bunda başarılı olan insanlar, iradelerini geliştirirler ve sabır isteyen daha birçok işte başarılı olurlar. İnsanlar arasındaki tartışmaların, kavgaların temel sebeplerinden biri, yeme-içme arzularına ve şehvetlerine mağlup olarak para ve mal biriktirme hırslarının gelişmesidir. Halbuki oruç, insanları kendilerinden zayıf, güçsüz ve imkânı az olanları da düşünmeye sevk ederek, onların bu konudaki hırslarını frenler ve kontrol altına almalarına yardımcı olur. Çünkü, yeme içme ve cinsel arzularını tatmin uğruna ölçsüzce koşmak toplumun dengesini bozucu unsurlardandır. Bu nedenle orucun toplumsal dengeyi sağlama yönünde önemli katkı sağladığı söylenebilir.

Oruçla ilgili sorulara bakıldığında genel olarak üç konu etrafında toplandığı görülmektedir: Birincisi, oruç ve sağlık; ikincisi, oruç ve orucu bozan haller; üçüncüsü

¹²³ 03.07.1998/51, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹²⁴ 01.05.1999/564, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹²⁵ 01.06.1999/461 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹²⁶ 04.09.1998/154, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹²⁷ 12.12.2001/365 D.İ.Y.KURULU Arşivi

ise oruç ve tıbbi ilaçlarla ilgilidir. Buradan hareketle orucun hem bireysel, hem toplumsal, hem de tıp alanına büyük etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Bahsi geçen dönemde sorulan fetvâlardan 112 (% 8.3)'si Oruç'la ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu soruların 88 (% 78.5)'i yurtiçinden, 24 (% 21.5)'ü yurtdışından sorulmuştur. Oruçla ilgili gelen soruları aşağıdaki şekilde kategorize edebiliriz.

a. Oruç ve Sağlık

Soruların bir kısmı hasta olduğu halde oruç tutmak isteyenlerle ilgilidir. Sözelimi Kayseri'den bir şahıs "kalp hastasının"¹²⁸, Aydın'lı birisi de "kronik ülser'i olanın oruç tutup tutamayacağını"¹²⁹ öğrenmek istemektedir. Konuyla ilgili örnek olarak gösterilebilecek diğer tipik sorular şunlardır:

"Eşim sinir hastasıdır. Ona "Oruç tutma" dediğim halde oruç tutuyor ve akabinde hasta oluyor. Acaba tutmaması günah olur mu?"¹³⁰

"Ramazanda kan vermek orucu bozar mı?"¹³¹

"Oruçlu olduğu halde bayılmış, bayılma uzun sürmüş. Oruca bir zarar gelir mi?"¹³²

"Oruçlu iken arkadan veya önden fitil koymak orucu bozar mı?"¹³³

b. Orucun Mahiyeti

Soruların bir kısmı kadınların oruç tutmasıyla ilgilidir. Sözelimi Ankara'dan bir kadın "hamile bir kadın oruç tutarken kusması orucu bozar mı?"¹³⁴, Eskişehir'den bir başka kadın "düşük yapan kadının orucu bozulur mu?"¹³⁵ diye sormaktadır. Soruların diğer bir kısmı ise oruçlu iken yolculuğa çıkan birisinin durumuyla ilgilidir. Konuyla ilgili örnek olabilecek diğer tipik sorular şöyledir.

¹²⁸ 02.06.1999/254 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹²⁹ 06.04.2000/368 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹³⁰ 07.07.1998/458 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹³¹ 03.09.1999/369 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹³² 04.05.2001/239 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹³³ 06.07.1998/41 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹³⁴ 03.03.2000/24, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹³⁵ 07.0.1998/398, D.İ.Y.KURULU Arşivi

“Almanya’da oruca başlayan bir kişi uçakla daha doğudaki veya daha batıdaki bir ülkeye yolculuk yapsa iftarı nereye göre yapacaktır?”¹³⁶

“Elde olmadan toz, duman v.b. şeylerin yutulması orucu bozar mı?”¹³⁷

“Cünüp olan sahur yemeği yiyebilir mi, oruca niyet edebilir mi?”¹³⁸

“Kandil günlerinde oruç tutmak isteyen hangi gün oruç tutmalıdır?”¹³⁹

“Ramazan günü oruçlu iken sefere çıkılırsa oruç bozulması gerekir mi?”¹⁴⁰

c. Oruç ve Tıbbi İlaçlar

Soruların çoğunluğu tıbbi ilaçları oruçlu bir kimsenin nasıl kullanacağıyla ilgilidir. Mesela Sivas’tan bir kadın “oruçlu iken vücuda sürülen kremin orucu bozar mı?”¹⁴¹, Edirneli bir erkek ise “oruçlu iken diş tedavisi yapılabilir mi?”¹⁴² diye sormaktadır. Konuyla ilgili örnek teşkil edebilecek diğer soru tipleri şunlardır:

“Tedavi maksadıyla makaddan konan fitil veya şırınga edilen merhem orucu bozar mı?”¹⁴³

“Ramazan ayında iğne vurulmak orucu bozar mı?”¹⁴⁴

“Ramazanda dişi ağrıyan bir kimse diş tedavisi için ağzında yutmamak kaydıyla bir ağrı kesiciyi tutması orucu bozar mı?”¹⁴⁵

“Astım hastalığından dolayı boğazıma sprey sıkıyorum, orucu bozar mı?”¹⁴⁶

Bu örnekler uzatılabilir, ancak bu kadarının, oruçlu iken ilaç kullanma konusundaki toplumsal hassasiyeti anlamaya yeterli olduğunu sanıyoruz. Anlaşılacağı üzere, ramazan ayında oruçlu iken ilaç kullanmamak tedavi yöntemini etkileyen ve değiştiren bir neden olmaktadır. Hekimler ilaç yazarken Ramazan ayını dikkate almak zorunda kalmaktadırlar. Aksi taktirde hastalar oruçlu iken doktora gitmemeyi tercih

¹³⁶ 08.09.2001/236, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹³⁷ 03.04.1999/21, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹³⁸ 11.12.1998/489, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹³⁹ 03.08.1999/195, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁴⁰ 07.04.2000/269, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁴¹ 09.06.2000/145, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁴² 10.08.2001/185, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁴³ 03.04.1998/467, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁴⁴ 02.05.1998/78, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁴⁵ 03.03.1999/36, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁴⁶ 05.09.1998/658 D.İ.Y.KURULU Arşivi

etmektedir. Bu durum Ramazan ayında ilaç satım oranını etkilediği gibi tedavi şeklini de etkilemektedir.

2.3. Hacca Gitme

Hacc ibadetinin insanın özel ve manevi hayatı için olduğu kadar, içinde yaşadığı toplum ve bütün insanlık için de maddi-manevi büyük faydaları vardır. Hacca gitme, ekonomik düzeyle ilişkili bir ibadettir. Niyet ederek ihrama girmek, Kâbe-i Muazzama'yı tavaf etmek ve Arafat'ta vakfe yapmak fiillerine "hacc" denmektedir.

Hacca ilgili sorulara genel olarak bakıldığında soruların haccın yapılış şekli, hacca gitme yöntemi ve kadınların nasıl hacca gideceklerine yönelik yoğunlaştığı görülmektedir.

İlgili dönemde 1348 (%7.7) sorudan 105 (% 7.7)'i hacc ve umre hakkında sorulmuştur. Bu soruların 78 (% 74.2)'i yurtiçinden, 27 (% 25.8)'si ise yurtdışından sorulmuştur. Türk toplumunda hacc ibadetini yerine getirmek isteyen müminler bulunduğu gibi varlıklı olduğu halde hacca gitmek istemeyip "Hac yolunda harcayacağım parayla burada dar gelirli vatandaşlara yardım yaparak hacc sevabını kazanmış olur muyum"¹⁴⁷ diye soranlar da bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kadın olduğu için meşakkatli hacc yolculuğunu göze alamayıp da yerine bir vekil göndererek "bedelli haccın durumunu"¹⁴⁸ soranlar da vardır.

Hacca ilgili sorular günümüzde tartışılan bazı konulara da ışık tutmaktadır. Zaman zaman medya da yer aldığı üzere kadınların yanlarında bir mahremi olmadan tek başına hacca gidip gidemeyeceğini merak edenler bulunmaktadır. Sözcüleri, Balıkesir'den bir kadın "dul olan kayınvalidem tek başına hacca gidebilir mi?"¹⁴⁹, Bayburt'tan bir başka kadın ise "Kadın damadı, kayınbabası ve üvey oğluyla birlikte"¹⁵⁰ hacca gidebilir mi? Kadının hacca gidebilmesi için mahremleri kimlerdir?"¹⁵¹ diye sormaktadır. Bununla ilgili fetva örneklerini çoğaltmak mümkündür¹⁵². Günümüzde ayrıca, birçok kadının Şafi mezhebindeki bir ruhsattan da yararlanarak tek başına hacca

¹⁴⁷ 03.06.2000/185, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁴⁸ 04.08.2000/63, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁴⁹ 13.07.1998/17, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁵⁰ 22.11.2000/82, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁵¹ 08.09.1999/364, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁵² 02.02.1998/58, D.İ.Y.KURULU Arşivi

gitmeyi göze aldığı bilinmektedir¹⁵³. Bununla birlikte katı mezhep sınırları içinde kalarak, dinde hiç yeri olmadığı halde hileli ya da şartlı evliliklerin yapılıp yapılamayacağını soranlar görülmektedir:

“Hayatta mahremi olmayan kadın hacca gidebilmek için şartlı nikâhlanıp hacdan dönünce boşanması da caiz midir?”¹⁵⁴

“Zengin olan bir kadının hayatta mahremi var iken dönüşünde boşanmak gayesiyle Müslüman bir erkekle şartlı nikâhlanıp hacca gitmesi caiz olur mu?”¹⁵⁵

Konuyla ilgili güncel bir tartışma konusu da tüm masrafları Resmî makamlarca veya şirketlerce karşılanarak hacca görevli gidenlerin hacc sorumluluğu üzerlerinden kalkıp kalkmayacağıyla ilgilidir¹⁵⁶. Geçtiğimiz günlerde D.İ.Başkanlığı'nın geçmişte bu şekilde hacca giden özellikle milletvekilleriyle ilgili olarak “haclarını tekrar etmeleri gerekir” görüşünün medyaya yansımaları ilginç bir durum arz etmektedir.

2.4. Kurban Kesme

Kurban, Yüce Allah'ın rahmetine yaklaşmak için ibadet niyeti ile kesilen özel hayvandır. Kurban bayramı günlerinde (ilk üç günde) Allah rızası için kesilen kurban (udhiyye), bunu kesmeye de “tazhiye” denilir.

Kurban mal ile yapılan bir ibadettir. Müslümanlar bu ibadeti Yüce Allah'ın kendilerine bahşettiği mal ve servetin bir şükürü olarak yerine getirirler, yani kurban keserler. Kesilen kurbanın sevabından kesen, etinden ise, insanlar, özellikle fakir olanlar yararlanırlar. Kurban, yalnızca kesen açısından düşünülürse, kişisel bir ibadet gibi gözükse de, aslında toplumsal ve ahlaki yönü olan bir ibadettir. Çünkü kesilen kurbanın etlerinin fakirlere, eşe-dosta dağıtılması, sosyal ilişkilerin iyi ve olumlu yönde gelişmesi ve sosyal barışın sağlanması açısından çok önemlidir. Zekâta olduğu gibi, kurban keserek fakirlere yardımcı olmak, zengin fakir bütün Müslümanlar arasında sevgi, saygı ve kardeşlik bağlarının gelişmesine katkı sağlar. Çekemezlik, kin ve husumet duygularının yok olmasına sebep olur. Bir yıl boyunca et yiyememiş kimselerin de kurban dolayısıyla bol bol et yiyebilmeleri, onları maddeten olduğu kadar manen de

¹⁵³ 07.05.2001/100, D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁵⁴ 04.03.2001/84 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁵⁵ 03.07.2000/96 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁵⁶ 05.05.2000/81 D.İ.Y.KURULU Arşivi

rahatlatır. Kurban ekonomik hayatın canlanmasına da yardımcı olur. Çünkü hayvan alımı, satımı, taşınması, eti, derisi piyasayı hareketlendirmekte ve bereketlendirmektedir.

Dini pratik boyutuyla ilgili soruların 1348 (%37.9) sorudan 245 (% 18.1)'i kurban kesmeyle ilgilidir. Kurbanla ilgili soruları aşağıdaki şekilde kategorize edebiliriz.

a. Kurbanın Mahiyeti

Soruların bir kısmı kurbanı kesen kimsenin özellikleriyle ilgilidir. Sözelimi Sivas'tan birisi "Alevi birisinin kestiği kurban yenir mi?"¹⁵⁷ diye sormaktadır. Soruların diğer bir kısmı da vekâleten kurban kestirmeyle ilgilidir. Mesela, Ankara'dan bir kadın "vekâleten kurbanımı kestirebilir miyim?"¹⁵⁸ şeklinde sormaktadır. Konuyla ilgili örnek olarak gösterilebilecek diğer tipik sorular şunlardır:

*"Emekli Astsubayım. Şu anda yalnız emekli maaşım ile bir tabancam var. Nakit başka param yok. Silahım için kurban kesip kesmeyeceğimi, kurbanda nisap miktarının ne olduğunun bildirilmesini rica ederim"*¹⁵⁹

*"Ölü için kurban kesilir mi?"*¹⁶⁰

*"Kurbanlık hayvanların yenilmesi haram olan organları hangileridir?"*¹⁶¹

*"Kurban parası vekâleten yatırılıyor. Kafkasya'da kesiliyor caiz mi?"*¹⁶²

*"Kurban kesmek kimlere vacip?"*¹⁶³

b. Adak, Şükür ve Akikâ Kurbanı

Buradaki soruların çoğunluğu adanmış kurbanlarla ilgilidir. İnsanlar sıkıntıya düştüklerinde kurtulmaları halinde kurban kesmeyi adanmışlardır. Sözelimi İstanbul'dan biri "çocuğum hastalıktan kurtulduğumda kurban keseceğimi"¹⁶⁴ adadım. Fakat şu an durumum iyi değil. Adadığım zaman bir hayli geçti. Bu durumda ne yapmalıyım?" diye sormaktadır. Soruların diğer bir kısmı da adak adanmış ama kesmeye

¹⁵⁷ 03.07.2001/325 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁵⁸ 01.03.1998/15 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁵⁹ 02.04.1998/124 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁶⁰ 08.08.1999/561 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁶¹ 04.06.2000/456 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁶² 06.03.1999/32 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁶³ 12.12.1999/28 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁶⁴ 25.07.2000/124 D.İ.Y.KURULU Arşivi

gücü yetmeyen birinin yerine kesmeyle ilgilidir. Mesela Aksaray'dan bir kayınpeder damadının adağını kendisinin kesip kesemeyeceğini sormaktadır¹⁶⁵. Konuyla ilgili örnek olarak gösterilebilecek diğer tipik sorular şunlardır:

“Yeni araba aldım. Adak kurbanı kesecektim. Adak kurbanını kesmeyip değerini fakirlere veya fakir olan damadıma verebilir miyim?”¹⁶⁶

“Damadım fakir, onun yerine torunum için akika kurbanını ben mi kesmeliyim? Akika kurbanı çocuk 40-50 yaşına geldikten sonra da kesilebilir mi?”¹⁶⁷

“Bir kurban kesip Topkapı Sarayı'nda dağıtmayı adanmıştım. Orada bunu yapmak mümkün olmayınca kurban, eşim tarafından kesilerek fakir komşulara dağıtıldı. Bu adak kurbanı makbul olur mu?”¹⁶⁸

“Adak kurbanın etinden kesen kişinin ve ailesinin yiyememesinin sebebini, konuyla ilgili âyet ve hadisleri öğrenmek istiyorum. Gereğinin yapılmasını arz ederim”¹⁶⁹

2.5. Zekât ve Fitre Verme

Zekât ve sadaka, tek tek kişilerin hayatlarına çok olumlu etkiler yapıp, katkı sağladığı gibi, toplumsal hayata da çok önemli ve olumlu etkiler yapmakta ve katkı sağlamaktadır. Zekât ve sadaka vermekle bir taraftan Allah rızası kazanılırken, diğer taraftan insanlar arasında dostlukların oluşması sağlanmış olmaktadır. Dostlukların yaşandığı bir yerde ise huzur ve mutluluk ortaya çıkmaktadır. Ayrıca zekât ve sadaka, insanı mal biriktirme hırsı ve cimrilik gibi bazı kötü huy ve alışkanlıklardan uzaklaştırmakta, zengin-fakir arasındaki kin, düşmanlık ve çekemezliği gidermekte ve karşılıklı sevgi ve saygı bağı oluşturarak bir orta tabakanın çıkmasına yardımcı olmaktadır. Gerçekten kurallarına uyularak zekât verilen toplumlarda insanların hem psikolojik ve hem de ekonomik güvenceleri oluşmakta ve varlıklı insanlar da, yoksullar da gelecekleri hakkında fazla endişe duymadan yaşayabilmektedirler. Bu düzenleme ile zekât ve sadaka, bir anlamda toplumsal gerilim sigortası görevi görmektedir. Bununla beraber yastık altında saklanan ve atıl işe yaramaz vaziyette bekleyen mal ve paranın

¹⁶⁵ 17.02.1999/55 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁶⁶ 23.10.2000/138 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁶⁷ 06.09.1998/652 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁶⁸ 08.08.2000/156 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁶⁹ 03.05.1999/387 D.İ.Y.KURULU Arşivi

hareketlenmesine ve elden ele dolaşarak ekonomik hayatın canlanmasına sebep olmaktadır.

İncelediğimiz dönemde, D.İ.Başkanlığı'na sorulan 1348 (%37.9) sorudan 106 (%7.8)'sı bu konuyla ilgili sorulmuştur. Sözelimi Ankara'dan birisi "Kur'an kursunda okuyan öğrencilere verilmiş olan zekât parasını cami ve Kur'an Kursu yapımı için harcadığını ve dolayısıyla bir miktar borçlandığını ve şimdi ne yapılması gerektiğini" sormaktadır. İstanbul'dan bir kadın da "bankadaki paramdan zekât verilir mi?", diye sormaktadır. Yine Ankara'dan bir başkası namazın kaza edilmesinden hareketle "Zekâtın kazası olur mu?" şeklinde sormaktadır.

Konuyla ilgili bir başka soru ise son yıllarda sürekli gündemde olan ve insanların çoğunun bilgi sahibi olmadığı hisse senetleriyle ilgilidir. Örneğin, Ankara'dan bir şahıs "*Bazı fabrikalar hisse senedi çıkararak satmaktadır. Bu senetlerin üzerinde yazılı bir değeri ve bir de itibari bir değeri vardır. Alım-satım tamamen bu itibari değer üzerinden olmaktadır. Bu gibi senetlere sahip olanlar nasıl Zekât vereceklerdir?*" diye sormaktadır.

ÜÇÜNÇÜ BÖLÜM TOPLUMSAL HAYATTAKİ DEĞİŞMELERLE İLGİLİ BULGULAR

Değişme, bir şeyin önceki durumuna göre farklılaşma olması anlamına gelmektedir. Ancak değişimde yön belli değildir. Olumlu ya da olumsuz olabilir. Değişmeyen tek şey değişimdir¹⁷⁰. Bu yüzden değişme yeteneğini kaybetmiş sosyal sistemler, hayatta kalma imkânını kaybetmiş demektir. Sosyal sistemde durağanlığın istenmesi, o sistemin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Toplumsal değişme sonucunda her iki durum da (istenen-istenmeyen) sistemin devamına yardımcı olmaktadır. Değişme, sayısal ya da niteliksel olabilir. Sayısal değişmeyi anlamak daha kolaydır. Nitelikteki değişmeyi anlayabilmek için daha dikkatli bakmak gerekir. Değişmenin olabilmesi için zamana ve çevreye ihtiyaç vardır. Bu ikisi birarada gereklidir. Değişme için uygun ortam oluşsa bile yeterince süre geçmediğinden dolayı değişme gerçekleşemez. Çevre için de aynısı söz konusudur. Değişmenin mayalanacağı veya gelişebileceği uygun ortam bulunmadığında ne kadar zaman geçerse geçsin beklenen değişme gerçekleşmeyecektir¹⁷¹.

Fetvalara göre Türk toplumundaki dini değişmeyi ele alırken, genel olan “dini değişmeyi” biraz daha özele çekerek İslam dininin kabulünde ve yaşanmasındaki değişmeyi inceleyeceğiz. Toplumsal değişme açısından dini değişimde, dinin barındırdığı birtakım yönlerin değişmeyeceği de açıktır. Zaten değişmenin olduğu alanda bütün unsurların değişmesi söz konusu olamaz. Bazı yönler değişmeye karşı direnirler. Bunun için de inanç ve tutumlar değişmeye karşı direniş gösterirler. Zaten dinin devamlılık kazanması bu değişmeyen yönleri sayesinde. Bununla beraber dinin değişen bir karakteri de vardır. Toplumda aile yapısında, kitle iletişim araçlarında, dilde, cinsel davranış, tutum ve değerlerinde, tıp alanında, ekonomik hayatta v.b. meydana gelen değişmeler dini yaşantıyı olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Araştırmamızda Türk toplumunun birçok alanında meydana gelen değişmeleri dört yıllık fetvalara yansıdığı kadarıyla tetkik etmeye çalışacağız. Fetvalar, Toplumsal Hayattaki Değişmeler genel başlığı altında, Aile Yapısındaki Değişmelerle İlgili

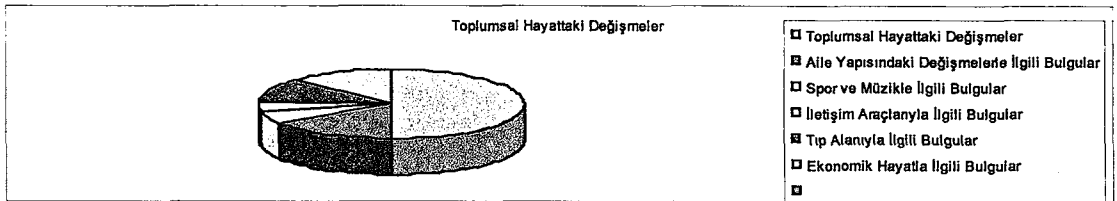
¹⁷⁰ Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, Ayraç Yay., Ankara, 2000, s. 85

¹⁷¹ Smith, Anthony, *Toplumsal Değişme Anlayışı*, (Çev. Ülgen Oskay), Ege Ü. Ed. Fak. Yay., İzmir, 1988, s. 95

Bulgular, Spor ve Müzikle İlgili Bulgular, İletişim Araçlarıyla İlgili Bulgular, Tıp Hayatıyla İlgili Bulgular, Ekonomik Hayatla İlgili Bulgular şeklinde alt başlıklarda incelenecektir. Bu konudaki bulguları Tablo 9’da gösterebiliriz.

Tablo 9. Toplumsal Hayattaki Değişmeler

	Sayı	Yurtiçi	Yurtdışı	Erkek	Kadın
Toplumsal Hayattaki Değişmeler	1337 %37,6	1163 %86,9	174 %13,1	1252 %93,5	85 %6,5
Aile Yapısındaki Değişmelerle İlgili Bulgular	420 %31,4	382 %91	38 %9	398 %94,8	37 %5,2
Spor ve Müzikle İlgili Bulgular	161 %12	83 %51,5	78 %48,5	152 %94,4	9 %5,6
İletişim Araçlarıyla İlgili Bulgular	125 %9,4	111 %88,8	14 %11,2	117 %93,6	8 %6,4
Tıp Alanıyla İlgili Bulgular	280 %20,9	245 %87,5	35 %12,5	252 %90	28 %10
Ekonomik Hayatla İlgili Bulgular	351 %26,3	304 %86,6	47 %13,4	349 %99,4	2 %0,6

İlgili dönemde 3551 sorudan 1337 (%37,6)’si toplumsal hayattaki değişmelerle ilgilidir. Soruların 1163 (%86,9)’ü yurtiçinden, 174 (%13,1)’ü yurtdışından sorulmuştur. Ayrıca, 1252 (%93,5) soru erkek, 85 (%6,5) soru ise kadınlar tarafından sorulmuştur.

1. Aile Yapısındaki Değişmelerle İlgili Bulgular

İnsanlığın, sosyo-kültürel gelişmesinin hemen her basamağında yer alan aile kurumu, genelde iki cins arasındaki ilişkileri, neslin devamını düzenleyen, standartlaştıran bir sistemdir¹⁷². Aile genel olarak nüfusu yenileme, millî kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir kurumdur¹⁷³.

Dünya üzerindeki farklı toplumlarda, geleneksel aile yapısında önemli değişimler ortaya çıkmaktadır. Bu değişime uğrayan toplumların başında Türk toplumu gelmektedir. Buradaki tespitlerimiz geleneksel aileden çekirdek aileye dönüşümde yaşanan sıkıntıların genel bir tespittir. Ülkemizde aile yapılarında ortaya çıkan değişmelerin en önemlilerini fetvâlar aracılığı ile ana başlıklar halinde şöyle tespit etmek mümkündür.

- a. Geniş aileler ve öteki akraba gruplarının etkisi azalmaktadır.
- b. Gençlerin eşlerini, görücü usulüyle değil de bizzat kendilerinin seçmek istemesi yönünde eğilim gittikçe artmaktadır.
- c. Akraba evlilikleri yaygınlığını yitirmektedir.
- d. Aile içerisinde kadının hakları daha çok ön plana çıkmaya başlamıştır.

Türkiye’de çekirdek ailenin oluşumunda batı ülkelerindeki gibi sosyo-kültürel faktörler değil, ekonomik faktörlerin öncelikli rol oynadığı söylenebilir. Ekonomik nedenlerle köylerden kentlere göç etmenin sonucunda çekirdek ailenin çoğaldığı söylenebilir¹⁷⁴. Aile konusunda gelen soruları aşağıdaki şekilde kategorize edebiliriz.

¹⁷² Aydın, Mustafa, *Kurumlar Sosyolojisi*, Vadi Yay., 2. Baskı, Ankara, 2000, s. 35

¹⁷³ Erkal, Mustafa, *Sosyoloji (Toplumbilim)*, Der Yay., İstanbul, 1995, s. 92; Kurt, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1998, s. 13

¹⁷⁴ Aydın, a.g.e., s.46

1.1. Evlenmeye Hazırlık

Toplumların ailelerle, ailelerin de evlenmeyle teşekkül ettiği bilinen bir gerçektir. Evlenme, aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkek ile kadının, ortak hayat sürmek ve evlât yetiştirmek amacıyla gerekli bağı meydana getirmek üzere yaptıkları bir akit olarak tarif edilebilir¹⁷⁵. Evlilik sonucunda, genel olarak nüfusu yenileme, millî kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonları yerine getirilmiş olmaktadır¹⁷⁶. Bu tasvirden de anlaşılacağı üzere evlilik, çok yönlü bir olgudur ve toplumda pek çok işlevlere sahiptir. Evlilik, hem cinsel işlemlere ruhsat veren bir yol hem de psikolojik bir tatmin vesilesidir. Evlenme her şeyden önce farklı cinsten olan iki kişinin birlikte yaşamalarını sağlayan bir çeşit toplumsal sözleşme olduğu için eşlerin biyolojik ihtiyaçlarını gidererek toplumda sapkınlıkların yayılmasına engel olmaktadır. Toplumlarda evlenme müessesesi olmadığında toplumsal ahlaksızlığı engellemek mümkün olmaz. Bu yüzden gençlerimiz evlendirilmediğinde çağdaş dünyanın sunduğu cinsel hayatın etkisinde kalarak uygunsuz yollardan cinsi arzularını tatmin etme yoluna gidebilirler. Evlendirilmesi gecikmiş olan bir gencin sorduğu soruya baktığımızda bu durumun vahametini anlamakta gecikmeyeceğiz. Cinsi arzuları yoğun bir şekilde yaşayan Ankaralı bir genç Kurul'a yazdığı mektupta şöyle demektedir:

“Ben 22 yaşında üniversiteli bir gencim. Kadınlara karşı aşırı derecede bir zaafım var. Yani haddinden fazla zihnimi meşgul ediyor. Sapıkça şeyler düşünmekten kendimi alamıyorum. Bu, bir nevi bağımlılık yaptı. Böyle yapmaktan önce zevk alıyorum sonra da pişman oluyorum. Bunun çaresi nedir? Korkuyorum ki helak olacağım. Hem dünyada azap çekiyorum hem de Ahi ret'te azap çekeceğim. Lütfen bana yardımcı olun”¹⁷⁷

Evlenecek mali güce sahip olmayan ve evlendirilme yasağına uğrayan bir başka genç ise internet yoluyla şöyle sormaktadır:

“Evlenecek mali gücü olmayan veya talebe gibi evlenme yasağına uğrayan bir genç, cinsi baskılar karşısında ne yapmalıdır?”¹⁷⁸

¹⁷⁵ Kurt, a.g.e., s. 13

¹⁷⁶ Aydın, Kurumlar Sosyolojisi, s. 35

¹⁷⁷ 01.01.1999/161 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁷⁸ 07.08.1998/49 D.İ.Y.KURULU Arşivi

Yukarıdaki iki soruya baktığımızda cinsi arzuların ve baskıların altında kalmış ancak evlilikte yapamayan veya engel konulan gençlerin sıkıntılarının dile getirildiğini görmekteyiz. D.İ.Y.Kurulu bu sorulara “Oruç tutmak suretiyle cinsi arzularınızı frenleyerek, zinaya düşmemenizi tavsiye ederiz” şeklinde cevap vermiştir.

Bu gençlerin yaşamış olduğu sıkıntıyı evlenmeyen veya evlenemeyen gençlerin çoğunluğunun yaşadığını düşünmekteyiz. Bundan dolayı evlenme, toplumumuzda kolaylaştırıldığı zaman gençlerin bu sıkıntıları kendiliğinden çözülmüş olacaktır.

a. Evlenme Engelleri

Burada fetvalara yansıyan evlenme engellerini belirlemeye çalışacağız. Evlenmenin meydana gelebilmesi için her şeyden önce adayların, birbirleriyle evlenmelerine mani hallerin bulunmaması gerekir. Fetvalara yansıyan evlenme engelleri ile ilgili hüküm verilirken İslam hukukuna riâyet edildiği bilinmektedir.

Fetvalara yansıyan evlenme engellerinden birisi kişinin mahremiyle evlenme meselesidir. İslam’da mahremiyle evlenmenin haram olduğunu duyan birisi “mahrem olan kimseler kimlerdir?”¹⁷⁹ diye sormaktadır.

Bunun dışında, halktan diğer yakın akrabalarla örneğin kuzenlerle evliliğin de mahremiyet oluşturduğunu zannedenler bulunduğu için kuzen ya da diğer yakın akraba evliliğinin engel oluşturup oluşturmadığını öğrenmek isteyenler bulunmaktadır. Örneğin, anne-babasının kendisini amcasının kızıyla evlendirmek istediğini, ancak, amca kızının kendisinin mahremi olduğunu düşünen Erzurum’dan bir genç “Buna ben de karşı çıkıyorum. Bu hareketimle günaha girmiş olur muyum?”¹⁸⁰ diye sormaktadır. Sorunun cevabında ise “akrabalardan kiminle evlenilip evlenilebileceğinden” bahsedilmektedir. Oysa soruyu soran kimse, karşı çıktığı için günaha girip girmeyeceğini merak etmektedir. Konuyla ilgili örnek olabilecek diğer tipik sorular şunlardır:

“Akraba evliliği dinimiz de gerçekten var mı? Akrabalarıyla evlenenlerin çocukları sakat doğuyormuş doğru mu?”¹⁸¹

¹⁷⁹ 16.12.1998/190 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁸⁰ 12.12.2000/170 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁸¹ 10.10.1999/19 D.İ.Y.KURULU Arşivi

“Ailemize yabancı insan girmesin diye akrabalarımızın kızlarını biz erkeklerle evlendirmek istiyorlar. Küçüklüğümüz beraber geçtiği için evlenmek istemiyorum. Ayrıca akraba evliliğinin daha faziletli olduğu söyleniyor. Bu konu da bizi aydınlatır mısınız?”¹⁸²

Akraba evliliği ile ilgili sorulara verilen cevaplar “dinimizde evlenmeyi yasak hale getiren akrabalık, yakın akraba (kişinin anne ve nineleri v.b), sıhri akrabalık (nikâhladığı kadının annesi, ninesi vb.) ve süt akrabalığı (iki yaşına kadar süt emdiği kadınla o kadının yakınları ve emzirdiği diğer çocuklar) yoluyla olur” şeklindedir. Söz konusu üç tür akraba grubuyla kesinlikle evlenilemeyeceği belirtilmiştir.

Sorulara baktığımızda Türk halkının akraba evliliğini belirgin bir şekilde sorguladığını görmekteyiz. Akraba evliliği yaptırmak isteyenler ailenin veya malın bölünmemesini istemiş olabilirler. Bu yüzden aileler, akraba evliliğinin kutsal olduğunu belirterek evlendirme cihetine gitmiş olabilir.

Velilerin zorla evlendirmeleri de fetvalar yansıyan evlenme engellerindedir. İslâm’a göre evlenme, evlenecek adayların hür iradesine dayanan iki taraflı bir sözleşmedir. Kızın zorla verilmesi veya erkeğin zorla evlendirilmesi dinen uygun sayılmamaktadır. Mezhepler arasında veli iznine dair görüş farklılıkları bulunmasına rağmen Hanefiler, buluşa eren kızların veli izni olmadan evlenebileceğini kabul etmişlerdir¹⁸³. Gelen sorulardan birisinde kocasının öldüğünü ve velisinin kendisini zorla kocasının küçük kardeşiyle evlendirmek istediğini belirten bir kadın “dinen böyle bir evlilik geçerli midir?”¹⁸⁴ diye sormaktadır. Soruya verilen cevap ise “dinen bir engel bulunmadığını, ancak rıza gösterilmeden yapılan evliliklerin geçerli sayılamayacağı” belirtilmektedir.

Başkasının eşiyle evlenmeye kalkışmak da evlenme engeli sayılmaktadır. Aile facialarına yol açan az sayıdaki bu v.b. olaylar, memleketlerinden ayrılıp iş için başka yerlere giden insanların başlarından geçmektedir. Bu durumdaki kadının tekrar evlilik yapması, oradaki, kocasının kendisini boşadığını iddia etmeleri gibi nedenlere dayanmaktadır. Konuyla ilgili örnek olabilecek sorular şunlardır:

¹⁸² 18.11.1998/19 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁸³ Aydın, M. Akif, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, M.Ü.F.Y., İstanbul, 1985, s. 96-99

¹⁸⁴ 03.12.2000/368 D.İ.Y.KURULU Arşivi

“Çalışmak için yurtdışına gitmiştim. Beş yıl izne gelmeksizin çalıştım. Ülkemize döndüğümde eşimin başka biriyle evlendiğine şahit oldum. Bu durumda ne yapmalıyım?”¹⁸⁵

“Köyden şehre çalışmak için gittim. Köyüme döndüğümde hanımı başkasıyla benim boşadığımı iddia ederek yalancı şahitlerin huzurunda evlendirmişler. Ben hanımı geri istiyorum. Ne yapmalıyım?”¹⁸⁶

Yıllar önce Osmanlı’da görülen bu türden sapkın örneklerin günümüzde görülmesi ilginç bir durum arz etmektedir¹⁸⁷.

Özellikle Müslüman kadınlar açısından evleneceği erkeğin farklı dinden olması da bir evlilik engeli oluşturmaktadır. Müslüman kadınların başka dinden olan erkeklerle evlenmeleri yasak olduğu için Avrupa’da yaşayan bazı Müslümanlar böyle bir durumla karşılaştıklarında şaşırılmaktadırlar. Komşusunun böyle bir evlilik yapmak istemesine hayret eden Fransa’dan bir kadın “komşumuzun Müslüman olan kızı Hıristiyan olan bir erkekle evlenmek istemektedir. Bu durumda ne yapmalıyız?”¹⁸⁸ diye sormaktadır. Sorunun cevabında “Müslüman kadının Hıristiyan bir erkekle evlenemeyeceği” söylenerek uygun bir şekilde engellenmesi istenmektedir. Bir başka soruda ise “Hıristiyan erkekle evlilik yapmış”¹⁸⁹ kimsenin durumu sorulmaktadır. Bu türden sorulara “kadının boşanması gerekir” şeklinde cevap verilmektedir. Fetvalardan Müslüman kadınların aksine Müslüman erkeklerin ehl-i kitap kadınlarla evlilik yaptığını fetvalardan anlamaktayız. Mesela, bir Türk Almanya’da Hıristiyan bir kadınla evlendiğini, ancak, dinimizin yasaklayıp yasaklamadığını merak ederek “Hıristiyan bir kadınla evlenmek caiz midir?”¹⁹⁰ diye sormaktadır. Sorunun cevabında “evlenmekte bir mahzur olmadığı” belirtilerek soran kimsenin de psikolojik olarak rahatlaması sağlanmıştır.

“Ortodoks din”den farklı olarak “folk din” anlayışına sahip olan bazı kimselerin farklı mezhepten olmayı da evlilik engeli olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Örneğin, Türk toplumunda Sünni-Alevi mezhepleri arasındaki ayrılığın evliliklere de yansıdığı

¹⁸⁵ 18.15.2000/100 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁸⁶ 11.10.1999/19 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁸⁷ Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, s.15

¹⁸⁸ 14.10.1998/121 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁸⁹ 10.12.2001/150 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁹⁰ 11.11.1999/421 D.İ.Y.KURULU Arşivi

görülmektedir. Sünni mezhebine mensup bir baba “Alevi bir gence Sünni kız verilir mi?”¹⁹¹ diye sormaktadır. D.İ.Y.Kurulu, farklı mezheplerden olmayı evlenmeye engel kabul eden kimselere “İslâm dinini inkar etmeyen, Allah’a ve peygambere iman eden ve Kur’an’a gönülden bağlı, ancak farklı mezheplerden olan kimseyle evlenmekte mahzur yoktur” şeklinde yanıtlamaktadır.

b. Eşlerde Aranılan Özellikler

Müslüman toplumlarda evlenecek şahısların sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan denk olmalarına önem verildiği bilinmektedir. İslami literatürde “küfüv ve kefaet” olarak geçen sosyo-ekonomik ve kültürel denkliğin din, yaş, bekaret, statü ve ekonomik bakımdan arandığı söylenebilir.

Aynı dinden olmak, bahsedilen denkliğin ilk maddesini oluşturmaktadır. Bu konuyla ilgili örnekleri yukarıda verdiğimiz için tekrar etmeyi gerekli görmüyoruz.

Evlenilecek şahıslarda aranan ikinci denklik “bekarettir”. Türk toplumunda bâkirelik kızların iffetlilik ve namusluluklarının önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bir şahıs evlenmek istediği kızın bakire olmadığını öğrendiğini ve evlenmekten vazgeçtiğini söyleyerek “bakire olmayan birisiyle evlenmede dinen mahsur olmadığını söylüyorlar. Bu doğru mudur?” diye sormaktadır. Sorunun cevabında “iddet beklendikten sonra evlenilebileceği” söylenmektedir.

Eşlerde aranan diğer önemli bir özellik de kişinin kendi sosyal statüsüne uygun birisinin olmasıdır. Statü engelinden dolayı denk bulunmayan gençlerden birisi şu şekilde sormaktadır:

“Kızın babası, toplumsal statülerimizin uymadığını söyleyerek kızı vermeyeceğini söyledi. Sevdiğim kız da babasına karşı çıktı. Acaba, dinimize göre bu aile yuvasının kurulmasına bir engel var mı?”¹⁹²

Konuyla ilgili diğer tipik sorular şunlardır.

“Evleneceğim kişiyle toplumsal statülerimiz eşit olmadığı için sıkıntı yaşıyorum. Ben üniversite mezunuyum O ise ilkokul mezunu ve bu durum aramızda uçurum

¹⁹¹ 12.12.1999/18 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁹² 03.04.2000/364 D.İ.Y.KURULU Arşivi

oluşturmaktadır. Böyle bir şeyi neden göstererek evlilikten vazgeçebilir miyim? Bunun dini açıdan bir mahzuru var mı?”¹⁹³

“Bir milletvekilinin kızını sevdim. Fakat milletvekili Güneydoğu bölgesindedi. Ailemle Ankara’ya istemeye gittik. Ailevi yaşantıları bize uymadı. Ben bu evlenme isteğinden vazgeçebilir miyim?”¹⁹⁴

Bu tür sorulara verilen cevaplarda “evlenilecek kimselerde ne tür özellikler aranacağı” belirtilmiştir. Bu özelliklere dikkat edilerek yapılacak olan evliliklerin mutluluk vereceği belirtilmektedir.

Konuyla ilgili dikkat çeken hususlardan biri de evlenme yaşlarıdır. Şüphesiz toplumda yaş denkliğine itibar edilerek yapılan evlilikler çoğunluktadır. Bununla beraber daha çocukken evlendirilenler de vardır. Çok sık rastlanmasa da gelir elde etmek için yaşlı erkeklerle kızlar küçük yaşta evlendirilmektedir. 13 yaşında genç bir kız babasının kendisini para karşılığında 50 yaşındaki birine vermek istediğini ve kendisinin de bu evliliğe karşı çıktığını belirterek “dinen böyle zorla evlendirmenin caiz olup olmadığını”¹⁹⁵ sormaktadır. Bir başka genç kız “kendisinin okumak istediğini ancak babasının kendisinden 15 yaş büyük birisiyle evlendirmek istediğini”¹⁹⁶ söyleyerek yardım istemektedir.

c. Görücü Usulüyle Evlenme

Görücü, evlenecek delikanlı için gelinlik kız arayıp bulmaya giden kadın hakkında kullanılan bir tabirdir¹⁹⁷. Bunlar marifetiyle yapılan evlenmelere de “görücü usulüyle evlenme” denir. Görücü usulüyle evlenmeye karşı çıkan gençlerden birisi “evlenmek için bir sefer görüp karar vermek hatalı evliliğe sebep olabilir. Ben iyice tanışarak evlenmek istiyorum. Bunun dini açıdan bir sakıncası var mıdır?”¹⁹⁸ diye sormaktadır. Bu soru cevaplandırılırken “görücü usulüyle evlenecek kimselerin rızası alınmadan evlendirme yapılmamalıdır” diye belirtilmiştir.

¹⁹³ 01.03.1998/654 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁹⁴ 09.08.1999/541 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁹⁵ 06.02.2000/235 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁹⁶ 09.07.1999/123 D.İ.Y.KURULU Arşivi

¹⁹⁷ Kurt, a.g.e. , s. 21

¹⁹⁸ 02.08.2000/248 D.İ.Y.KURULU Arşivi

Günümüzde gençler, aile kurmada kendi başlarına karar verebilmeyi istemektedirler. Ailelerin baskıyla evlendirmek istediği kimselerle evlenmek istememektedirler. Örneğin, ailesinin daha önce görüp beğendiği kızla evlenmesi için baskı yapılan bir delikanlı “Benim de sevdiğim bir kız var, ailem onunla değil kendi istedikleriyle evlenmemi istiyor. Evimizde bu yüzden huzursuzluklar olmaktadır. Lütfen! Bana bir çıkış yolu gösterin”¹⁹⁹ diye sormaktadır. Soru cevaplandırılırken “sevdiğin kimseyi niçin tercih ettiğini tekrar düşün ve anne-babanı dinleyerek mümkünse birlikte karar vermeye çalışın” denmiştir. Cevap aileyi bütünleştirici bir mahiyete sahiptir. Yetişen gençlerin evlenme çağları geldiğinde aileler adayları araştırmaya başlamaktadır. Gençler de kendi istediklerini ailelerine sunmaktadır. İstekler örtüşmeyince ailede tartışmalar baş göstermektedir.

Baskıyla evlendirilme konusunda örnek gösterilebilecek diğer tipik sorular şunlardır:

“Beşik kertmesi yapılan iki çocuk evlenme çağına geldiğinde anne-babasını dinlemeyip evlenmekten vazgeçerlerse böyle yapmaları doğru mudur?”²⁰⁰

“Ben 18 yaşında bir delikanlıyım. Ailemize yabancı kimse girmesin diye amcamın kızıyla beni evlendirmek istiyorlar. Ben de evlenmek istemiyorum. Bana nasıl hareket etmem gerektiğini yazar mısınız?”²⁰¹

Kendi istediği birisiyle evlenmek isteyen Anakara’dan bir kadın ise “Anne ve babamın istemediği, fakat benim istediğim kimse ile evlenmemde dinî açıdan bir sakınca var mı?”²⁰² diye sormaktadır. Verilen cevapta soruyu soran kadının psikolojisi dikkate alınarak “evlilikte anne-babanın ergenlik çağından sonra zorlayarak evlendirme haklarının olmadığı” belirtilmiştir.

1.2. Evlenme

a. Nikâh Akdi

İslâm’a göre, evlenecek erkek ile kadın arasında akdedilen nikâhın geçerli olabilmesi için Resmî bir memurun veya bir din adamının huzurunda yapılması gerekli değildir. Bunun için iki erkek şahit yeterlidir. Ne var ki, nikâhın önemi ve sosyal

¹⁹⁹ 10.11.2000/45 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁰⁰ 09.08.2001/35 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁰¹ 06.07.1998/364 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁰² 11.10.1999/20 D.İ.Y.KURULU Arşivi

hayattaki etkisi sebebiyle oldukça erken devirlerden itibaren, akdin hukuki yönünü bilen bir kişi huzurunda yapılmasına itina gösterilmiştir²⁰³.

Sorulardan bir kısmı nişanlılık döneminde dini nikâhın gerekli ve geçerli olup olmadığıyla ilgilidir. Konuyla ilgili örnekler şöyledir:

“Nişanlılık dönemindeki dini nikâhtan kadının dönebilme hakkı var mı?”²⁰⁴

“Benim 19 yaşında ve 4 aydan beri de nişanlı olan bir kızım var. Bizim gelenek ve törelerimize göre nişanlılar evleninceye kadar birbirlerini göremezler ve bir araya gelemezlerdi. Şimdi büyük bir şehirde yaşıyoruz. Onları kontrol etmek mümkün olmadığından, beraber gezip tozuyorlar, yiyip içiyorlar ve sinemaya gidiyorlar. Hatta bizim yanımızda beraber oturarak sohbet ediyorlar, yiyip içiyorlar. Onlara dini nikâh kıysak günaha girmiş olur muyuz?”²⁰⁵

“Şimdi Müslümanlar arasında gençlerin nişanlarından düğün zamanına kadar şartlı nikâh konuluyor dinimize göre durum nedir?”²⁰⁶

Nişanlılık döneminde yapılan dini nikâhla ilgili sorularda böyle bir nikâhın geçerli olup olmadığına dair sorulara cevap aranması dikkatimizi çekmektedir. Aileler muhtemelen, nişanlı gençlerin buluşmaları esnasında günah işlememelerini istemektedirler.

Bazı sorular da Resmî nikâhla dini nikâh arasındaki farkla ilgilidir. Sözgelimi Ankara’dan bir kadın “dini nikâh kıyılmaksızın Resmî nikâh evlenmek için yeterli olur mu?”²⁰⁷ diye sormaktadır. Soruların diğer bir kısmı da dini nikâhın yapılışıyla ilgilidir. Mesela İstanbul’dan bir erkek “iki bayram arası nikâh kıyılabilir mi?”²⁰⁸ diye sormaktadır. Konuyla ilgili örnek olarak gösterilebilecek diğer tipik sorular şunlardır:

²⁰³ Karaman, Hayreddin, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, c. I, İstanbul, 1982, s. 236

²⁰⁴ 10.10.1999/22 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁰⁵ 08.06.1999/658 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁰⁶ 02.08.1998/200, D.İ.Y.KURULU Arşivi; Cevap: “Bugün düğünden önce yapılan nikâhın yalnızca kaç-göçü önlemek için yapıldığı, bu nikâha dayanarak erkeğin karısını evine götüremeyeceği ve onunla gerdeğe giremeyeceği, bunun için ikinci bir nikâh gerekeceği şeklinde görüş ve uygulamalara rastlanmaktadır. Hanefi mezhebi açısından bu nikâh tam bir nikâh sayılır. Şafii mezhebine göre ise batıldır.”

²⁰⁷ 01.08.1998/123 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁰⁸ 07.06.2000/175 D.İ.Y.KURULU Arşivi

“Bildiğimiz gibi T.C. vatandaşı olan insanlar Resmî nikâhla evlenirler. Bunun yanında bazı aileler bir de imam nikâhı kıydırırılar. Çünkü onlara göre imam nikâhı kıydırmayan çiftler asla birlikte olamazlar. İmam nikâhı ile Resmî nikâh arasındaki farkın ne olduğunu belirtir misiniz?”²⁰⁹

Görüldüğü üzere toplumumuzda birtakım insanlar Resmî nikâhla dini nikâh arasında bocalamaktadırlar. Çağdaş hayatla dini hayatın toplumda ayrıştırılmak istenmesinin bir tezahürü de nikâh meselesinde kendisini göstermektedir. Böyle bir gelişmede dini nikâh ve Resmî nikâha yönelik soruları beraberinde getirmektedir.

Birtakım sorular da nikahın yapılışıyla ilgilidir. Örneğin, Ankara’dan gelen iki soru şu şekildedir:

“Nikâh memuru kadın olabilir mi? Dini nikâh kıyabilir mi?”²¹⁰

“İcâp ve kabul nikâhın rükünlerindedir. Aleniyet için de şahit lâzım deniyor. İcâp ve kabul ile şahitsiz nikâh olabilir mi?”²¹¹

Nikâhla ilgili Şiilerin benimsediği geçici mut’a nikâhının geçerliliği de sorulmaktadır. Bu konuda örnek teşkil edebilecek sorular şunlardır:

“Mut’a nikâhı caiz midir?”²¹²

“Anlaşmalı evlilik dinimizde var mıdır?”²¹³

Sorulardan da anlaşılacağı gibi asıl mesele, bir erkeğin anlaşma yoluyla bir kadından cinsel yönden yararlanıp yararlanamayacağıdır. Sonuç itibariyle kadın da bu ilişkiden yarar sağlamaktadır. Öte yandan anlaşma bitince ayrılmak kolay olduğu için insanlar böyle bir nikâhı uygulamak isteyebilirler. Kadın ve erkeğin böyle anlaşmalı olarak bir birlerinden yararlanmaya çalışmalarını şaşırtıcı gelebilir. Burada bir başka sorun, bunun bedeli nasıl belirleneceği yönündedir. Bilindiği gibi muta nikâhının yaygın olduğu toplumlarda bunun bir piyasası oluşmuştur.

²⁰⁹ 09.01.2001/326 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²¹⁰ 06.06.1999/146 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²¹¹ 11.11.1998/20 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²¹² 09.10.1999/147 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²¹³ 11.12.1999/361 D.İ.Y.KURULU Arşivi

b. Mehir ve Başlık

Nikâh akdi sebebiyle erkek tarafından, bizzat evlenilen kadına verilen ve onun için bir “ekonomik güvence” niteliğini taşıyan mala “mehir” denir. İslâm’da eşler arasında mal ayırımı ilkesi bulunduğundan mehir, velinin yahut bir başkasının değil sadece kadının hakkıdır. Ancak kadın isterse mehrinin bir kısmından veya tamamından vazgeçebilir veyahut da kocasına bağışlayabilir. Birçok ülkede görülen ve evlenme ile ilgili yaygın kültür kalıplarından biri olan başlık ise, mehirden tamamen farklıdır²¹⁴. Mehir belirttiğimiz gibi kadının mülkü iken başlık, nikahtan evvel onun velisine verilmektedir. Sorulardan birinde mehrin ne olarak belirleneceğini şöyle sormaktadır:

“1978 Haziran ayı başlarında evlendim. O zaman eşimin mehrini para olarak tespit etmiştik. Birkaç gün önce bir tanıdık mehrin para olarak belirlenmemesi gerektiğini söyledi. Bu konuda beni bilgilendirmenizi rica ederim”²¹⁵

Diyarbakırlı birisi Kurul’a yazdığı mektupta “Oğlumu evlendirmek istiyorum. Ancak istediğimiz kızın babası 4 milyar başlık parası istemektedir. Maddi gücüm yeterli olmadığı için veremiyorum. İstenen başlık parasının mehir olarak kabul edilmesi doğru mudur?” diye sormaktadır. Bu tür sorulara verilen cevap “Başlık parası mehir yerine geçmemektedir. Bu tamamen yöresel bir uygulamadır” şeklindedir. Bu uygulamanın kalkması en azından bazı bölgelerde zaman alacağına benzemektedir.

1.3. Ailede Temel Unsurlar

Aile; eşler, çocuklar, aile çatısı altında bulunan yakın akrabalar ile aileye dışarıdan katılan kimseler tarafından teşekkül etmektedir. Bu unsurların fetvalara yansıyanlarını incelemeye çalışacağız.

a. Eşler

İslâm aile hukukuna göre koca, karısının her türlü nafakasını, ibate ve iaşesini teminle mükelleftir. Nafakanın, kadının sosyal konumuna uygun bir hayat sürmesini sağlayacak ölçüde beslenme, giyim, barınma, ev hizmetleri, tıbbi bakım vb. içermesi gerekmektedir. Kadın ortak yaşam başlar başlamaz bakıma hak kazanmakta, kocasına itaat ettiği sürece de bu hakkı devam etmektedir²¹⁶.

²¹⁴ Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, s. 25

²¹⁵ 03.07.1998/13 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²¹⁶ Kurt, *a.g.e.*, s. 33

Eşyle problemleri olan bir şahıs “Eşim, aramızda çıkan tartışmadan dolayı babasının evine gitti. Bir yıl oldu, hâla gelmedi. Bu durumda ne yapmalıyım?”²¹⁷ diye görüş istemektedir. Tabii olarak Kurul, problemin fetva aracılığıyla çözümlenmesinin mümkün olmadığını bildiği için ehliyetli ilim adamlarıyla “karşılıklı görüşmeyi” tavsiye etmiştir. Eğer koca, görevlerini yerine getiren eşinin zaruri ihtiyaçlarını karşılamıyorsa, eşler arasındaki iletişim yine kopmaktadır. Eşinin çalışmayı sevmediğinden şikâyetçi olan bir kadın “Kocam evini geçindiremiyor. Ailemiz huzursuzluk içerisinde. Çalışması gerektiğini söylediğimde ise tartışıyoruz. Nasıl hareket edeceğimi bana yazar mısınız?”²¹⁸ diye sormaktadır.

Eşlerin görev ve sorumluluklarını kötüye kullanmaları durumunda kuşkusuz, aile bütünlüğünü sarsan olaylar da meydana gelmiştir. Bazı erkeklerin, eşlerinin nafakalarını temin etmemelerinin dışında, onları haksız yere dövmek, hakaret etmek²¹⁹, eve hapsetmek²²⁰ gibi tutum ve davranış içine giren erkekler bulunmaktadır. Bir kadın Kurul’a yazdığı mektupta “Kocam kaynanam yüzünden beni sürekli dövüyor, hakaret ediyor ve aşağılıyor. Bununla da kalmayıp evden dışarı çıkmamı da yasaklıyor. Artık evlilik benim için çekilmez oldu. Ne yapacağımı şaşırılmış durumdayım. Lütfen ne yapacağım konusunda bana yardımcı olun” diye yardım istemektedir. Böyle durumlarda Kurul’un, “İslam, kadınlara iyi davranılması gerektiğini, onların erkeklere Allah’ın verdiği bir emaneti olduğunu ve bu yüzden kadınların haklarının gözetilmesini emretmiştir” diyerek kadınlara arka çıktığı, hanımların haklarına riâyet etmelerine dair kocalarına tembihatta bulunduğu gözlenmektedir. Kadınların kocaları tarafından dövülmesini, İslâm Hukuku’nun hoş karşılamadığını kabul etmek durumundayız. Boşanma hakkını ilke olarak erkeklere bırakan İslâm Hukuku, dövülen kadınlara da kocasını boşayabilme hakkını vermiştir²²¹.

İslâm’da kadının haklarını merak eden Bursa’dan bir kadın ise: “Sevgili hocam! İslâm’da evli kadının haklarını bana yazar mısınız? Bu konudaki haklarımı ayrıntılı bir şekilde bilmek istiyorum”²²² diye sormaktadır. Son yıllarda feminist hareketlerin ön

²¹⁷ 07.08.2001/48 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²¹⁸ 07.08.2001/645 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²¹⁹ 03.04.1998/241 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²²⁰ 09.07.2002/487 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²²¹ Karaman, a.g.e., s.237

²²² 04.05.1999/354 D.İ.Y.KURULU Arşivi

plana çıkması kadın haklarını daha fazla gündeme getirmiştir. Çünkü, geleneksel ailede kadının rolünün “annelik yapmak” olduğu bilinmektedir. Ancak çekirdek ailede ise kadın daha çok dışa dönüktür ve iş hayatında aktif olarak rol almaktadır.

D.İ.Başkanlığı'na eşlerin cinsel yaşamıyla ilgili sorular da yöneltilmiştir. Vatandaşlardan birisi kutsal gecelerde cinsel ilişkinin durumunu öğrenmek için şöyle sormaktadır:

“Bazı yörelerde kutsal gecelerde karı-kocanın cinsel ilişkide bulunmasının günah ve haram olduğu inancı vardır. Acaba bu inanç doğru mudur?”²²³

Karı-kocanın cinsel ilişkilerindeki sınırı öğrenmek isteyen sorular da bulunmaktadır. Örnek olarak aşağıdaki soruları verebiliriz.

“Erkeğin hamile eşi ile cinsi münasebette bulunmasının dinimiz ve sağlık açısından bir sakıncasının olup olmadığını yazar mısınız?”²²⁴

“Karı koca cinsel ilişki esnasında çıplak olabilirler mi, birbirlerinin cinsel uzuvlarına bakabilirler mi?”²²⁵

Yukarıdaki soruları soran kimselerin, İslâm'da cinsel hayatın nasıl olması gerektiğiyle ilgili talimatları öğrenmek istediklerini; eşleri ile cinsel ilişkide bulunurken günah işlememeye özen gösterdiklerini anlıyoruz.

b. Çocuklar

b.1. Doğum, Tüp Bebek, Kürtaj

Toplumda doğum yapma veya yapmamayla ilgili birçok mesele fetvalara yansımıştır. Sözgelimi, doğum yapması sağlığına zarar verebilecek bir kadının kocası “Bir anne için hamilelik tehlikeli ise kürtaj caiz midir? Doğuma müdahale etmek, yani doğum kontrolü yapmak caiz midir?”²²⁶ diye sormaktadır. Soru, kadının sağlık durumu dikkate alınarak “Ölüm tehlikesi arz etmesi halinde caizdir. Aksi halde ana rahmine düşen çocuğu aldırma günahıdır” şeklinde cevaplandırılmıştır.

Bir diğer soruda da çocuğu olmayan bir kadın “Çocuğu olmayan bir çift, taşıyıcı anne kullanarak çocuk edinebilir mi?”²²⁷ şeklinde bir soru sormaktadır. Çocuk yapmak

²²³ 10.04.1999/300 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²²⁴ 08.07.1998/327 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²²⁵ 11.12.2000/462 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²²⁶ 02.08.2001/78 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²²⁷ 07.03.2000/37 D.İ.Y.KURULU Arşivi

istemediğini belirten bir koca “Çocuk yapmamak için kısırlaşmak günah mıdır?” diye sormaktadır. Neslin devamı için kısırlaşma uygun kabul edilmediğinden “Caiz değildir. Ancak ana rahmine sipermin düşürülmemesi için tedbir alınabilir” denilerek bir başka çözüm yoluna yönlendirilmektedir. Konuyla ilgili diğer tipik sorular şunlardır:

“Tüp bebek İslâm’a göre câiz midir?”²²⁸

“Spiral ile korunma günah mıdır ve gusle engel midir?”²²⁹

“Hamile kalmayı önleyici tedbirler alınabilir mi?”²³⁰

b.2. Çocuk-Ebeveyn İlişkisi

Günümüz hayat tarzının olumsuz yönlerinden biri de anne-baba ve çocuklar arasındaki iletişimin kopuk olmasıdır²³¹. Bu olumsuzluğun en önemli nedeni kuşak çatışmasıdır²³². Kuşak çatışması, Batıya iş veya eğitim için giden vatandaşlar arasında daha fazla görülmektedir. Ebeveynler ve çocuklar arasında yaşanan kuşak çatışması daha çok düşünce ve yaşantı biçimlerinde kendini göstermektedir. Çocuklarıyla iletişimlerinin kopmasına anlam veremeyen bir baba şöyle sormaktadır:

“Çocuklarımız bizim iyi dediklerimize kötü, kötü dediklerimize iyi diyorlar. Evlâtlarımızla aramızda uçurumlar oluştu. Çocuklarımıza karşı bu durumda ne yapmalıyız. Bize yazar mısınız?”²³³

Başka bir şahıs da çocuğunu kendi yöresine uygun giydirmek isteyen babasıyla ilgili olarak şöyle sormaktadır:

“Benim bir komşum var ve çocuğuna kendi yöresine uygun giyinmesini söylüyor. Fakat çocuğu ise kot pantolon giyiyor. Bu durumda zorlayarak giydirmek istiyor. Bunun dini açıdan mahsurlarını yazar mısınız?”²³⁴

Dinden bağımsız yaşamak isteyen, ancak ebeveyninin kendisini buna zorladığını söylen bir genç internet yoluyla şöyle sormaktadır:

²²⁸ 03.10.1998/416 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²²⁹ 11.12.1999/222 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²³⁰ 11.12.1999/222 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²³¹ Türkoğlan, Orhan, *Değişme Kültür ve Sosyal Çözümle*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1988, s. 60

²³² Türkoğlan, *Milli Kültür Modernleşme ve İslâm*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983, s. 40; Blacke, C.E, *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, Çev. Fatih Gümüş, İş Bankası Yay., Ankara, ts., s. 30

²³³ 11.03.2001/12 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²³⁴ 10.08.1999/122 D.İ.Y.KURULU Arşivi

“Babamlar camilere gitmekten bense eğlence yerlerine gitmekten hoşlanıyorum. Ailem kendi istedikleri yerlere gitmezsem haklarını helâl etmeyeceklerini söylüyorlar. Böyle bir şey dini açıdan mümkün mü?”²³⁵

Sorulardan, gençlerle anne-baba arasında iletişimin kopmuş olduğu ve ebeveynlerin buna anlam veremediklerini, gençlerin ise kendilerine yapılan baskılara itiraz ederek karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Yeni toplumsal rollerde gençlik olabildiğince yüceltilirken, yaşlılık da aynı oranda itici ve sevimsiz bir özellik kazanmış gözükmektedir. Büyüklerin üzüntüsü, kutsal değerlerin yok olduğu, niteliğin, ruhun ve ebedi hayata hazırlanmanın sürgün ediliyor olması dolayısıyladır. Bir gazetenin gençlere yönelik araştırmasında görüşlerine yer verilen 23 yaşındaki genç kızın büyüklere ilişkin şu sözleri de, anne-babaya, büyüklere ve yaşlılara bakış açısındaki ürkütücü değişimin ifadesi oluyor: “Büyükleri neden sevmemiz gerektiğini anlamıyorum. Onların da bizi sevdiğini sanmıyorum. Aslında birbirimize karşı rol yapıyoruz. Önceden belirlenmiş rolleri oynuyoruz. Karşılıklı bir sevgi saygı oyunu. Oysa söylenmeyen gerçek şu ki, bir birimize gereksinmemiz var, çünkü biz onların toplumsal rolleri için zorunluyuz. Bizim varlığımızla anne oluyorlar, baba oluyorlar, öğretmen ya da yönetici oluyorlar. Duygusal doyumları için gerekliyiz biz.”²³⁶ Bu gencin, büyükleri neden sevmesi gerektiğini anlamayışı, onların da kendisini sevmediği ve birbirlerini sevmelerini gerektirecek hiçbir şey olmadığı inancıyla ilgili olabilir. Onun için büyüklerle gençlerin ilişkisini karşılıklı çıkar ilişkisine dayandırmaktadır.

Görüldüğü gibi ebeveynler ile evlâtlar arasındaki bu kuşak çatışması modern hayat ile geleneksel hayatın farklı tezahür etmesinden kaynaklanmaktadır. Eski kuşağa karşı olan bu başkaldırının, kuşak çatışmasının ve özellikle pek çok genci anne-babalarından ayıran bu uçurumun ehemmiyetini anlamak gerekir.

Ebeveyn-çocuk ilişkisinde ortaya çıkan bir sorun da anne-babayla birlikte oturmak istememe arzusudur. Evlenmek üzere olan ve ailesinin de kendisiyle birlikte oturmak istediğini belirten İstanbul’dan bir genç: “Ben böyle bir şeyi asla kabul edemeyeceğimi onlara çok kere söylememe rağmen ısrarlarına devam etmekte. Birlikte oturmayı kabul etmemekle günah işlemiş olur muyum?” diye sormaktadır.

²³⁵ 10.10.1998/152 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²³⁶ Atabek, Erdal, “Cumhuriyet”, 23 Mayıs 1991

Böyle bir isteksizliğe binaen fetvaya verilen cevap ise “ana –baba hakkının önemli olduğunu, bu sorunu onları incitmeden çözmesi gerektiği”²³⁷ şeklindedir. Yeni evlenen çiftlerin ailesi ile beraber oturmak istememeleri doğal karşılanabilir. Ayrıca evlerin ufak olması buna bir neden olarak gösterilebilir.

Bir başka soruda ise anne-babasıyla geçinemediğini, evleri olduğu halde kendileriyle kaldıklarını söyleyen bir genç, “anne-babama kendi evlerinde kalmasını söylesem onların haklarını çiğnemiş olur muyum? Aramızdaki ilişkilerden dolayı ailemde sürekli tartışmalar olmaktadır. Bu konuda beni aydınlatırsanız çok memnun olurum”²³⁸ diye sormaktadır. Kurul bu tür sorulara cevaplandırırken “uygun bir lisanla söylemde mahzur yoktur” tavsiyesinde bulunmaktadır.

Evlâtlarıyla ilişkilerinin tamamen koptuğunu belirten bir başka baba da “*Ebeveyn evlâtlarını reddedebilir mi?*”²³⁹ diye sormaktadır. Kurul’un cevabında ise “Anne-babanın evlâtlarını reddetme hakkının olmadığını ve onlar için dua etmesi gerektiğini” yazmıştır.

1.5. Boşanma

Eşlerden birinin ölümü, evlilik hayatını sona erdiren tabii bir olaydır. Boşanma ise, taraflardan birinin ya da her ikisinin arzusuyla evliliğin geçersiz hale gelmesidir. Boşanma, tüm toplumda ailenin çocuk yapma, yetiştirme ve en önemlisi çocuğu toplumsallaştırma işlevine zarar verdiği için, şu ya da bu yolla denetlenmek ve kısıtlanmak istenmektedir²⁴⁰.

Günümüzde boşanma oranlarında hızlı bir artış gözlenmektedir. Buna paralel olarak her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da boşanmalar gerçekleşmektedir. Bu konuda Kurul’a sorulan soruların çoğunluğu maddi nedenlerden dolayı evlilik akdine son vermeyle ilgilidir. Ekonomik sorunların birçok evliliği boşanmayla sonuçlandığı anlaşılmaktadır. Bazı evlenen çiftler, düğün borçlarını ödeyemez duruma düştüklerinde ilk düşündükleri karşılıklı olarak boşanmaktır. Sözelimi Ankara’dan birisi eşinden boşanmasını şu şekilde ifade etmektedir: “*Eşimle anlaşıp muvazaalı bir şekilde resmen*

²³⁷ 10.12.1998/19 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²³⁸ 15.02.1999/45 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²³⁹ 03.05.1999/146 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁴⁰ Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, s. 55

boşandık. Gerçekte ne benim, ne de eşimin buna niyeti vardı. Birtakım mali sebepler yüzünden böyle yapmış olduk. Şimdi bizim, aile yuvamızı devam ettirmemiz için ne yapmamız gerekir?”²⁴¹

Bir diğer soru da evlenmeden önce taksitle aldıkları eşyaların taksitini ödeyemediği için eşiyile boşandığını belirten bir kadın Kurul’a yazdığı mektupta şöyle demektedir:

“Evlenmeden önce ev eşyalarını taksitle aldık. Hiçbir şeyimiz eksik kalmasın diye her şeyimizi aldık. Ancak daha sonra bunları ödeyemez duruma düştük. Her gün alacaklılar sıkıştırıp duruyor. Eşimde bu durumdan bunaldı ve boşandık. Böyle bir nedenden dolayı eşimle boşanarak günah işlemiş oldum mu?”²⁴²

Mirası paylaşma esnasında çıkan tartışmadan dolayı anlaşmazlığa düşerek boşanan birisi yaptıklarının dini hükmünü sorarak öğrenmek istemektedir. Yazdığı mektupta boşanma sürecini şöyle izah etmektedir:

“Aslen Türkistanlıyım. Türk vatandaşlığını kabul ettim. Orada bir doktorla evliydim. Resmen boşandık. Bunun nedeni de dedemin mirasını paylaşamamak. Dedemin mirasına benim daha çok layık olduğumu söyleyerek manevi baskı yapıyordu. Eğer böyle yapmazsam boşanacağını söylüyordu. Sonunda da boşandık. Bu durumun dini açıdan hükmü nedir?”²⁴³

Normal evliliklerini sürdüren, ancak ihtiyaçları olan bir eşyayı alma konusunda tartışıp, sinirlendikten sonra “seni boşadım” cümlesini kullandığını, bu durumda eşinden boşanıp boşanmadığını soran birisi ise şöyle sormaktadır:

“Karımın istediği bir eşyayı alamadığım için tartıştık. Tartışma büyüyünce sinirlenerek boş ol dedim. Bu durum da benim eşim boşanmış sayılır mı?”²⁴⁴

Ekonomik nedenlerden dolayı boşanmayı gerçekleştirip sonra pişman olan iki çift ne yapmaları gerektiğini şöyle sormaktadır:

²⁴¹ 06.08.1998/364 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁴² 07.01.1999/652 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁴³ 04.07.2001/138 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁴⁴ 09.02.1998/567 D.İ.Y.KURULU Arşivi, Cevap “Bir erkeğin eşini üç kere boşama hakkı vardır. Siz bunlardan birini kullandığınız için geriye iki boşama hakkınız kalmıştır. Bu yüzden boşanmış sayılmazsınız.

“Kocam ekonomik nedenlerden dolayı beni boşadı. Tekrar evlenmek istiyoruz bu durumda ne yapmalıyız?”²⁴⁵

Kurul, ekonomik nedenlerden dolayı geçinemeyip boşanan çiftlere yaptıkları işin dini hükmünü belirtirken “rızkı verenin Allah olduğunu, maddi nedenlerin evliliği bitirmek için yeterli olmadığını, birbirleriyle tesanüd içerisinde olmaları halinde çözülemeyecek problemin kalmayacağını” söylemiştir.

1.6. Poligami (Taaddüd-i Zevcât)

Eş edinme bakımından aile ikiye ayrılır: a) Tek eşlilik b) Çok eşlilik. Tek eşlilik (monogami) bireyin sadece tekeşle evlenmesidir. Çok eşlilik (poligami) ise bir bireyin birden fazla eşle evlenmesine verilen addır. Bu da kendi arasında çok karılılık (poligami) ve çok kocalılık (poliandri) türlerine ayrılır. Şüphesiz insanlığın başından beri asıl ve yaygın olan tek eşliliktir²⁴⁶. Ancak sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olarak çok eşli bir evlenme biçimi de toplumlarda görüle gelmiştir.

Fetvalara yansıdığı kadarıyla üst gelir grubuna mensup olan bazı kimselerin ikinci evliliğe yöneldiği görülmektedir. Sözgelimi, ikinci bir kadınla evlenmek isteyen İzmirli bir erkek *“Bir arkadaşım kendi sekreterinin hizmetini eşinin hizmetinden daha çok beğeniyor. Bu yüzden de sekreteriyle de evlenmek istiyor. Eski karısından boşanmadan bu evliliği gerçekleştirebilir mi?”²⁴⁷* diye sormaktadır.

Bir başkası da şöyle sormaktadır:

“Maddi imkânım yeteri kadar iyi ve ikinci bir evlilik yapmak istiyorum. Bu duruma etrafımdakiler karşı çıkıyorlar. İkinci eşle evlenmek dinimizde yasak olmadığını biliyorum. Müsaade edilmesinin gerekçelerini bana yazar mısınız?”²⁴⁸

Cinsi arzularını doyumak için bir kadınla yetinmeyen Muşlu bir erkek ise:

“Cinsel arzularımı doyumak için ikinci bir kadınla evlenmek istiyorum. Birinci eşime bunu söylediğimde kendisinin razı olmadığını bu yüzden evlenemeyeceğimi söyledi. Bu konuda beni aydınlatır mısınız?”²⁴⁹ diye sormaktadır.

²⁴⁵ 10.06.1999/468 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁴⁶ Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, s. 58

²⁴⁷ 03.10.2000/143 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁴⁸ 03.07.2001/42 D.İ.Y.KURULU Arşivi

Sonuç olarak modernite karşısındaki tüm toplumlar gibi Türk toplumu da bir değişim geçirirken aile de ondan payını almaktadır. Denebilir ki günümüzde aile yapımız, nitelikleri bakımından bir birlik göstermemektedir. Türkiye'deki aile yapısı çözülen, geçiş dönemi ailesi niteliği taşımaktadır. Türkiye'de çekirdek aile Batı'daki çekirdek aileden farklıdır. Mesela ailevi sorunların önemli bir kısmı kurumlardan çok, yakın akrabalar arasında çözülmektedir. Bu yüzden birçok aile çektiği sıkıntıları kurumlara taşımaktan çekinmektedir. Sözün kısası, sorulardan aldığımız izlenime göre günümüz Türk ailesi, geleneksel aileden çekirdek aileye geçiş dönemi özelliği göstermektedir ve bu noktada pek çok sorunlara sahip bulunmaktadır²⁵⁰.

2. Müzik ve Sporla İlgili Bulgular

Türk toplumunda müzik ve spor daha çok bir tutku olarak kullanıldığı ve sorularda bu yönde geldiği için aynı başlık altında incelemeyi uygun bulduk. Müzikle ilgili gelen soruların bir kısmı müzik dinlemeyle ilgilidir. Yaygın olarak dinlenen Batı müziği her geçen gün daha fazla yaygınlaşmaktadır. Özellikle genç kesimin batı müziğine olan ilgisi gün be gün artmaktadır. Büyükler ise bu durumdan rahatsızlık duymaktadır. Sözelimi Almanya'da yaşayan birisi çocuklarının dinlediği müzik tarzından şikâyet ederek şöyle sormaktadır:

*"Hocam! Benim çocuğum rock ve metal müzik dinliyor. Onu bir türlü vazgeçiremiyorum. İslâm'ın müzik anlayışını bana yazar mısınız ben de çocuğuma okutayım belki bu anlamsız gürültülü şeylerden vazgeçer"*²⁵¹

Ayrıca özel günlerinde dinledikleri müzik türünü belirterek günaha girip girmediklerini merak eden bir şahıs da şöyle sormaktadır:

*"Özel günlerimizde sözler kötü olmamak şartıyla enstrümanla eşlik ederek pop müziği dinlemek günah mı?"*²⁵²

Müzikle ilgili endişelerden biri de kullanılan enstrümanlarla ilgilidir. Bir baba çocuğunun bir enstrüman kursuna yazıldığı için endişe duyduğunu belirterek şöyle sormaktadır.

²⁴⁹ 04.08.2001/75 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁵⁰ Aydın, a.g.e., s.63

²⁵¹ 05.04.1999/469 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁵² 09.04.1999/195 D.İ.Y.KURULU Arşivi

“Benim çocuğum gitar kursuna yazıldı. Benimde gönlüm dini açıdan rahat değil. Çocuğumun gitar kursuna devam etmesinde bir mahzur var mı?”²⁵³

Enstrümanlarla ilgili merak edilen önemli mesele “hangi enstrüman caiz hangisi değil” meselesidir. Bu konuda bir vatandaşımız ise şöyle sormaktadır:

“Dini açıdan sadece def mi çalabiliriz? Diğer enstrümanları çalmak günah mı?”²⁵⁴

İslâm’ın müzik anlayışını öğrenmek isteyen, çocuklarının dinlediği müzikten rahatsız olan ve çocuğunun öğrenmek istediği enstrümandan endişelenen kimselere Kurul’un verdiği cevap ise şu şekildedir: “İnsanı sapkınlığa sürüklemeyecek, dinde yasak olan sözlerin bulunmadığı şarkı ve türküleri dinlemekte bir mahzurun olmadığı ve enstrümanı da meşru olmayan eğlenceler için kullanmadıkça öğrenmekte de dinen bir sakınca yoktur”

Sanatçılarla ilgili kullanılan sözcükler de müzikle ilgili diğer bir meseledir. Çok sevdiği sanatçıyla ilgili kullandığı sözlerden dolayı endişe duyan bir genç şu şekilde sormaktadır:

“Ben Tarkan’ı taparcasına sevmekteyim. Onun müzik tarzı çok hoşuma gidiyor. Böyle çok sevdiğimiz sanatçıya “en büyük..., sana tapıyorum vb.” sözler söylersek şirke girmiş olur muyuz?”²⁵⁵

Kurul, yukarıdaki soruya “çok sevdiği sanatçı için “sana tapıyorum, en büyük...v.b.” sözler söylemek dini açıdan sakıncalıdır. Kullanmamak daha doğrudur” şeklinde cevap vermiştir.

Müzikle ilgili diğer bir mesele de kız-erkek karışık olan konserlere katılmayla ilgilidir. Konserlere gitmekten çok hoşlandığını söyleyen bir genç şöyle sormaktadır:

“Sevgili Hocam! Konserlere gitmekten çok hoşlanıyorum. Özellikle hareketli olan pop müzik konserlerine. Mahallede bir arkadaşım var. Bana konserlere gitmem gerektiğini söylüyor. Kız erkekli karışık olduğu için günaha gireceğimizi bu yüzden gidilmemesi gerektiğini belirtiyor. Herkes kendi halinde eğleniyor. Bunun dini açıdan mahzuru olup olmadığını bana yazar mısınız?”²⁵⁶

²⁵³ 01.12.2001/162 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁵⁴ 10.10.1998/2 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁵⁵ 10.10.2000/154 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁵⁶ 04.06.1998/367 D.İ.Y.KURULU Arşivi

Bu tür sorulara verilen cevap “kadın-erkek karışık olan eğlence yerlerine gidip birlikte eğlenmek caiz değildir” şeklindedir. Çünkü İslâm karşı cinslerin birlikte eğlenmesini uygun bulmamaktadır. İslâm dininde hemcinslerin birlikte dine uygun bir şekilde eğlenmesinde bir mahsur görülmemiştir.

Sorulardan da anlaşıldığı gibi dünyanın çoğu yerinde özellikle de Türk toplumunda rock, heavy metal ve diğer pop müzik türleri dinlenmektedir. Bu yaygınlık daha çok gençler arasında görülmektedir. Kendi geleneklerine göre yetişmiş ve İslâmi bilgiler almış insanlar, çocuklarının durumlarıyla ilgili bir çıkış yolu aramaktadırlar.

Soruların diğer kısmı da sporla ilgilidir. Spor her zaman olduğu gibi bugün de önemli yer tutmakta ve bütün kültürlerin vazgeçilmez unsurunu oluşturmaktadır. Spor, beden ve karakter eğitimindeki merkezi rolünden çok ticarileştirilerek aşırı önemsenmiş²⁵⁷ ve değerini aşan bir önem kazanarak bazı dini faaliyetlerin yerini almıştır²⁵⁸. Özellikle günümüzde futbolun bütün dünyaca benimsenmesi ve on binlerce insanın bir statta toplanması bir ayın görüntüsünü çağrıştırmaktadır²⁵⁹.

Sporla ilgili birinci mesele futbol tutkusuyla ilgilidir. Mesela aşırı futbol fanatığı olan birisi, bu fanatikliğin dini hükmünü merak ederek şöyle sormaktadırlar.

“Ben koyu Beşiktaş sporluyum hemen her maçına gidiyorum. Böyle maçlara gitmekte bir günah var mı? Koyu taraftar olmakla Allah’a şirk koşmuş olur muyum?”²⁶⁰

Koyu fanatik olanlarla ilgili Kurul, “aşırı fanatik olmak sizin ibadet yapmanıza engel oluyor ve karşı taraftara kötü sözler söylemenize sebep oluyorsa günaha giriyorsunuz demektir” şeklinde cevaplandırmıştır.

Hangi spor çeşitlerinin dinen mahzurlu olmadığı ve kadınların sporları icra ediş şekilleri de merak edilmektedir. Bu bağlamda futbol, yüzme ve voleybolla ilgili gelen sorular şu şekildedir:

“Futbol oynamak dinen haram mıdır?”²⁶¹

²⁵⁷ Aydın, Mustafa, “Dinden Modern Paganizme Kutsallığın Dönüşümü”, Ümran, Haziran 2002, S. 94, s. 60

²⁵⁸ Demirağ, Dilaver, “Futbol’un Büyüsü ya da Top bir dünya(mı)dır”, Ümran, Haziran 2002, S. 94, s. 82

²⁵⁹ Özdenören, Rasim, “Yeni Dünya Düzeni ve Futbol”, Umran, Haziran, 2002, S. 94, s. 90

²⁶⁰ 03.10.2000/200 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁶¹ 05.11.2001/29 D.İ.Y.KURULU Arşivi

Kurul, soruyu “Futbol oynamakla ilgili âyet ve hadis aramak doğru değildir. Spor yapmak amacıyla futbol oynanabilir” şeklinde cevaplandırmıştır.

“Benim kızım voleybol takımında oynuyor. Her ne kadar gitme günaha giriyorsun diyorsam da beni dinlemiyor. Onun yaptığı bu spordan dolayı bende günaha giriyor muyum?”²⁶²

“Bir kadın haşema denen mayoları giyerek yüzme kursuna katulabilir mi?”²⁶³

Bu türden soruların cevaplarında önce sporun faydasından bahsedilerek “mezheplere göre avret yerlerine dikkat edip, ibadetlere de engel olmadığı ve ahlak ölçütleri içerisinde yapıldığı sürece bir sakıncasının olmadığı” belirtilmiştir.

Sporla ilgili diğer bir mesele de televizyon vb. de kadın sporcuları seyretmektir. Yüzücüleri seyretmeyi sevdiğini söyleyen bir şahıs şöyle sormaktadır:

“Televizyonda kadın atletleri seyretmek erkeklere günah mıdır?”²⁶⁴

Kurul’un bu soruya verdiği cevap “kadının avret yerlerine bakmak haramdır” şeklindedir.

Günümüzde kalabalık seyircilerin manzaraları örneğin, olimpiyatlar gibi dini bir ayini çağrıştırmaktadır²⁶⁵. Pop müzik kahramanları ile spor kahramanları toplumun yeni kültürel kahramanlarıdır. Spor ve müzik kahramanlarına gösterilen ilginin onları ilahlaştırma noktasına kadar götürdüğü söylenebilir Bugün en büyük bilim adamının ömür boyu kazandığı parayı bir spor kahramanı bir yılda kazanabilmektedir.

Spor elbette bir disiplin ve sıkı çalışma gerektiren bir şey olup bu anlamda olumlu bir yöne sahiptir. Fakat sporun yüceltilip spor kahramanlarının ilahlaştırılmasına kadar varan anlayış bedene verilen aşırı ehemmiyetle ilişkilidir.

²⁶² 05.05.1999/63 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁶³ 06.04.1999/125 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁶⁴ 11.12.2001/461 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁶⁵ Middelmann, Udo W, “Kural İhlali: Yeni Bir Paganizm Olarak Spor” Türkçesi: Tefik Emin, Umran, Haziran 2002, S. 94, s.94

3. Tıpla İlgili Bulgular

Tıpla ilgili sorulara “oruçla ilgili bulgular” bölümünde değinmiştik. Bu bölümün oradan ayrıştığı nokta farklı alandaki soruları içermiş olmasıdır. Bahsi geçen bölümde oruç ve sağlığı ilgilendiren konular ele alınmıştı. Bu bölümde ise tıp alanındaki yeni gelişmelerle ilgili gelen sorular bulunmaktadır. Tıpla ilgili gelen soruların bir kısmı organ nakliyle ilgilidir. Sözgelimi organ nakiliyle ilgili İstanbul’dan bir kadın şöyle sormaktadır:

“Bir yerde okuduğuma göre herkes kendi uzvundan sorumlu olup, vereceği hesap bununla sınırlı deniyordu. Dinimize göre organ nakli mümkün mü? Beni aydınlatacağınızı umuyorum”

Organ nakiliyle ilgili bir başka soru da ise şöyle sormaktadır:

“Organ nakli İslâm’a göre câiz midir?”²⁶⁶

Kurul’un organ nakliyle ilgili verdiği cevap şu şekildedir: “Bir bitkinin çeşitli şekillerde yok olmasından sonra, toprağa atılan tohumundan, zamanı gelince eski şeklinde yeniden bitmesi gibi. Sorumluluk açısından değerlendirmek gerekirse dinimize göre; “Hiçbir günahkar başkasının günah yükünü yüklenmez” (İsrâ, 15) âyetinden hareketle kendisine organ nakledilen kişinin işleyeceği günah kendisine aittir. Nakledilen organla ilgili önceden işlenmiş günah önceki sahibine aittir. Ölen kişinin bütün organları çürüyeceğinden dolayı bu organların hayatta iken yok olmaları ile öldükten sonra yok olmaları arasında bir fark yoktur. Otları koparılmış ve kabukları alınmış bir fasulye tanesi toprağa dikilince yeşilliği ve çiçeği ile yeniden bittiği gibi ölen insan da bir organı eksik olmaksızın yeniden diriltilecektir”

Alkolle yapılan tedaviler de merak edilen konular arasında yer almaktadır. Alkolün içilmesi dinen haram olduğunu bilen kimseler, tedavi amaçlı kullanılması durumunda caiz olup olmadığıyla ilgili tereddüt içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Böyle tereddüt içerisinde kalan bir şahıs şu şekilde sormaktadır:

“Alkol kullanılarak yapılan tedaviler günah mıdır?”²⁶⁷

Kullandığı ilaçların muhtevasında alkol olduğunu öğrenen bir başka şahıs ise şöyle sormaktadır:

²⁶⁶ 04.04.1999/354 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁶⁷ 04.03.2000/429 D.İ.Y.KURULU Arşivi

“Bazı kullanılan ilaçlar alkol içeriyormuş. Böyle ilaçları şifa niyeti ile kullanmak günah mıdır?”²⁶⁸

Bu türden sorular Kurul tarafından “Alkol kimyasal bir maddedir. İlaçlara katılması ve tedavide kullanılması zorunlu ise katılabilir ve kullanılabilir. Ancak ambalajlara alkollü olup olmadığı yazılmalıdır” şeklinde cevaplandırılmıştır.

Tıp alanındaki gelişmelerden birisi kan nakliyle ilgilidir. Bir insanın kanı bir başkasının kanıyla tamamen değiştirilebilmektedir. Yeni doğan bebeğinin kanı değişmesi gerektiği kendisine doktoru tarafından söylenen bir baba, dini açıdan sakıncası olup olmadığını öğrenmek için Kurul’a şu şekilde sormaktadır:

“Bebeğin kanı, uyuşmazlıktan dolayı değişebilir mi?”

Kurul’un “değişmekte bir mahsur yoktur” şeklindeki cevabının babayı rahatlattığını yazılan teşekkür mektubundan anlamaktayız.

Yukardaki sorulardan anlaşıldığı üzere tıp alanındaki yenilikler dini hayatı etkilemektedir. Modern tıbbın başarılarından organ nakli, v.b.²⁶⁹ yeni gelişmeler karşısında Müslüman toplum ne yapacağını şaşırılmış durumdadır. Dini açıdan insan, azalarının yaptıklarından sorumludur. Bu yüzden nakledilen organların önceden işlediği günahlardan kimin sorumlu olacağı merak edilen önemli bir konudur.

Sonuç olarak Türk toplumu her alanında olduğu gibi sağlık alanında da geçiş tipi bir toplum özelliği göstermekte, geleneksel ve modern değerler birarada yaşamaktadır²⁷⁰.

²⁶⁸ 04.03.1998/968 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁶⁹ Özçelik Adak, Nurşen, *Sağlık Sosyolojisi Kadın ve Kentleşme*, Birey Yay., İstanbul, 2002, s. 104; Kızılçelik, Sezgin, “Postmodernizm ve Alternatif Tıp (I)”, *Birikim Dergisi*, S. 80, Aralık 1995, s. 55

²⁷⁰ Özsan, Gül, “Geleneksel ve Modern Tıp Üzerine”, *Toplumbilim*, S. 13, Temmuz, 2001, s. 60

4. Ekonomik Hayatla İlgili Bulgular

Ekonomi, toplumların en temel işlevlerinden birisidir. İnsanoğlu aile kurumu ile soyunu devam ettirmekte; ekonomi ile bizzat kendi varlığını sürdürmektedir. Gerçekten de ekonomi tüm insanların giyinme, beslenme, ve barınma, alış-veriş, değiş-tokuş gibi varlığını sürdürebilme şartlarını ihtiva etmektedir²⁷¹. Bilindiği gibi her ekonomik olay aynı zamanda sosyal bir olaydır. Bütün ekonomik faaliyetler insanları karşılıklı sosyal ilişkiler düzeni içinde bulunmaya sevkeder. Dolayısıyla hiçbir ekonomik sistem manevi yapısından tecrit edilerek uygulanamaz²⁷². Weber'in "Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhı" adlı tezine göre dinler, dünya ile ilgilenme noktasında bir püriten ahlâk üretme durumundadırlar. Değersel boyuttan çok tutum ve davranışa yansıyan bu oluşuma Weber "İktisat Ahlâkı" adını vermektedir²⁷³. Bununla birlikte ekonominin de din üzerinde etkili olduğunda şüphe yoktur. Toplumun ekonomik şartları emredilen ahlâk yasalarında kendini göstermiştir.

Bu yüzden ekonomi temelli olduğu düşünülen sorular ayrı bir bölümde toplanması uygun görülmüştür. Ancak konu ve örnekler içinde görüleceği gibi, ekonomik kökenli dediğimiz sorularda konu, para veya mal konusundaki tartışmaya gelip dayansa da oturduğu bağlam toplumsal yapıyı ele vermektedir. Ekonomiyle ilgili soru gruplarında banka ve finans kurumları, borsa, tahvil ve hisse senetleri, döviz alım-satımı, kasko ve diğer sigortalar v.b. konular yer almaktadır. Bu alanlar klasik fetvâların ötesinde fihhi yorum gerektirmektedir.

Ekonomik hayatla ilgili gelen soruların bir kısmı bankalar ve finans kurumlarıyla ilgilidir. Normal bankalardan ayrı olarak faaliyet gösteren finans kurumlarının dağıtmış olduğu kâr payının faizden farkını öğrenmek isteyen bir şahıs şu şekilde sormaktadır:

*"Türkiye'de faaliyet gösteren finans kurumlarının gelirleri faiz sayılır mı? Burada hesabı olan kimselerin elde ettikleri kazançlar helâl midir?"*²⁷⁴

Kurul'un vermiş olduğu cevap "Faizsiz finans kurumları topladıkları paraları alım-satım, kiralama ve ticari ortaklıklar yoluyla çoğaltıp elde ettiği karı hesap

²⁷¹ Aydın, a.g.e., s. 69

²⁷² Erkal, *Sosyoloji (Toplum Bilim)*, Der Yay., İstanbul, 1995, s. 64

²⁷³ Weber, Max, *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhı*, Hil Yay., İstanbul, 1985, s.33

²⁷⁴ 01.10.1998/547 D.İ.Y.KURULU Arşivi

sahipleriyle paylaşmak için Kurulmuş kurumlardır. Kuruluş esaslarına göre çalıştıkları takdirde kazançları helal olacağından hesap sahiplerinin alacakları paylarda kendilerine helal olur” şeklindedir.

Bir başka soru ise bankaların vermiş olduğu faizlerle ilgili olup şöyle denilmektedir:

“Repo faizi, bir gece veya bir hafta için paramızı bankaya yatırıp bir fark alınmaktadır. Enflasyonun çok üstünde bir farklılık helâl olur mu?”²⁷⁵

Faizle ilgili soruların cevabında “Faizin her türlü haramdır. Faizi almakta vermekte haramdır” belirtilerek yetinilmiştir²⁷⁶.

Ekonomik hayatla ilgili gelen sorulardan bir kısmı da günümüzde yaygın olan hayat sigortası, bağkur, kasgo v.b. sigortalarla ilgilidir. Çocuklarına hayat sigortası yaptırmak isteyen bir veli şöyle sormaktadır:

“Bir baba kendine ve ailesine yaşam sigortası yaptırabilir mi?”²⁷⁷

Bu sorunun cevabında “Türkiye’de uygulanmakta olan hayat sigortası sistemi tamamen faiz temeline oturtulmuştur. Faiz de dinimizin kesin yasaklarından. Siz muayyen bir zaman belirli bir miktar para yatırılırsınız. Bu firmalar size yatırdığınız miktarı fazla olarak daha sonra ödüyorlar. Bu aynen bir bankaya 10 milyon para yatırıp 3-5 sene sonra almak gibidir ve faizdir” belirtilerek yasak olduğu söylenmiştir.

Yeni bir araba alan bir kişi kasgo yaptırmakta bir mahzur olup olmadığını şöyle sormaktadır:

“Biz yeni bir araba aldık. Arabamızı kasgo sigortası ile sigortalamamızda bir sakınca var mıdır?”²⁷⁸

Kurul’un bu tür sorulara verdiği cevap “Bugün uygulanmakta olan özel sigorta sistemleri İslâm hukukuna uygun değildir. Türkiye gibi alternatif sigorta kurumlarının bulunduğu yerlerde sigorta ihtiyacının mevcut sistemle karşılanabileceğini kabul eden alimler vardır” şeklindedir.

Bir başka şahıs da bağkur gibi sigorta kurumlarının durumun şöyle sormaktadır:

²⁷⁵ 01.10.2000/178 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁷⁶ Benzer sorular için bak. Eren, *Günümüzde Sorular ve Cevapların Işığında Dini Hayata Sosyolojik Bir Yaklaşım*, s.84

²⁷⁷ 08.06.1999/521 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁷⁸ 11.12.2000/596 D.İ.Y.KURULU Arşivi

“Köylerimizde tarım sigortası adı altında bağkura kayıtlı oluyoruz. Kayıt olmayanları da kendileri kayıt etmişler. Bu işi detaylı bilmiyorum. Buraya belirli yaşa kadar para ödeyeceğim. Sonrada emekli olup devletten para alacağım. Bu maaş harâm olur mu olmaz mı?”²⁷⁹

Sorunun cevabında “bir sakıncasının olmadığı” belirtilmiştir.

Tahvil senetleri de ekonomik hayatın önemli meselelerindedir. Hisse senetleri yoluyla kazanılan paranın helal olup olmadığı merak edilen konular arsındadır. Sözelimi bir fabrikanın hisse senetlerini alan kimsinin yaptığı karla ilgili şöyle sorulmaktadır:

“Piyasada bazı fabrikaların tahvil senetleri satılmaktadır. Bu senetleri satın alanlar, sene sonu itibariyle fabrikanın ettiği kardan hisse almakta ve duruma göre zarara da iştirak etmektedir. Bende tahvil senetlerinden satın alsam bunun faizle bir ilişkisi olur mu?”²⁸⁰

Ekonomik hayatın diğer bir meselesi de dövizdir. Döviz alıp satmakta, parayı döviz olarak muhafaza etmekte bir sakıncanın olup olmadığı sorulmaktadır. Konuyla ilgili örnek sorular şunlardır:

“Paramızı döviz olarak muhafaza ettiğimiz zaman Türk parasına karşı değeri artıyor. Acaba meydana gelen değer artışı bize helâl olur mu?”²⁸¹

“Döviz alıp satmak Mark ve Dolar gibi caiz midir?”²⁸²

Bu sorular cevaplandırılırken “döviz alım-satımı ve parayı döviz olarak saklamada bir sakınca yoktur” diye belirtilmiştir.

Soruların bir kısmı da çek-senet kırdırma ile ilgilidir.

“Sattığım malın karşılığında bize verilen çeki, vadesi dolmadan bankaya kırdırınca banka paranın bir miktarını alıyor. Bu işlem mahzurlu mudur?”²⁸³

“Acilen paraya ihtiyacı olan bir kimse günü gelmemiş senedi kırdırabilir mi?”²⁸⁴

²⁷⁹ 02.03.1998/12 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁸⁰ 06.04.2000/123 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁸¹ 10.10.2001/46 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁸² 04.04.1999/323 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁸³ 07.07.1999/633 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁸⁴ 10.12.1999/19 D.İ.Y.KURULU Arşivi

Kurul, bu tür soruları cevaplandırırken enflasyon farkını esas alarak şöyle demektedir: “Başka yolla para bulamamış ve acilen paraya ihtiyacı olan bir kimse günü gelmeden çek ve ya senedini kırdırmak zorunda kalır ve bunu yaparsa bu şahıs mağdur durumdadır. Asıl önemli olan çeki bozan banka ve ya özel herhangi bir şahsın durumudur. İster banka isterse şahıs olsun bu çeki bozan tarafın, çekin asıl tarihi itibari ile paranın enflasyon karşısında olması gereken miktarından fazlasını alıyorsa caiz değildir, haramdır. Çekin asıl bozulacağı tarihe kadar asıl paranın enflasyon karşısında kaybettiği ve ya kaybedeceği miktar hesaplanarak bu miktar kadar alınabilir. Ama bunun dışında alınan hesapsız ve rasgele bir miktar elbette caiz değildir”

Bu sorularda açıkça ortaya çıkmaktadır ki, din-ekonomi arasındaki ilişki tek yönlü değildir. Her birinden diğerine daima bir geçiş vardır.

5. İletişim Araçlarıyla İlgili Bulgular

Değişen yaşam tarzının temel özelliklerinden olan kitle iletişim araçlarının toplumun dini yaşantısına büyük etkisinin olduğu söylenebilir. Medyanın Müslümanların ve hatta bugün modern toplumda yaşayan herkesin dünya görüşünü oluşturmadaki rolünün önemi küçümsenemez²⁸⁵. Kültürel kahramanları yaratan, insanların siyasi ve toplumsal görüşlerini oluşturan medyadır²⁸⁶. Medyanın anlamı konusunda yapılan araştırmalar göstermiştir ki medya giderek insanların hayatlarına şekil vermektedir. Değişimin takdim edilmesi medyanın görevidir. Bu değişim hızını giysi modasında, yaşamın görünen yönlerinde ve hatta modern sanatta bile görmek mümkündür. Medya artık günlük hayatımızın vazgeçilmezlerindedir. Türkiye’de ailelerin % 98’inin evinde televizyon olduğu belirlenmiştir²⁸⁷.

İletişim araçlarıyla ilgili gelen soruların bir kısmı iletişim araçlarının verdiği kuponlarla ilgilidir. Mesela gazete kuponlarıyla ilgili Ankara’dan bir memur şöyle sormaktadır:

“Bazı gazeteler kuponlar yayınlıyorlar. Bu kuponlardan belli sayılarda biriktirip kendilerine gönderenler arasında çekecekleri kura ile onlara birtakım

²⁸⁵ Göle, Nilüfer, *İslâm’ın Yeni Kamusal Yüzleri*, Metis Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2000, s. 93

²⁸⁶ Avcı, Nabi, *Kitle Kültürü Enformatik Cehalet*, Rehber Yay., Ankara, 1990, s. 43

²⁸⁷ Avcı, a.g.e., s. 111

hediyeler dağıtacaklarını ilan ediyorlar. Bu çeşit kuralara iştirak için kupon gönderip sonra da çıkan hediyeyi almak caiz midir? ”²⁸⁸

Konuyla ilgili bir başka soru da şu şekildedir:

“Bazı gazeteler promosyon vermektedirler. Bunların verdiği ürüne ihtiyacımız olduğu zaman kampanyalarına katılmamızda dini açıdan bir mahzur var mıdır? ”²⁸⁹

Bazı sorularda dergi, kitap ve gazete gibi bazı dini öğretileri olumsuzlayan kitle iletişim araçlarıyla ilgilidir. Örneğin, İstanbul’dan gelen bir mektupta şöyle sorulmaktadır:

“Dini öğretileri olumsuzlayan dergileri ve kitapları para vererek aldığımızda günaha girmiş olur muyuz? ”²⁹⁰

“Gazeteleri para vererek satın almak caiz midir? ”²⁹¹

Soruların diğer bir bölümü de televizyon ve sinemayla ilgilidir. Televizyon seyretmenin ve sinemaya gitmenin hükmünü soran sorular aşağıdaki şekildedir:

“Televizyon konusunda beni tatmin eden bir fetvaya rastlamadım. D.İ.Başkanlığı’nın fetvasını bana yazar mısınız ? ”²⁹²

“Sinemaya gitmek günah mıdır?? ”²⁹³

²⁸⁸ 03.12.2000/369 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁸⁹ 04.08.1999/70 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁹⁰ 06.07.1999/254 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁹¹ 04.05.1998/38 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁹² 03.10.2001/222 D.İ.Y.KURULU Arşivi

²⁹³ 02.01.1998/31 D.İ.Y.KURULU Arşivi

SONUÇ

Araştırmamızda, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 1998-2001 yılları arasında vermiş olduğu fetvâlar, sosyolojik bir yaklaşımla tahlil edilmeye çalışılmıştır. İlgili dönemde sorulan 3551 sorudan 888 (%25)'i inanç boyutuyla, 1348 (%38)'i dini pratik boyutuyla, 1337 (%37)'si toplumsal hayattaki değişmelerle ilgilidir. Soruların 3157 (%89,5)'si yurtiçinden, 394 (%10,5)'ü yurtdışından sorulmuştur. Cinsiyet açısından bakıldığında 3395 (%95,6)'ini erkekler, 156 (%4,4)'sını ise kadınlar sormuştur. Ayrıca soruların 3274 (% 92,2)'ü mektupla, 124 (3,49)'ü fax'la ve 152 (% 4,28)'si ise internet aracılığıyla sorulmuştur. Yukarıda verilen rakamlara göre 1348 (%38)'le dinî pratik boyut birinci, 1337 (%37)'le toplumsal hayat ikinci, 888 (%25)'le dinî inanç boyutu üçüncü sırada yer almaktadır.

Araştırma sadece D.İ.Başkanlığı'na sorulan sorular ve cevaplardan yola çıktığı için değerlendirmemiz bununla sınırlı olup Türk toplumunun tamamına ait değildir.

İlgili dönemdeki gelen sorular çerçevesinde fetvaların toplumsal ilişkilerde önemli bir rolünün olduğu ve halkın günlük yaşamına uyumunda pozitif bir etkisinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin “bankada çalışmak” ve “kahvecilik yapmak”la ilgili dini hükmün sorulduğu sorulara verilen cevaplarda “sosyal ve psikolojik şartlar” dikkate alınmış ve dinde kolaylık esasına göre hareket edilerek “Bu tür işlerde çalışmanın uygun görülmediği, ancak çalışmak durumunda kalan kimselerin aldıkları ücretlerin helâl olduğu” belirtilmiştir. Böylece bu işleri yapmak zorunda kalan kimselerin psikolojik olarak rahatlamaları sağlanmış ve günlük yaşamda da pozitif bir etki yapmıştır. Yine Fransa'da çalışan bir Türk işçisi “kilisede ölenlere yapılanları öğrenmek için içeriye girerek Hıristiyanların yaptığı işlemleri onlarla birlikte yaptığını ancak daha sonra yaptıklarından rahatsızlık duyduğunu ve bu yüzden de soru sorma ihtiyacı hissettiğini” belirtmiştir. D.İ.Y.Kurulu'nun bu kişinin psikolojik durumunu dikkate alarak “dinden çıkmadığını” bildirdiği ve bu sayede kişinin rahatlatıldığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, insanların din anlayışlarının günlük yaşantılarına nasıl etki ettiği ve fetva isteme konusunda D.İ.Başkanlığı'na duyulan ilgi ve güvenin, toplumun bazı kesimlerinde üst düzeyde mevcut olduğu görülmüştür.

D.İ.Y.Kurulu insanlar arasında Sünni-Alevi ayırımına neden olacak, dindar olanla dindar olmayanı birbirine düşürücü cevaplar vermekten kaçınarak toplumun bütünlüğünü sağlamaya katkıda bulunmaktadır. Örneğin, Sünni olan bir babanın “kızımı Alevi olan birisine vermemde bir sakınca var mı?” sorusuna verilen cevapta “Allah’a ve O’nun Peygamberine inanıp Kur’an-ı Kerim’i kitap olarak kabul eden kimselere kız vermekte dinen bir sakınca yoktur” diyerek inanan insanların evlilik yoluyla kaynaşmalarının sağlandığı belirlenmiştir.

Ülkemizde yaşanan hızlı toplumsal değişme ve gelişmeler fertlerin beklentilerinde farklılaşmalar meydana getirmiş, bu da doğal olarak zihniyet değişimi ve geleneksel değerlere bakışı büyük ölçüde etkilemiştir.

Bu yüzden D.İ.Başkanlığı geleneksel fetvaları vermeye devam ettiği takdirde insanların problemlerini çözmede büyük sıkıntı duyacağını bilmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan yeni meselelerle ilgili sorular cevaplandırılırken ilgili alanlardaki uzmanlar ve eserlerinden bilgi alınmaktadır. Mesela; “doğum kontrolünün yapılıp yapılamayacağı”, “sigorta yaptırmanın hükmü”, “vadeli satışta vade farkı” gibi sorular cevaplandırılırken bu alanların uzmanlarından geniş bilgi alındığı tespit edilmiştir.

İslâm dininin hurafe ve batıl inançları yasaklamasına rağmen batıl inançların sosyal hayatın bir parçası olarak modern zamanlarda bile insanların inanç dünyalarında önemli bir yer işgal etmeye devam ettiği gözlemlenmiştir. Mesela, türbe ziyaretlerinde mum yakma, yatırlara kurban adama v.b. gibi.

Sonuç olarak, fert ve toplum için din olmazsa olmaz şartlardan biridir. Kutsalsız bir toplum düşünülemez. Bu yüzden dinin etki ettiği toplumlarda da fetva ve fetva kurumlarının varlığını devam ettireceği anlaşılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- Akgündüz, Ahmet, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri**, İstanbul, 1990, c.I
- Albayrak, Sadık, **Şeriatten Laikliğe**, İz Yay., İstanbul, 1977
- Altıntaş, İsmail, **İstanbul Müftülüğüne Sorulan Sorular ve Verilen Fetvâlar Işığında Türkiye’de Dini Hayatın Sosyolojik Analizi (1980 Sonrası İstanbul Örneği)** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1997
- Arslantürk, Zeki, **Araştırma Metod ve Teknikleri**, 4. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İstanbul, 1999
- Art, Gökçen, **Şeyhülislâm Fetvâlarında Kadın ve Cinsellik**, Çiviyazıları Yay., İstanbul, 1996
- Atabek, Erdal, **“Cumhuriyet”**, 23 Mayıs 1991
- Avcı, Nabi, **Enformatik Cehalet**, Rehber Yay., Ankara, 1990
- Aydın, Mustafa, **Kurumlar Sosyolojisi**, Vadi Yay., 2. Baskı, Ankara, 2000
- **“Dinden Modern Paganizme Kutsallığın Dönüşümü”**, Umran, Haziran 2002, S. 94
- **İslâm’ın Tarih Sosyolojisi (İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenışı)**, Pınar Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2001
- Aydın, M.Akif, **İslâm-Osmanlı Aile Hukuku**, M.Ü.F.Y., İstanbul, 1985
- Berkes, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Doğu Batı Yay., İstanbul, 1978
- Bıçakçı, Ahmet, **T.C. D.İ.Başkanlığı D.İ.Y.Kurulu Kararlarının Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi (1946-1965 Yılları Arası)** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994
- Cin, Halil, **Eski Hukukumuzda Boşanma**, S.Ü. Yay., Konya, 1998
- Dağcı, Şamil, **“D.İ.Y.Kurulu Kararlarına Fetvâ Konseptinde Bir Yaklaşım”**, Diyanet İlmi Dergi, c. 38, S. 4, Ekim, Kasım- Aralık, 2002
- Demirağ, Dilaver, **“Futbol’un Büyüsü ya da Top bir dünya(mı)dır”**, Umran, Haziran 2002, S. 94
- D.İ.Başkanlığı 1998-2001 Arşivi
- Ebu’l-‘ula Mardin, **“Fetva”**, İ.A.
- Er, İzzet, **Din Sosyolojisi**, Akçağ Yay., Ankara, 1998

ın, Selim, **Günümüzde Sorular ve Cevapların Işığında Dini Hayata Sosyolojik Yaklaşım** (T.C. D.İ.Başkanlığı D.İ.Y.Kurulu'na 1966-1985 Yılları Arasında Yürütülen Sorular Sorulan Sorular ve Cevapların Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994

ıcal, Mustafa, **"Sosyoloji (Toplumbilim)"**, Der Yay., İstanbul, 1995

ile, Nilüfer, **İslâmın Yeni Kamusal Yüzleri**, Metis Yay., 2. Basım, İstanbul, 2000

ddens, Anthony, **Sosyoloji**, Ayraç Yay., Ankara, 2000

ınay, Ünver, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yay., İstanbul, 2002

ın, Abdulkadir, **Türbelere Paçavra Bağlama ve Mum Yakma Hurafelerinin Kökeni**, DİB Dergisi, 1961

ıraman, Hayrettin, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, C.1, İstanbul, 1982

ırasar, Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 5. Baskı, Ankara, 1994

ıydu, Ekrem, **"Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı"** Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1977, S. 2

ıya, Dr.Kamil, **Sosyolojik Açısından Türkiye'de Din-Devlet İlişkileri ve İslâm**, D.İ.Başkanlığı, Emre Matbaası, 1998

ızcı, Ziya – Şeker, Mehmet, **İslâm-Türk Medeniyeti Tarihi**, İstanbul, 1982

ıçer, Esad, **İslâm Fıkıhında Re'y Taraftarları Fetva Veren Sahabeler**, Ankara, 1961

ızılçelik, Sezgin, **"Postmodernizm ve Alternatif Tıp (I)"**, Birikim Dergisi, S. 80, Haziran 1995

ıktaş, M. Emin, **Din ve Siyaset**, Vadi Yay., Ankara ts.

ıramers, J. H., **"Şeyhülislâm"**, İslâm Ansiklopedisi, M. E. B. Devlet Kitapları, İstanbul, 1979

ıurt, Abdurrahman, **Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1998

ıardin, Şerif, **"Din ve İdeoloji"**, İletişim Yay., İstanbul, 1986

ıiddelman, Udo W, **"Kural İhlali: Yeni Bir Paganizm Olarak Spor"** Türkçesi:

ıçelik Adak, Nurşen, **Sağlık Sosyolojisi Kadın ve Kentleşme**, Birey Yay., İstanbul, 2002

ızenören, Rasim, **"Yeni Dünya Düzeni ve Futbol"**, Umran, Haziran 2002, S. 94

- Özsan, Gül, “Geleneksel ve Modern Tıp Üzerine”, Toplumbilim, S. 13, Temmuz 2001
- Smith, Anthony, **Toplumsal Değişme Anlayışı**, (Çev. Ülgen Oskay), Ege Ün. Ed. Fak. Yay., İzmir, 1988
- Subaşı, Necdet, “Türkiye Dindarlığı; Yeni Tipolojiler”, İslâmiyât, c.5, S.4, Ekim-Aralık 2002
- Taş, Cemalettin, **Türk Halkının Gözüyle Diyanet**, İz Yay. İstanbul, 2002
- Toplamacıoğlu, Mehmet, **Din Sosyolojisi**, Ankara Üniversitesi Yay., 3. Baskı, Ankara, 1983
- Turhan, Mümtaz, **Kültür Değişmeleri**, M. E. B. Devlet Kitapları, İstanbul, 1972
- Türkdoğan, Orhan, **Bilimsel Araştırma Metodolojisi**, Timaş Yay., İstanbul, 2000
- _____, **Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1983
- _____, **Milli Kültür Modernleşme ve İslâm**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı**, Ankara, 1984
- Ünal, M. Ali, “Osmanlı Hukukunun Tarihi Gelişimi ve Ulema Sınıfı”, Türk Yurdu Dergisi, Aralık, 1999- Ocak, 2000, c, XIX-X, S. 148-149
- Yel, Ali Murat, “Türk İslâmı”, İslâmiyât, c.5, S.4, Ekim-Aralık 2002
- Wach, Joachim, **Din Sosyolojisi**, (Çev. Ünver Günay vd.), Marmara Ü.İ.F.Yay., İstanbul, 1995
- Weber, Max, **Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu**, Hil Yay., İstanbul, 1985

EK

İtikatla İlgili Olan Fetvalara Örnekler:

1. Allah'a iman

Fetva 1. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Celal C.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Esnaf
İkameti : Diyarbakır

Soru: Bakkal dükkanım var. Kendimi müslümanlığa adanmışım. Namaz kılıyor oruç tutuyorum. Allah'a sığınmak istiyorum fakat kendimi Allah'ın var olduğuna bir türlü ikna edemiyorum. Çevremdeki bazı kişiler "Allah yoktur, Allah'a inanma" diye telkinde bulunuyorlar. Bu konuda size danışmakta yarar görüyorum. Bana gereken bilgiyi vermenizi rica ederim.

Cevap: Hz. Peygamber kendini iyi bilen Allah'ı bilir buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim'de, Sure 1 / Ayet 56.: "*Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.*" buyurdu. Sizi tehdit edenlerin tehditlerine bakmadan Allah'a inanarak onun emirlerini yerine getirerek doğru yolda yaşam ediniz ve ibadetlerinizi yerli yerince yapınız, doğruların yardımcısı Hz. Allah'tır. Tevfik ve hidayet Allah'tandır.

Fetva 2. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : M. Ziya A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İ-Hatip
İkameti : Beyoğlu / İstanbul

Soru: Allah Teala rüyada görülebilir mi?

Cevap: Hz. Allah rüyada görülebilir. Onu rüyasında gören hiçbir şekilde tarif ve tavsif edemiyorsa iyiliğine ve dünya ahiret iyiliklere kavuşacağına delalet eder (Abdulgani en-Nablusi, *al-Tir'ul-Enam fi tabi'il-menem*, I/8 ve II/212 Mısır. Bu kitabın türkçe tercümesi Çile Yayınevi tarafından neşredilmiştir. Daha geniş bilgi için o kitaba bakılabilir).

2. Boşanma

Fetva 1. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ömer Ö.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Gümüşhacıköy / Amasya

Soru: Birkaç yıllık evli ve şimdi bu evlilikten çocuğu olan bir kişinin gerdek gecesi birleşme olamayınca başına şöyle bir hadise geliyor: Üç defa karısını boşuyor, tekrar orada dini nikah kıyılıyor. Bu şekilde evliliğe devam ediyorlar. Daha sonra üç talakla boşandıktan sonra birleşilemeyeceğini duyuyorlar. Acaba bunlar yuvalarını devam ettirebilirler mi?

Cevap: Karısıyla birleşmeden önce onu üç defa boşadığını söylüyorsunuz. Eğer "Boşadım, boşadım, boşadım!" gibi üç ayrı sözle hanımını boşamışsa, henüz birleşme olmadığı için bir ta-lakla boşanmış sayılır. Daha sonra yeniden nikah kıydıklarına göre aile yuvalarını devam ettirmelerinde hiçbir engel yoktur. Yok eğer "Seni üç kere boşadım" deyip "üç kere" sözünü kullanmışsa, ulemadan İbn Teymiyye ve ona tabi olanlara göre, karısını bir kere boşanmış sayılır. Ata, Tavus, Said b. Cübeyr, Ebu's-Sa'sa ve Amr ibn Dinar isimli alimler de bu konuda aynı görüştedirler. Ülkemizde ve diğer İslam ülkelerinde de bu yolda fetvalar verilmektedir (Ö. Nasuhi Bilmen, *Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, c. II, s. 2; Zekiyüddin Şaban, *el-Ahkamü's-Şer'iyye Li'l Ahvalü's-Şahsiyye*, c. I, s. 366, Mısır 1964-65).

Fetva 2. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : İmdat ve Mikdat A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Nammering/Almanya

Soru: Bir arkadaşımız eşine bir kere sen boşsun demiş ve onu boşanmış sekiz aydır ayrı yaşıyorlar. Bunların yeniden birleşmeleri için ne yapmak gerekir.?

Cevap: Bir erkeğin eşini üç kere boşama hakkı vardır. Arkadaşınız bunlardan birini kullandığı için geriye iki boşama hakkı kalmıştır. Kadın 8 ay ayrı kaldığına göre eğer hamile değilse ve kocasından ayrıldıktan sonra üç kere hayız görüp temiz temizlenmişse aralarında bir nikah kıyarsınız. Kocasına kadına mehir nikaha karşılık bir mal verir. Böylece aile yuvası yeniden kurulmuş olur. Eğer kadın hamileyse veya kocasından ayrılalı henüz üç kere adet görüp temizlenmemişse nikah ve mehire lüzum kalmadan bu aile yuvası yeniden kurulabilir. Cenab-ı Hak yeni hayatlarında mutluluk ve başarılar nasip eylesin.

Nitekim Tevrat, Zebur ve İncil bu şekilde tahrif edilmişlerdir. İkinci olarak inen kitap birincinin gerçekliğine asla gölge düşürmez. Kitaplardan herbiri diğerini doğrulamakta ve Kur'an-ı Kerim de hepsini tasdik etmektedir. Kur'an-ı Kerim en son ve en mükemmel kitaptır.

4. Peygamber, nebi, mucize ve keramet

Fetva 1. / 2000 / Hz. Muhammed

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mustafa Ö.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Bayrampaşa / İstanbul

Soru 1: Hz. Muhammed'e ilk vahiy nerede ve kaç yaşındayken geldi? Peygamberimiz okuma yazma biliyor muydu? Bilmiyor idiyse ne zaman öğrendi?

Cevap 1: Peygamberimiz 40 yaşında, Mekke yakınlarında bulunan Hira Dağındaki bir mağarada ibadet ederken kendisine ilk vahiy gelmiştir. Bu sırada okuma yazma bilmiyordu Daha sonra da öğrenmemiştir. Bütün bilgileri vahye dayanıyordu.

Soru 2: Peygamberimizin kaç çocuğu vardır?

Cevap 2: Peygamberimizin üçü erkek olmak üzere yedi çocuğu olmuştur.

Fetva 2. / 2000 / Peygamberler

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hüseyin T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Beylerbeyi / İstanbul

Soru: Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in babası Azer'in puta taptığından bahsediliyor. Bazıları Azer'in, Hz. İbrahim'in babası değil amcası olduğunu söylüyorlar. Bunun için de çeşitli te'villere girişiyorlar. Bu doğru mudur?

Cevap: Kur'an-ı Kerim'in zahirine ve tefsircilerin büyük çoğunluğuna göre Azer Hz. İbrahim'in babasıdır. Amcaya ve dedeye de baba tabirinin kullanıldığını belirterek bazıları Azer'in Hz. İbrahim'in amcası olduğunu söylemişlerdir ki, Şii'ler bu görüşü tercih etmişlerdir (M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, c. III, s. 1964, En'am suresi 74. ayetin tefsiri, İstanbul 1936). Fakat bu lüzumsuz bir taassuptan başka bir şey değildir.

15. İnsan ve itikadi durumu

Fetva 1. / 1998 / kölelik

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Himmet Ç.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Memur
İkameti : K. Köyü Köprübaşı / Salihli

Soru: Peygamber Efendimiz zamanındaki kölelik şimdi de var mıdır? Baba, oğlunu ya da köle olarak satabilir mi?

Cevap: Peygamber Efendimiz kölelik müessesesinin kurucusu değildir. Eskiden insanlar i vesilelerle köle ediliyorlardı. İslamiyet kölelik kaynaklarının çoğunu kuruttu. Sadece imanlarla kafirler arasında meydana gelen savaşlarda elde edilen gayrimüslimlerin köle sına müsaade etti. Bu tek kaynaktan gelen köleleri de bir an evvel hürriyetlerine kavuşturmak ır çok kapılar açtı. Mesela yeminini bozan veya ramazan günü kasden oruç yiyen yahut hata ile işinin ölümüne sebep olan bir müslüman, kölesi varsa, keffaret olarak onu hürriyetine şturması gerekir.

Fetva 2. / 1998 / itikadi durum

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Veli M.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : İsveç

Soru: Bir müslüman diğer bir müslümana kafir, münafık veya aile efradına, domuz, hayvan ve an oğlu hayvan veya dinine, ağzına yüzüne, necaset veya cima yoluyla söverse durum nedir ve ne ?

Cevap: Hiçbir kimseye sövmek caiz değildir. Bir insanın dinine sövmek küfürdür. Derhal ve istiğfar edip iman ve nikâhını tazelemesi gerekir. Ağza ve yüze sövülmesi de caiz değildir. e yapan bir kişiye dünyevi bir ceza verilmesi ve ayrıca tevbe etmesi gerkir. Aile efradına domuz, an vs. gibi hakaret ihtiva eden sözleri söylemek de aynıdır.

Bir müslümanın diğer bir müslümana kafir demesi haramdır. Peygamberimiz bu gibi sözleri mememizi emretmiş ve "Eğer karşı taraf kafir değilse sözün söyleyene döneceğini" beyan rmuştur (*et-Tergib ve't- Tezhib*, c. III, s. 463, *Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi'den en*, Mısır, 1954).

Fetva 3. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Zehra O.
Cinsiyeti : Kadın
Soru Şekli : Şahsen
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Üsküdar / İstanbul

Soru: 12.12.1984 günü dairemize bizzat müracaat ederek "münafık" kelimesinin ne anlamına ve kimlere münafık dendiğini soruyorsunuz.

Cevap: Münafık, içi başka ve dışı başka olan kimse demektir. Dıştan müslüman görüldüğü içten inanmayan kimsedir. Bu, iman açısından münafık olan kişidir. Bir de dav- ranışları dan münafık olanlar vardır ki bunlarla ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Münafıkların üç alameti vardır:

- 1- Konuştuğu zaman yalan söyler,
- 2- Söz verdiği zaman sözünü tutmaz,
- 3- Emanete hiyanet eder,

Fetva 4. / 1393

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mehmet Ö.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Samsun

Soru: Türkiye’de müslüman hıristiyan ve yahudi vatandaşlar bulunduğuna göre Diyanet İşleri anlığında bu üç dinin temsilciliklerinin bulunması ve bunların kendi din adamları tarafından kratik usullere göre seçilmiş bulunması gerekir. Demokrasi bunu gerektirdiği için bundan ısını düşünmek bile mümkün değildir. Bu itibarla Diyanet İşleri Başkanlığı kadrosunda ımanların bugünkü temsilcisi kimdir?

Cevap: Hıristiyan ve yahudi vatandaşlar “Lozan Anlaşması’nda azınlık statüsüne ınmışlardır. Din işlerini bu anlaşmaya göre yürütmektedirler. Diyanet İşleri Başkanlığı tamamen ımanlardan teşkil etmiş bir kurumdur. Diyanet İşleri Başkanı seçimle değil tayinle göreve gelir.

Fetva 5. / 1393

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

İsimsiz ve adressiz.

Soru: Hayatı şirk içinde olan veya şirkin ve küfrün koruyuculuğunu yapan bir kimseye Allah olsun, ve de bu durum üzere ölen kimseye Allah rahmet etsin, rahmetli, nur içinde yatsın gibi r söylenir mi? Bu sözleri söyleyen bir müslüman dinden mi çıkar veya günahkar mı olur? den çıkmanın ölçüsü nedir?

Soru: Kafir ve İslam’a düşman olan gayri müslime dost olan ve de kafir veya gayri müslimin na karşı düşmanlığına ses çıkartmayıp bu durumu destekleyen müslümana bu tutumundan dolayı r demek caiz olur mu? Şayet caiz değilse, bu kişiye kafir diyen bir müslüman imandan çıkar mı, sa günahkar mı olur? Ve de ayrıca aynı siyasi görüşten olmayan müslümanların veya bunların m görüşümüze katılmıyor diye İslam çerçevesi içindeki toplum ve kişilere bunlar münafıktır, m teddir veya bunlar müslüman değildir demenin, İslam’daki yeri ve durumu nedir?

Cevap: Cevapları bulunamamıştır.

311.: Sa'di Çelebi, *Haşiye Ala Şerhi'l İna'ye ve Ale'l -Hidaye Fethu'l-Kadir kenarı*, s. 211.; Abdurrahman b. Muhammed (Damat), *Mecma'ül-Enhür*, c.I. s. 88, Matba-i Amire 1309.; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 170 İstanbul 1953.; Ahmet Hamdi Akseki, *İslam Dini*, s. 53. Ankara 1980; 2. Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.167, İstanbul 1953).

Fetva 2. 2001 / namaz

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Saim C.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü: İşçi
İkameti : İsveç

Soru: Cenaze namazı kılan kişilerin ayakkabılarını çıkarıp ayaklarını ayakkabının üzerine yasarak namaz kılmaları uygun olur mu?

Cevap: Ayakkabıların üzeri temizse olur. Ayakkabılar pis olmadığı takdirde çıkarılmadan da namaz olur (*Tahtavi*. c. I, s. 167, Mısır 1970).

(Benzer mahiyette 1985 yılında iki fetva daha sorulmuştur.)

Fetva 3. 2001 / cuma namazı

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : İ. Hakkı Y.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Kanada

Soru: Devlet memurlarına izin verilmemesi cuma namazını kılmamaları için bir özür sayılır mı?

Cevap: Türkiye gibi bir çok ülkede din hürriyeti, anayasayla vatandaşlara tanınmış olan bir haktır. Böyle bir ülkenin herhangi bir resmi dairesinde memurlara cuma namazı için izin verilmemesi cuma namazı kılmamaları için bir özür olmaz. Meşru yollardan haklarını aramak mecburiyetindedirler. Aksi takdirde sorumluluktan kurtulamazlar. Ancak din hürriyeti bulunmayan bir memlekette yaşayan bir müslüman, kılınmasına müsaade edilmediği için cuma namazını terkederse sorumlu olmaz.

Fetva 4. 2001 / tesbih

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : H. Tahsin S.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü :
İkameti : Kadıköy / İstanbul

Soru: Her namazda otuz üçerden 99 tesbih çekilmektedir. Adedinin 99 olması neye istinat
çektedir?

Cevap: Peygamber (s.a.v.)'den o şekilde bildirildiği içindir. Daha başka rivayetler de vardır.
birer, onar, altışar, birer ve yetmişer hatta yüzer kerre tesbih çekilmesi dahi rivayet olunmuştur.
İmam Müslim'in rivayet ettiği hadiste "Bunları beş vakit namaz sonlarında okuyanların hataları
siz köpüğü kadar dahi olsa mağfur olur", diye buyrulmuştur (Mehmet Zihni Efendi, *Nimetü'l
İslam*. (Latin harfleriyle) s. 127).

Fetva 5. / 1999 / namazları birleştirme

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ali Ç.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Küçükköy / İstanbul

Soru 1: Hollanda'da işçi olarak çalışıyorum. İş yerinde namazlarımı vakti içinde kılma imkanı
bulamıyorum. Acaba zaruri hallerde öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı birleştirip bir vakitte
kılmanıza cevaz var mıdır?

İhtilaf konusu olmaması için kaynak gösterilmesinde zaruret vardır.

Cevap 1: Namazı vaktinde kılmanıza münasip bir iş bulmak güç olacaksa ve işten çıktığınızda
ziyareti çekecekseniz, o takdirde Hanbeli mezhebinin öngördüğü şartlar tahakkuk ederse bu mezhebe
göre öğle ve ikindiye ve akşam ile yatsıyı birleştirerek kılabilirsiniz. Bu durumda öğle ile ikindiye ya
öğle ya da ikindi vaktinde; akşam ile yatsıyı da ya akşam ya da yatsı vaktinde kılabilirsiniz
(Abdurrahman el-Ceziri, *El-Mezahibi'l Erbaa*, c. I, s. 487-488, Mısır 1939). (Hz. Peygamber
yolculuk esnasında öğle-ikindi, akşam-yatsıyı birleştirmiştir.)

Soru 2: İşçiler iş zarureti dolayısıyla öğle ile ikindiye (galiba cem-i salat deniyor) birleştirip bir
vakitte kılabilirler mi?

Cevap 2: Hanefi mezhebinde sadece hacca giden kişilerin Arafat'ta bir takım şartlarla öğle ile
ikindiye öğle namazı vaktinde kılmalarına cevaz verilmiştir. Bunun dışında sebep ne olursa olsun,
öğle ile ikindinin birleştirilerek aynı vakitte kılınmasına cevaz verilmemiştir.

Fetva 6. / 1999 / namaz

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hüseyin T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü :
İkameti : Beylerbeyi / İstanbul

Soru: Vakit namazın şartlarındandır. Vakit geçmeden namaz kılınmaz. Halbuki kuzey
kutbuna yakın yerlerde 3-4 ay devam eden gündüzler olmaktadır. Buralarda namaz, oruç için ne
yapılacaktır?

Cevap: Kuzey kutba yakın bölgelerde öyle anlatıldığı gibi altı ay gece, altı ay gündüz
olmamaktadır.

Yatsı namazı dışındaki namazların vakti kamilen vardır. Orucun vakti tan yerinin ağarmaya başlamasından güneşin batışına kadar olduğuna göre oruç vakti de kamilen vardır. Burada sadece yatsı namazı meselesi vardır. Bu ülkelerde de akşam namazı vaktinin girişinden bir saat yirmi dakika sonra yatsı namazı vakti girmiş kabuk edilerek yatsı namazı kılınabilir (Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, namaz vakitleri bölümü paragraf 58'de, s. 154, İstanbul 1962).

Fetva 7. / 2001 / namaz

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hilmi K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Libya

Soru: Biz Libya'da çalışan işçileriz. Burada bir kısım imamlar namazların sünnetini kılarken, diğer bir kısım da kılmıyor. Bize cuma namazını kaldıran Mısır'lılar, cumanın iki rekat farzını kaldırdıktan sonra tesbih çekip, dua edip cumanın son sünnetini kılmadan camiden dağılıyorlar.

Cevap: Cuma namazlarının farzından sonraki sünnet namazlarını kılmayan Mısırlı imamlara uyararak namaz kılmanızda dinen hiçbir sakınca yoktur. Bir kişinin namazların sünnetini kılması şart değildir. Acele işi olanlar cuma namazının farzını kaldıktan sonra işlerinin başına gidebilirler.

Fetva 8. / 2001 / namaz

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Yusuf K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Tuzla / İstanbul

Soru: Müezzinler saflara karışmadan, yanlarında bir veya birkaç kişiyle camiin arka tarafında imama uyararak namaz kılıyorlar. Bu şekilde kılınan bir namaz sahih olur mu?

Cevap: Müezzin, yanına aldığı bir veya birkaç kişiyle bir saf teşkil etmiş sayılır. Bir camii şerif içerisinde saflar arasındaki mesafenin fazla olması namazın sahih olmasına engel olmaz (*El-Fıkhü Ala Mezahibi'l Erbaa*, Mısır 1939; Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslam*, c. I, s. 205; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 150).

(Benzer mahiyette 1993 yılında bir soru daha sorulmuştur.)

Fetva 9. / 2001

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : A. K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Esnaf
İkameti : Yenibosna / İstanbul

Fetva 14. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Salim Y.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Mudurnu

Soru: Vesvesesiz namaz kılmak mümkün mü?

Cevap: Vesvesesiz namaz kolay bir şey değildir. Namaz kılariken aklınıza gelen vesveselerle ilenmezseniz belli bir süre sonra bundan kurtulabilirsiniz.

Fetva 15. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Arif B.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Yedikule / İstanbul

Soru 1: Sabahleyin güneşin doğuşundan kaç dakika sonra namaz kılınabilir?

Cevap 1: Güneş doğduktan 45 dakika sonra namaz kılabilirsiniz.

Soru 2: Öğle namazının sünnetini kıldıktan sonra farzına başladık, daha sonra bir rekat müşken önemli bir sebepten dolayı namazımızı bozduk. Bu durumda sırf o farzı mı kılmalıyız, ksa ilk sünnetini tekrar kılmamız gerekir mi?

Cevap 2: Namazın sünnetini tamamlamış olduğunuz için onu yeniden kılmanıza gerek yok. decc bozduğunuz farz namazı yeniden kılarırsınız.

Fetva 16. / 1998 namaz

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ethem K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Sebha / Libya

Soru: Şafii mezhebinde olanlar diyorlar ki, teravih namazı bize farz değil, sünnettir, biz de lmıyoruz. Bu nasıl oluyor?

Cevap: Teravih namazı Hanefi mezhebinde olanlara da sünnettir. Ancak Şafiiler farz borçları rken sünnetle vakit geçirmezler.

Fetva 38. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Kadri Y.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Esnaf
İkameti : Büyükçekmece / İstanbul

Soru 1: İftidah tekbiri alırken eller ne durumda olmalıdır?

Cevap 1: Erkekler ellerini başparmakları hanımlar da göğüs hizasına

Soru 2: Bazı kimseler iftidah tekbiri alıp elleri bağladıktan sonra kebira kelimesini söylüyorlar bu doğru mudur?

Cevap 2: İftidah tekbiri aldıktan sonra kebira denmez.

Soru 3: İlmihalde sabah namazının farzında rükudan sonra kavme halinde kunut duasının okunacağı belirtiliyor. Bu nasıl yapılır?

Cevap 3: Sabah namazının 2. rekatında rükuda doğrulduktan sonra kunut okumak Şafii mezhebinde sünnet-i müekkededir. Hanefi Mezhebinde yoktur.

Fetva 39. / 1999 seferilik

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Rıza Ç.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Pendik / İstanbul

Soru: Köyümü terkederek hiçbir akrabamın bulunmadığı İstanbul'a yerleştim, Köyümün buraya uzaklığı 500 km. dir. Köyüme gittiğim zaman ben seferi olur muyum? (Ö. Nasuhi Bilmen'nin, *Büyük İslam İlmihali*'ne de baktım)

Cevap: Eğer İstanbul'a yerleştiyseniz köyünüze gidince seferi olursunuz.

Fetva 40. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Fahri A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü :
İkameti : Kaynarca-Pendik / İstanbul

Soru: Herhangi bir vakit namazının peşine o vaktin evvelce kazaya kalmış farzını kılacak olsak, mesela öğle namazını kıldıktan sonra böyle bir namazı kılacak olsak bunun kazaya kalmış sünnetlerini de kılabilir miyiz?

Cevap: Sünnet namazlar vakit içinde kılınmadığı takdirde kaza olarak kılınmaz. Sadece o günün sabah namazı kazaya kalmış ve öğle vakti girmeden kaza edilecek olursa farzla birlikte kaza edilebilir. Bunun dışında namazların sünneti kaza edilemez.

imsak vakti denir. Sabah namazı vakti sabahleyin tanyeri ağarmaya başlayınca yani doğu ufkunda ilk ışıklar belirince başlar, güneş doğuncaya kadar devam eder.

Fetva 33. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Bülent D.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : A. Vakfi
İkameti : Feriköy / İstanbul

Soru: Minbere, mihrabın arkasından caminin kible duvarına paralel bir merdivenle çıkılmasında bir mahzur var mıdır?

Cevap: Mahzur yoktur.

Fetva 34. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hüseyin Y.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Ereğli / Konya

Soru: Aşağıdaki dört şeyden hangisinin sünnet-i seniyyeye uygun hangisinin olduğunu öğrenmek istiyorum:

- Beş vakit namazın farzından evvel camilerde müezzinler tarafından okunan üç ihlas,
  - İmam selam verdikten sonra okunan üç defa estağfirullah,
  - Namazın sonunda yapılan tesbihler ve dualar,
  - Namaz bittikten sonra imam, müezzin ya da herhangi bir cemaat tarafından okunan mihrabiye adı verilen Kur'an-ı Kerim,
- Lütfen cevaplar mısınız ?

Cevap: Sünnet ile farz arasında konuşmak, herhangi bir iş yapmak ve "Allahümme entessalamü ve minkessalam ..."dan başka bir ilavede bulunmak, sünnetten elde edilecek sevabı azaltır. Bu sebeple namazın sünneti ile farzı arasında 3 ihlas okumak doğru değildir (İbn Abidin, *Reda. -Muhtar*, Bab'ül vitri v'en-nevafil, c. I, s. 475). Ancak Osmanlılar zamanında cemaatin farza yetişmesini sağlamak amacıyla böyle bir adet konmuştur.

Namazın farzından sonra namazın sünneti kılınacaksa sadece "Allahümme entessalam ..." denebilir. Bu arada estağfirullah denmesi yukarıdaki mahzurdan dolayı mekruhtur (Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul, 1975, s.148). Sabah namazı ile ikindinin farzından sonra estağfirullah denebilir.

Namazların sonunda tesbih çekilip dua yapılması müstehaptır (Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul 1975, s. 159). Yani yapan sevabını alır, mihrabiye okumakta bir mahzur yoktur. Ancak eğer bu cemaattan bazılarının işlerine dönmelerine engel oluyorsa okumamak evla olur.

Fetva 89. / kadın 2000 / namaz

Soru: Öğle namazımı kıldıktan sonra öğle ezanı okundu. Namazımı yeniden kılmam gerekir

Cevap: Öğlen ezanı vaktin girmesi ile okunduğu için, vakti girmeden kılmışsınız. Namazınızı yeniden kılmamız gerekir.

Fetva 90. / 2000 / kamet

Soru: Erkek ve kadın cemaatine de kamet getirilir mi?

Cevap: Getirilir, ancak kadınlar cemaatine erkek imam ise ancak kadınlar münferit kılarken met gerekmez.

2. Oruç, sahur, iftar, imsak, orucu bozan haller

Fetva 1. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Doğan D.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Yüksek Mimar 37 yaşında
İkameti : İstanbul

Soru: Oruçtan bir şikayetim yok, memnunum. Fakat bende kronik ülser hastalığı bulunmaktadır. Güvendiğim bir doktor "Oruç tutmaman gerekir" dedi Acaba ülserli hastaların oruç iması farz mıdır ?

Cevap: Oruç hasta olsun olmasın, akli dengesi yerinde ve bülüğa ermiş bütün müslümanlara rızdır. Ancak hasta olanlar, oruç tuttıkları takdirde hastalıkların artmasından, uzamasından veya davinin gecikmesinden korkarlar ve bu korkuları kendi tecrübelerine veya güvenilir bir doktorun lgisine dayanırsa oruç tutmayabilirler. Allah Teala bu konuda şöyle buyurmuştur: "İçinizde hasta an veya yolculukta bulunan tutmadığı günlerin sayısınca diğer günleri tutar ... Oruç tutmanız -eğer lseniz- sizin için hayırlıdır" (Bakara 184).

Demek ki hastaların oruç tutması bir ruhsattır. Bu ruhsatı kullanabilirler, iyileşince lamadıkları oruçları kaza ederler.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Oruç tutunuz ki sağlığınıza kavuşasınız" (Taberani, bulazim el- Münziri *et-Terğib v et- Terhib* c. II, s. 206, Kahire 1356).

Fetva 2. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Himmet Ç.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Memur
İkameti : K. Köyü Köprübaşı / Salihli

Soru: Hayızlı veya lohusa olan bir kadın oruç tutar mı?

Cevap: Kadınlar bu hallerindeyken namaz kılmaz, oruç tutamazlar. Kılmadıkları namazları daha sonra kaza etmezler, ama tutamadıkları borçlarını kaza ederler.

Fetva 3. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Melih A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Bebek / İstanbul

Soru: Oruçlu iken vücuda adefe ve deri için sürülen visk, güneş yağı gibi maddeler kullanılabilir mi?

Cevap: Evet kullanılabilir. Bunları cilde sürmek orucu bozamaz.

Fetva 4. / 1998 oruç

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Süheyl Ü.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Yüksek Mimar
İkameti : Kadıköy / İstanbul

Soru: Ramazanda özürsüz olarak tutulmamış olan orucun kazası olur mu?

Cevap: Hasta veya yolcu olması hariç, ergenlik çağına girmiş bir müslümanın Ramazanda oruç tutması haramdır. Bu haramı işlediği takdirde daha sonra orucunu kaza etmesi ve tevbe edip Allah'tan bağış dilemesi gerekir.

Fetva 5. / 1998 oruç

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Yasin K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Asker
İkameti : Hadımköy / İstanbul

Soru: Sıcak zamanlarda serinlemek maksadıyla banyo yapıyorum. Orucuma zararı var mıdır?

Cevap: Sıcak zamanlarda serinlemek maksadıyla yapılan banyolar orucu bozmaz. Banyo esnasında ağız ve burun yoluyla boğazınızdan su kaçırmamaya dikkat etmeniz gerekir.

Fetva 27. / 2000

Soru: Astım hastalığından dolayı boğazıma sprey sıkıyorum, orucu bozar mı?

Cevap: Hayır orucu bozamaz.

Fetva 28. / 2000

Soru: Ramazanda iftar vakti önce oruç mu açılmalı, yoksa akşam namazı mı kılınmalı?

Cevap: Önce oruç açılır iftar edilirse iyi olur. Namazı da geciktirmemelidir.

Fetva 29. / 2000

Soru: Bir kimsenin 5 gün oruç borcu var. Arka arkaya mı tutması gerekir.

Cevap: Hayır şart değildir.

Fetva 30. / kadın / 2000

Soru: Oruçlu iken saça boya sürülebilir mi?

Cevap: Oruçlu iken saça boya sürülebilir. Saç boyamak orucu bozmaz.

Fetva 31. / kadın / 2000

Soru: Şevval orucu, nevrüz gününe rastlarsa mahzuru var mı?

Cevap: 6 gün şevval orucuna niyetlenen kişi nevrüz gününe rastlarsa bir beis yoktur.

Fetva 32. / kadın 2000

Soru: Beyini çıplak olarak görmekte gusül abdesti gerekir mi ve orucu bozulur mu?

Cevap: Hayır.

3. Hac, hacc-ı bedel, umre, hanımların hacca yalnız gitmeleri

Fetva 1. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : H. Tahsin S.

Cinsiyeti : Erkek

Soru Şekli : Mektupla

Mesleği ve Sosyal Statüsü :

İkameti : Kadıköy / İstanbul

Fetva 9. / 1999 / hac

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Salih S.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü :
İkameti : Çağlayan-Şişli / İstanbul

Soru: Şafii mezhebine mensup olan bir kişi hacca nasıl niyet eder?

Cevap: Hacca niyet konusunda hanefi mezhebi ile Şafii mezhebi arasında bir fark yoktur.

Fetva 10. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

İsim ve adres yok.

Soru: Tüm masrafları şirketlerce veya resmi makamlarca karşılanan, hacca görevli gidenlerin, haccın vecibelerini yerine getirmeleri halinde hac sorumluluğu üzerlerinden kalkmış oluyor mu? Veya daha sonra zengin olduklarında tekrar hacca gitmeleri şart mıdır?

Soru: Ehli sünnet itikadındaki mezheplere göre yanında mahremi olmayan kadının hacca gitmesi caiz midir? Hayatta mahremi olmayan kadın hacca gidebilmek için şartlı nikahlanıp hacdan dönünce boşanması da caiz midir? İslam'da, sorumluluklar yerine getirilmeyen şartlı nikah var mıdır?

(Hac ve Nişanlılık nikahı gibi). Zengin olan bir müslüman kadının hayatta mahremi var iken dönüşünde boşanmak gayesiyle müslüman bir erkekle şartlı nikahlanıp hacca gitmesi caiz olur mu? Kadın, damadı, kayınbabası ve üvey oğluyla birlikte hacca gidebilir mi? Kadının hacca gidebilmesi için mahremleri kimlerdir? Ve de hac görevini ifada mezhepler taklit edilebilir mi?

Cevap: Yukarıdaki soruların cevaplarına rastlanamamıştır.

Fetva 11. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Osman H.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü :
İkameti : Eskişehir

Soru: Hac rehberinde deniliyor ki, sa'y iki tanedir. Birisi haccın birisi de Umre'nin dir. Mekke'de süre içerisinde çok miktarda nafile umre yapma imkanı bulan bir hacı, yaptığı her umre için ayrı ayrı sa'y yapmıyacak mıdır ?

Cevap: Bir hac bir umre yapan kişi, iki kere sa'y yapar. Birden fazla umre yapan kişi, iki kere sa'y yapar. Birden fazla umre yapan tabii ki yaptığı umre sayısınca sa'y yapacaktır.

Fetva 4. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Bahri B.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü :
İkameti : Cerrahpaşa / İstanbul

Soru: Hacca gidip gelmeme yetecek kadar param vardır. Ancak sağlık durumum müsait olmadığı için geçen sene hacca gidemedim. Acaba yerime vekil göndermem mi icabeder, yoksa burada başka bir hayır yapsam haccın yerini tutar mı?

Cevap: Üzerinize hac farz olmuşsa sıhhatiniz müsait olduğu zaman bizzat gitmeniz gerekir. Ama müzminleşmiş bir hastalıktan dolayı, tekrar sıhate kavuşup hacca gitme ümidiniz yoksa o takdirde bir başkasını yerinize vekil olarak gönderebilirsiniz. Bu şekilde üzerinize farz olan haccı yerine getirmiş olursunuz. Vekil gönderdikten sonra sıhate kavuşursanız vekilin namına yapmış olduğu hac yeterli olmaz. Tekrar sizin gitmeniz icabeder (Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Bedel suretiyle hac bahsi s. 395 İstanbul 1967).

İçinizde "İlerisinde sıhate kavuşur kendim giderim" diye bir ümit varsa o takdirde vasiyet edin. Ölüncüye kadar gidemezseniz, geriye bırakacağınız malınızın üçte birinden namınıza bir kişiyi vekil olarak hacca göndersinler.

Yapacağınız başka hiçbir hayır farz olan haccın yerine geçmez.

Fetva 5. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Bahri B.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü :
İkameti : Cerrahpaşa / İstanbul

Soru: Hac 69 yaşında bulunan ağabeyimin mali durumu hacca gitmesine kâfidir. Ama hacca gitmek istemiyor ve şöyle diyor: "Hac yolunda harcayacağım para ile burada dar gelirli vatandaşlara yardım yaparak hac sevabını kazanmış olurum" bu düşünce doğru mudur?

Cevap: Hacca gitmek üzerine farz olan kişinin sıhhati müsait ise kendisi değilse yerine birisini göndermek suretiyle bu ibadeti yerine getirmesi icabeder. Bunun dışında ne türden iyilikte bulunursa bulunsun yapacağı şey haccın yerine geçmez.

Fetva 6. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mustafa D.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü :
İkameti : Bandırma / Balıkesir

Soru: Hacca gidecek kadar parası olmayan bir kişi umreye gidebilir mi? Umreye gittiği takdirde Kâbe'yi görmüş olacağından bu kişinin sonradan hacca gitmesi kendisine farz olur mu?

Telefonla Sorulan Fetvalar

Fetva 12. / kadın / 2001

Soru: Hacca gitmeden önce sılayı rahim yapmak ve yemek vermek şart mı?

Cevap: Hayır şart değildir.

Fetva 13. / kadın / 2001 hac

Soru: Hac hangi zengine farzdır?

Cevap: Hac parası dışında, hacdan dönünceye kadar ailesinin nafakasını temin edebilene arzdır.

4. Zekat-Fitre, ösür

Fetva 1. / 2001 fitre ve zekat

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hüseyin T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Beylerbeyi / İstanbul

Soru: Posta ile fitre ve zekât gönderilebilir mi?

Cevap: Evet gönderilebilir. Postacı fitre ve zekât gönderen kişinin elçisi (resul) sayılacağından postacının fitre veya zekât fakirin eline teslim etmesi sanki bu kişinin teslim etmesi gibidir.

Fetva 2. / 2001 zekat

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hacı T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Cami Dern. Bşk.
İkameti : Bakırköy / İstanbul

Soru: Cami ve Kur'an Kursu yapım ve tamiri için yaptığımız harcamalar dolayısıyla bir miktar borçlandık. Bu borcumuzun bir kısmını Kur'an Kursunda okuyan çocuklara harcamak üzere elimizde bulunan zekat parasından ödedik. Şimdi ne yapmamız icabeder?

Cevap: Derneğin borcu için zekat parasından harcadığınız miktar Kur'an Kursu'nda okuyan çocukların hakkı olduğundan ödediğiniz miktarı tekrar zekat fonuna ilave etmeniz gerekir.

Fetva 3. / 1999 zekat

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Bahri B.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü :
İkameti : Cerrahpaşa / İstanbul

Soru: Bankada bulunan param zekâta tabi midir?

Cevap: 80.18 gr. altın değerinde olan ve üzerinden bir yıl geçmiş bulunan paranızın kırkta birini zekat olarak vermeniz üzerinize farzdır.

Fetva 4. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Süheyl Ü.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Yüksek Mimar
İkameti : Kadıköy / İstanbul

Soru: Zekatın kazası olur mu?

Cevap: Zekatı sene bitiminde derhal vermek gerekir. Özürsüz olarak geriye bırakmak günahur. Ancak zamanında ödenmemiş olan zekatı daha sonra ödemek gerekir.

Fetva 5. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mehmet K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Nanterre / France

Soru: Altında zekât nisbeti yüzde kaçtır, nisap miktarı çıkarıldıktan sonra mı zekat hesabedilecektir?

Cevap: Elindeki altınlar 80.18.gr. dan az ve bu miktarı tamamlayacak değerde parası gümüşü ve ticaret malı bulunmayan kişiler zekât vermezler. 80.18 gr. veya daha fazla altına sahip olanlar bunun tamamının kırkta birini, yani yüzde ikibuçüğünü zekât olarak verirler. Zekat hesabederken nisap miktarı istisna edilmez. Dirhem-i şer'i : 80.18 gr.; Dirhem-i örfi: 90 gr. zekat olur.

Fetva 6. / 2000 / zekat

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Osman O.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Fener / İstanbul

Soru: Bazı fabrikalar hisse senedi çıkararak satmaktadırlar. Bu senetlerin üzerinde yazılı bir değeri ve bir de itibari değeri vardır. Alım-satım tamamen bu itibari değer üzerinden olmaktadır. Bu gibi senetlere sahip olanlar nasıl zekât vereceklerdir?

Cevap: Bir fabrikanın çıkarmış olduğu hisse senedine sahip olan kişiler, ellerindeki hisseleri oranında o fabrikanın ortağıdırlar. Fabrikalar, bir malın üretimini yapmak gayesiyle kurulurlar. Binası, demirbaşları ve gayr-i menkulleri olur. Üretimini yapacağı malın hammaddesi ile üretime yardımcı olan enerji, temizlik emniyet ve sağlık için kullanılacak bir takım maddeler bulunur. Ayrıca mamul ve yarı mamul mallara sahip olurlar

Böyle bir fabrikadan elde edilecek kazançtan istifade etmek maksadıyla ellerinde hisse senedi bulunduran kişilerin, fabrikanın demirbaşlarına, gayrimenkullerine, enerji, temizlik, emniyet ve sağlık amacıyla bulundurdıkları maddelere zekat tahakkuk ettirmeleri gerekmez. Sadece fab-rikanın elinde bulunan nakit para, alacakları hammadde mamul ve yarı mamul maddeleri zekata tabi olur. Fakat bazı kişiler fabrikanın hisse senetlerinin alım satımını yapmak ve bu yolla ticaret elde etmek maksadıyla onları ellerinde bulundururlar. Yani bunlar fabrikanın nesi var, nesi yoksa hepsinden kendilerine isabet eden hisseyi bir ticaret malı gibi kabul etmiş olurlar. Bunlar zekatları, fabrikanın tüm mal varlığının, hisselerine isabet eden miktarına göre hesab edilir. Bu ikinci durumdaki hissedarlar, zekatlarını, hisse senetlerinin borsalardaki itibari kıymetine göre de hesab edebilirler. Allahü a'lem bi's-sevab.

Fetva 7. / 2000 ' fitre

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mehmet R. A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Mahpus
İkameti : Bayrampaşa Cezaevi / İstanbul

Soru: Fitreyi Bayramdan sonra verebilir miyiz?

Cevap: Verebilirsiniz. Bayramdan önce verirseniz daha iyi olur.

Fetva 8. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mehmet Ö.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Almanya

Telefonla Sorulan Fetvalar

Fetva 8. / kadın / 2001' aile

Soru: Açık filmleri seyreden kocamdan yatağımı ayırt edebilir miyim?

Cevap: Kadın kocasını terketmemelidir. Onu ikaz etmesi dini vazifesidir. Bu hareketinden kına yoluyla vazgeçirmeye çalışmalıdır.

Fetva 9. / erkek / 2001' aile

Soru: Oğluma eş olarak seçeceğimiz kızda hangi özellikler olmalıdır?

Cevap: Nesepte. zenginlikte, ahlakta, diyanette ve sanatta denk olmalıdırlar.

2. Medya

Fetva 1. / 2001' medya

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Murat Y.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Marangoz-esnaf- ortaokul mezunu
İkameti : İstanbul

Soru: Ben bir müslüman olarak, zararlı neşriyatla radyo tv.vs. devletin yasal kurumu Diyanet olarak açıklama ve cevap vermenizi bekliyorum.

Cevap: Verilmemiş.

3. Sosyal ve günlük hayatla ilgili, eğitim-öğretim ve bilgi edinmek maksadıyla sorulan fetvalar

Fetva 1. /2001' şiir

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Abdullah A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Y. Ç. Dergisi Sahibi ve Genel Yayın Md.
İkameti : Sultanahmet / İstanbul

Soru: Dergimizde, Şuara suresiyle ilgili olarak açılan bir tartışmanın giderek büyümesi nedeniyle yetkili bir merci olarak aşağıdaki hususlara açıklık getirmenizi saygılarımla arz ederim.

1- Şuara suresinde veya Yasin suresinde şairleri kötüleyen bir ayet var mıdır?

2- Hadisler arasında şairleri kötüleyen bir açıklama var mıdır?

Cevap: İslam, İslam'a ve ahlaka aykırı olmayan yapıcı mahiyette şiiri beğenmiş ve teşvik etmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifte şöyle buyurmuştur: "Şiirin bir kısmı bilgeliktir" (Buhari, edeb 90). Ancak, şiir yıkıcı bir mahiyet aldığı zaman zararlı bulunmuş ve kötülenmiştir. İnsanları kötü yola sürükleyen şairlerle ilgili şöyle buyrulmuştur: "Şairler (*e gelince*), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide şaşakın şaşakın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi (*Şuara Suresi, 224-26*)"? İslam'a ve ahlaka aykırı şiir söylemeyen şairler yukarıdaki hükümden istisna edilmişlerdir: "Ancak iman edip iyi işler yaparlar, Allah'ı çok çok anarlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (*hangi akibete*) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir (*Şuara Suresi, ayet 227*)".

Fetva 2. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ahmet K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Alkharj / Suudi Arabistan

Soru: Sayın müftülüğümüz S. Arabistan'da çalışmakta olduğumuz şirkette tartışma var. Kararınıza razıyız. Hz. Muhammed'in doğum ve ölüm tarihlerinin eski tarihe göre ne olduğunu soruyoruz?

Cevap: Hz. Muhammed 20 Nisan 12 Rebiül 571 Pazartesi günü Mekke-i Mükerrreme'de doğmuş ve 8 Haziran 12 Rebi'ül-evvel 632 Pazartesi günü Medine-i Münevvere'de ahirete irtihal buyurmuştur.

(Benzer mahiyette 1984 yılında iki soru daha sorulmuştur.)

Fetva 3. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mehmet A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Doktor
İkameti : Vize / Kırklareli

Soru: 1998 tarihli mektubunuzda şöyle bir Hadis-i şerif mealinden bahsediyorsunuz: "Erkekle kadının bulaşması halinde erkeğin suyu önce gelirse doğacak çocuk kız olur, kadının suyu önce gelirse doğacak çocuk erkek olur veya tersi ve eğer erkeğin suyu galip gelirse çocuk baba tarafına benzer, kadının suyu galip gelirse çocuk ana tarafına benzer... "Sonra bu Hadis-i şerif'in arapça aslını, kaynağını ve türkçe tercümesini istiyorsunuz.

Cevap: Sahih hadis kitaplarında yapılan kısa taramada bu Hadis-i şerife rastlanamamıştır. Konu ile ilgili olarak zikredeceğimiz aşağıdaki hadis, Sahih-i Müslim'in hayız bölümünün 34 numaralı hadisidir. Burada Hz. Muhammed'in şöyle buyurduğu rivayet olunuyor:

"Erkeğin suyu beyaz, kadını suyu sarıdır. Birleştiklerinde erkeğin menisi üstün gelirse çocukları, Allah'ın izniyle erkek olur. Eğer kadını menisi üstün gelirse çocukları, Allah'ın izniyle kız olur."

Fetva 4. / 2001' dini kitaplar

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Fatma T.
Cinsiyeti : Kadın
Soru Şekli : Şahsen
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Emekli
İkameti : Bahçelievler / İstanbul

Soru: Okuyabileceğimiz tefsir kitapları tavsiye eder misiniz?

Cevap: Bulabileceğiniz tefsir kitaplarının bazıları şunlardır.

- 1- Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*,
- 2- Ömer N. Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Tefsiri ve Meali Alisi*,
- 3- Seyyid Kutub, *Fi Zilal'il Kur'an*.

Fetva 5. / 2001 / öğrenim

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ali K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Şirinyar / İzmir

Soru: Hutbeler müftülükler tarafından mı yoksa Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından mı düzenlenmektedir?

Cevap: Bu husus müftülüklerin görevleri dahilindedir. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı da dilediği zaman bu konuda düzenleme yapmaktadır.

Fetva 6. / 2001

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Süleyman K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Elazığ

Soru: Kur'an-ı Kerim'de din işlerinin ayrı devlet işlerinin ayrı olmayacağı hakkında ayet var mıdır?

Cevap: Dinimiz işleri, din işi ve devlet işi diye bir ayırma tabi tutmamıştır. İslam, tümüyle Allah'a teslim olmak demektir. Kur'an-ı Kerim insan hayatının her safhasına ait hükümler getirmiştir. Aile hayatı, boşanma, evlenme, miras, alışveriş, zekat, faiz, içki ve buna benzer hükümler, bunlar hem dünyayı hem dini ilgilendirmekte, biri birinden ayırdetmek mümkün değil.

7. Spor

Fetva 1. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Erol K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : D. İnşaat Sektörü
İkameti : Kadıköy / İstanbul

Soru: Futbol oynamak dinen haram mıdır?

Cevap: Futbol oynamak ile ilgili ayet veya hadis aramak doğru değildir. Spor yapmak amacıyla futbol oynanabilir.

Muameletle İlgili Sorulan Fetvalara Örnekler:

1. Nikah-evlilik

Fetva 1. / 1998 / mihr

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Halit G.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Memur
İkameti : Unkapanı / İstanbul

Soru: 1978 Haziran ayı başlarında evlendim. O zaman eşimin mehrini para olarak tesbit etmiştik. Birkaç gün önce bir tanudık mehrin para olarak belirlenmesi gerektiğini söyledi. 1978 Haziran ayı başlarında verilmesi gereken mehir miktarını veya en az ve en çok mehir miktarını tarafıma bildirmenizi saygılarımızla arz ederim.

Cevap: Dinimizde, erkek evlenirken kadına para veya mal vermeyi taahhüt eder ki buna *mehir* denir. Mehir iki kısımdır: 1. Mehr-i Misil: Nikah sırasında mehir zikredilmemişse kadının misaline bakılarak mehir tesbit edilir ki buna mehr-i misil denir. 2. Mehr-i Müsemma: Nikah akdi esnasında veya daha önce yahut daha sonra kararlaştırılan mehirdir. Mehir miktarı, ölçüleri ve şartları ilave edilmiş.

Fetva 2. / 1999 / evlenme

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ahmet D.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Amman / Ürdün

Soru: Evlenecek olan bir çiftin birbirleriyle evlenmesi için alın yazıları ezelden mi yoksa nikah kıyıldığı gecemi yazılır?

Cevap: Kainatta meydana gelen her şey mutlaka Allah Teala'nın bilmesi ve dilemesiyle olur. Bir çiftin birbirleriyle evlenecekleri ta ezelden bellidir. Bizler müslüman olarak buna inanacağız ama ayretleri ve çalışmayı elden bırakmayacağız.

..

Fetva 3. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hüseyin T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Beylerbeyi / İstanbul

Soru: İcap ve kabul nikahın rükünlerindedir. Aleniyet için de şahit lazım deniyor. İcap ve kabul ile şahitsiz nikah olabilir mi?

Cevap: Şahitsiz nikah olmaz. Şahitlerin bulunması nikahın sübutü için şarttır.

Fetva 4. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Cezmi K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Küçükçekmece / İstanbul

Soru: Bir kız dört seneden beri nişanlı olduğu erkekle evlenmekten vazgeçmiş olsa erkek tarafından kıza verilmiş olan nişan hediyeleri geriye alınabilir mi ?

Cevap: Nişan sırasında kız ve erkek tarafı birbirlerine bazı hediyeler verir ki, nişan bozulduğu takdirde kız tarafının erkeğe verdiği hediyelerle erkek tarafının kıza verdiği hediyeler duruyorsa aynen geri alınır. Fakat kullanılmayan ve yok edilmiş veya bir başkasına verilmek suretiyle elden çıkarılmış yahut bir ineğin doğurması gibi bir artış olmuş veya kumaşın elbise yapılması gibi şekil değiştirmemişse geri alınamaz (Zekiyü'd-din Şaban, *Ahvalü's-Şahsiyye* s. 72, Kahire 1964,1965; *Ed-Dürrü'l Muhtar ve Haşiyetü İbn Abidin*, c. II, s. 374).

Fetva 5. 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ahmet Ç.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : 4. Levent / İstanbul

Soru: 19 yaşında 4 aylık nişanlı bir kızım var. Bizim gelenek ve ve törelerimize göre nişanlılar evleninceye kadar birbirlerini göremezler ve bir araya gelemezlerdi. Şimdi büyük bir şehirde yaşıyoruz. Onları kontrol etmek mümkün olmadığından, beraber gezip tozuyorlar, yiyip içiyorlar ve sinemaya gidiyorlar. Hatta bizim yanımızda beraber oturarak sohbet ediyorlar, yiyip içiyorlar. Ben gelecek felaketi önlemek için çareyi imam nikahında buldum. Bunu dünürüme

Soru 2: Müslüman bir erkek hıristiyan bir kızla evlenir ve evlendikten sonra kızın daha önce başka birisi ile cinsi müsabette bulunduğunu öğrenirse ne olur, evlilik biter mi?

Cevap 2: Bunun evliliğine bir tesiri olmaz. Eğer hanımının böyle şeylerden vazgeçmiş olduğu kanaatinde ise hiç duymamış gibi davranır. Bunun tekrar olabileceğinden şüpheliniyorsa nasihatta ve uyarıda bulunur.

Fetva 15. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mustafa O.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Yıldırım / Bursa

Soru: Şimdi müslümanlar arasında gençlerin nişanlarından düğün zamanına kadar şartlı nikah (Zifâh Yasağı) konuluyor, dinimize göre durum nedir?

Cevap: Müslümanlar arasında son zamanlarda yaygınlaşmaya başlayan ve kaç-göçü önlemek gayesiyle düğün öncesi yapılan hikah, Hanefi mezhebine göre tam bir nikahtır. Bundan sonra başka bir şeye ihtiyaç kalmaksızın erkek karısını evine götürebilir. Karısının kalabileceği uygun bir ev temin eder ve nikah sırasında şart koşulan mehr-i muaccel-i (Mehrin peşin olarak ödenecek kısmını) verdiği takdirde ne gelin hanım ne anası ve babası ne de herhangi bir kimse bu gelinin kocasının evine götürülmesine mani olabilir.

Fakat, bugün düğünden önce yapılan nikahın yalnızca kaç-göç'ü önlemek için yapıldığı, bu nikaha dayanarak erkeğin karısını evine götürmeyeceği ve onunla gerdeği giremeyeceği bunun için ikinci bir nikahı gerekeceği şeklindeki görüş ve uygulamalara rastlanmaktadır. Hanefi mezhebi açısından bu nikah tam bir nikah sayılır. Ancak, Şafii mezhebine göre bu şartlarla kıyılan nikah batıldır. Yani hiç bir hüküm ifade etmez, kaç-göç'ü önlemez. Maliki mezhebine göre böyle bir nikah gerdekten önce fesh edilir. (Ö. Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1978, c. II, s. 36-40).

Fetva 16. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Halil T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Faksla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : ?

Soru: Mut'a nikahi caiz midir?

Cevap: Sebâ el-Cuhenî Hz.Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Ey insanlar, Ben size Mut'a nikahı, yaparak kadınlardan yararlanmanıza izin vermişim. Allah'u Teâla hazretleri onu kıyamet gününe kadar haram kılmıştır. Kimin yanında Mut'a yoluyla alıkonulmuş bir kadın varsa onu serbest bıraksın. Onlara verdiğiniz maldan hiç bir şeyi geri almayınız". (Bu Hadis-i şerif-i Müslim-Kitabun-Nikâh'ın III. Bab'ında rivayet etmiştir.)

Fetva 17. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ebru B.
Cinsiyeti : Kadın
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Beşiktaş / İstanbul

Soru: Bildiğiniz gibi T.C. vatandaşı olan insanlar resmi nikahla evlenirler. Bunun yanında bazı aileler bir de imam nikahı kıydırırlar. Çünkü onlara göre imam nikahı kıydırmayan çiftler asla birlikte olamazlar. İmam nikahı ile resmi nikah arasındaki farkın ne olduğunu belirtir misiniz?

Cevap: Nikah karı koca adayının birbiriyle evlenmeyi kabul ettiklerini şahitler huzurunda açıkça ifade etmesinden ibarettir. Nikahın geçerliliği için dua yapılması şart olmadığı gibi, nikahı kıymakla görevli birisinin bulunması da şart değildir. Bir üçüncü eşlere sizi karı koca ilan ediyorum şeklinde bir söz söylemesinin islam hukuku açısından hiç bir değeri yoktur.

Nikahta tarafların evlenmesine engel bir durumun olup olmadığı bilinmeli, nikah ahdi usulüne uygun bir şekilde kıyılmalıdır. Karı ve kocanın nikahla üstlendikleri hak ve sorumlulukları öğrenmesi icab eder. Ayrıca çiftler aile hayatının başlangıcı olan bu mutlu günlerinde kendileri için dua edilmesini ve arzu ederler. Tarafların evliliklerinin bir kütüğe kaydedilmesine ve ellerine bir belge verilmesini de ihtiyaç duyulmaktadır.

Bütün bu sebeplerden dolayı bir üçüncü şahıs devreye girmiş ise nikahın kıyılmasına nezâret etmiştir. Tarihimizde bu üçüncü şahıs genellikle mahallenin imamı olmuştur. Şimdi nikah kıyma görevi Belediye Başkanları ya da onların görevlendirdikleri kişiler tarafından yerine getirilmektedir. Dinimizin koyduğu şartlara uygun olarak kıyılan resmi nikah dini bakımdan da geçerlidir. Ancak vatandaşlarımız belediye memurlarının dini prensiplere uydularından fazla emin olmadıkları için evlilik gibi bu müessesenin şüpheden uzak bir nikahla başlamış olması için resmi nikahtan sonra dini nikah kıydırmaktadırlar.

Şahitlerde aranan özellikler, erkeğin kadına vermek zorunda olduğu mihrin belirlenmesi, süt kardeşliği gibi dinimizce evlenmeye engel bazı sebeplerin bulunması dolayısıyla İslâmi esasları bilen bir kişinin gözetimi altında nikah kıyılmasına ihtiyaç vardır.

İslam dini evlilik kurumuna çok değer verir, evliliği kutsal kabul eder, serbest yaşamayı ve zinayı da kesin olarak yasaklamıştır. Bu bakımdan İslam dininde "Nikah'ın" çok büyük değeri ve önemi mevcuttur. Hafife alınamayacak şakası yapılamayacak konulardan biri nikah konusudur.

Fetva 18. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Şükrü E.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Fındıkzade / İstanbul

Soru: Gayri müslim iken müslüman olan fakat sünnet istemeyen bir kişi ile müslüman bir kız evlenebilir mi ?

Cevap: Müslüman bir kızın böyle bir erkekle evlenmesi caizdir. Erkeğin sünnet olması için baskı yapılmaz fakat buna teşvik edilmesi uygun olur.

öylediğim zaman teklifime karşı çıktı. Hatta saçma buldu. Dini nikahın zifaf gecesi yapılacağını söyleyerek kızına sahip ol, oğlumla buluşmasını dedi.

Böyle bir durum karşısında ne yapmam gerektiği hususunda beni aydınlatmanızı saygı ile arz ederim.

Cevap: Nişanlanmak evlenmek talebi üzerine verilen söz ile yapılan bazı merasimden ibarettir. Nişanmakla bir insan dinen evli sayılmaz. Nişan üzerine nikah hükümleri terettüp etmez. Her ikisinde birbirlerine verdikleri sözden her an dönebilirler.

Nişanlı çiftlerin İslami tesettüre riayet ederek annelerinin, babalarının veya kardeşlerinin yahut kızı kıskanacak birinin yanında oturmaları, konuşmaları, yemek yemeleri ve gezmeleri dinen caizdir. Ancak yanlarında kimse bulunmadan başbaşa olarak gezip dolaşmaları ve bir arada kalmaları caiz değildir.

Resmi nikahtan önce dini nikahın kıyılmasında bazı sakıncalar doğduğu için tavsiye etmiyoruz.

Fetva 6. / 1999 / evlenme

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mustafa T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Kurtuluş / İstanbul

Soru: Eşinizin vefat ettiğini, yeni bir hanımla evlenmek istediğiniz ama çocuklarınızın buna karşı çıkarak, mallarınızı onlara devrettiğiniz takdirde evlenmenize razı olacaklarını, malınız elinizden çıkarsa muhtaç bir halde kalmaktan korktuğunuzu belirterek, çocuklarınızın rızası olmadan evlenirseniz bunun dinimiz açısından bir mahzurunun olup olmadığını soruyorsunuz.

Cevap: Şu anda malınızın sahibi sizsiniz. Siz öldükçe çocuklarınız o mal üzerinde bir hak iddia edemezler. Sizin evlenmenize karışmaya da hakları yoktur. Dinimize göre siz bu konularda istediğiniz gibi davranabilirsiniz. Çocuklarınızın buna razı olmamaları hiçbir önemi yoktur. Allah katında bundan dolayı sorumlu olmazsınız.

Çocuklarınıza, durumun böyle olmadığını anlatın. Onların haksız yere size müdahale etmemelerini söyleyin ve gene de şefkatli ve merhametli, örnek bir baba gibi davranarak onları kırmamaya dikkat edin.

Fetva 7. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Zehra O.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Şahsen
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Üsküdar / İstanbul

Soru: Bir kızla erkek evlenince, banyo için lazım gelen su, sabun, su kabı ve diğer lüzumlu eşyayı kız mı erkek mi temin etmek zorundadır ?

Cevap: Bir kadının, yemesi, içmesi, giyim ve kuşama ve bütün ihtiyaçlarını giderebileceği ayrı bir evin temini kocasının vazifesidir. Banyo için lazım gelen su, sabun, su kabı vs. şeylerde koca tarafından temin edilir. Dinimize göre bu konularda kadının hiçbir sorumluluğu yoktur.

Soru: İslam hukukunda kadına boşanma yetkisi verilmiş midir? Kadın kocasını boşayabilir

i?

Cevap: İslam Hukukunda kadını boşama yetkisi erkeğe verilmiştir. Boşama mahkeme kararına gerek kalmaksızın erkeğin tek taraflı iradesiyle gerçekleşir. Fakat kadın için o kadar zorlayıcı tedbir getirilmiştir ki, İslam hukuku boşanmayı tamamen erkeğin aleyhinde bir işlem olarak kabul etmiştir. Bununla beraber gerek evlenme sırasında ve gerekse daha sonra bu yetki kadına da kullanılabilir.

Maliki mezhebi, erkeğin haksız davranışta bulunması halinde kadının mahkemeye başvurarak kocasından boşanma talebinde bulunabileceğini kabul etmiştir. Mahkeme kadını haklı bulursa aralarının ayrılmasına karar verebilir.

Fetva 18. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : M. A.
Cinsiyeti : Kadın
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Duisburg / Almanya

Soru: Kocasının iktidarsızlığından dolayı boşanmış. 6 ay birlikte olmuş evlenince kocası bayana beş bin DM mihir vermişti. Erkek mihri geri alabilir mi?

Müftülük İslam'a göre belge tanzim ederse vereceğini söylüyor. Fıkıhta benim hakkım. İslami bir hakkımı alabileceğim belgeyi veriniz.

Cevap: Boşanıp iddet bekledikten sonra beş bin DM.yi almak hakkınızdır. Onu kocanızdan almanız gerekir.

Telefonla Sorulan Fetvalar

Fetva 19. / erkek / 1998

Soru: Zina eden erkeğin; kendi hanımı ile olan nikahı düşer mi?

Cevap: Dinimiz zinayı yasaklamıştır. Haramdır. Bunun cezasını çekecektir. Yalnız, zina eden evli erkeğin kendi hanımı ile olan nikahı düşmez.

Fetva 20. / 1998

Soru: Boşanan kadın boşandığı kocasının evinde kalabilir mi?

Cevap: Kadın boşandığı zaman iddet müddetini kocasının evinde geçirme hakkının sahibidir. Yeme ve içmesi de kocasına aittir.

Fetva 21. / kadın 1998

Soru: Erkek kadını boşarsa bu şahitler huzurunda mı olmalı ?

Cevap: Hanefi mezhebine göre şahit gerekmez.

em olarak tayin edilir. Bunlar karı kocanın arasını bulurlarsa aile yuvası devam eder. Beraberce malalarının mümkün olmadığına ittifakla karar verilirse erkeğin karısını boşaması gerekli olur.

Bilindiği gibi dinimizde dört kadına kadar evlenmeye müsaade edilmiştir. Bir erkeğin ikinci kadınla evlenmesi için birinci kadının rızasını alması gerekmez. Fakat onun rızasını alırsa pek tabii çok iyi olur. Birden fazla kadınla evlenmenin kendine has birçok şartları vardır. O şartları herkes ince getiremez.

Fetva 5. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Salim Ö.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Fransa

Soru: Eşimle aramızda çıkan tartışmadan dolayı babası evine gönderdim. Bir yıl oldu. Eşim en boş değilim diye bir yıl sonra eve geri döndü. Dini yönden durumumuz nedir, aramızda boşanma olmuş mudur?

Cevap: Sorunuzun cevabı için karşılıklı görünmeye ihtiyaç duyulduğundan salahiyetli ilim adamlarına şahsen müracaat etmeniz gereklidir.

Fetva 6. / 1999 ' cin ve boşanma

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : A. Bekir Ş.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Konya

Soru: Cinlerle uğraştığını söyleyen kişilerin sözlerine inanarak günah işlediğinizi ve ayrıca eşinizle yaptığınız tartışmalarda nikahı tehlikeye sokacak ifadeler kullandığınızı detaylı olarak belirterek bilgi istiyorsunuz.

Cevap: Bir daha cinlerle uğraştığını söyleyen, fal açan ve gaupten haber verdiğini iddia eden kişilere bir şey sormaz ve onlardan herhangi bir konuda yardım istemezsiniz. Şimdiye kadar yaptıklarınıza tevbe eder Allah'tan bağışlanmanızı isterseniz Allah Teala sizi bağışlar. Çünkü o, kullarının günahlarını çokca bağışlar ve pek merhametlidir.

Nikahınızı tehlikeye sokacağından endişelendiğiniz sözlerin hepsi, boşama anlamında kullanılmaları sizin niyetinize bağlı olan kinayeli sözlerdir. Böyle bir niyetiniz olmadığını belirttiğinize göre burada dini bakımdan bir problem yoktur.

Nikah yenilemek için okunması adet haline gelmiş olan duayı okumakla nikah yenilenmiş olup olmayacağını soruyorsunuz. Sırf o duayı okumakla nikah yenilenmiş olmaz. Eğer böyle bir şey ihtiyacı duyarsınız iki şahit yanında eşinizle yeniden evleniyormuşcasına ona, "Ben seni kendime eş olarak aldım" dersiniz. O da size, "Ben sana eş olarak vardım" der ve böylece gerçek anlamda nikahınız yenilenmiş olur.

Bazıları bu gibi haklar karşılığında bedel alınamayacağını söylerken diğerleri bunun caiz olduğunu beyan etmişlerdir (İbn Abidin, *Reddü'l Muhtar Haşiyesi*, c. IV. s. 14-17, K. Büyü'). Osmanlılar zamanında şeyhulislamlık, halkın menfaat ve maslahatına daha uygun gördüğü için, bu gibi hakları başkalarına devrederken bir karşılık almanın caiz olduğuna fetva vermiş (Ö. Nasuhi Bilmen, *İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, c. IV, s. 292, *Vakıflar-Ferağlarda İmtiyaz*, İstanbul 1951) ve bilhassa vakıflarda buna göre uygulamalar olagelmıştır.

Fetva 2. / 1997 / kira

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Halil K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Sanayici-Tüccar
İkameti : Mercan / İstanbul

Soru: Kiracısı bulunduğu hisseli gayri menkulün kira müddeti sonunda bir kısım hissedarlarının kontrat yenilemesine taraftar, diğer bir kısmı ise tahliye etmesini istemektedirler. Bu durumda yapılacak aktin İslam hukukuna göre hükmünün ne olacağını sormaktadır.

Cevap: Bir kısım ortakların, şüyu-i asli ile müşterek bulunan bu gayr-i menkuldeki hisselerini, ortaklardan biri olmayan size kiraya vermeleri, İmam-ı Azam'a göre esas itibariyle fasit ve geçersiz bir akittir. Çünkü hisselerini kiraya verenler, ortaklık nedeniyle bu gayr-i menkulü kiracıya teslim etmeye intifa ettirmeye muktedir bulunmamaktadırlar.

Buna mukabil İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed, İmam Şafii, İmam Malik ve Zahiriye mezhebine mesnup fıkıh alimlerine göre bir nevi kira akti caiz ve sahihtir. Bu durumda, gayri menkul, kiracı ile kira akdine katılmamış olan mal sahipleri arasında hisseler nisbetinde münavebe ile tasarruf edilecek demektir.

Görüldüğü gibi mesele müctehitler arasında ihtilafıdır. Müctehidlerin ekseriyeti gayr-i menkulün diğer hissedarları ile yapacağınız akdin geçerli olacağı hususunda görüş beyan etmişlerdir.

Fetva 3. / 1998 / kar haddi

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Remzi A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Fatih / İstanbul

Soru: Dinimize göre ticaret mallarında belli bir kar haddi var mıdır? Varsa yaş, kuru, kırılabilen, kırılmayan diye bir ayırım yapılır mı? Alıcı ve satıcı razı olduktan sonra satıcı %100 kar etmiş olsa bile bu satış normal bir satış sayılır mı?

Cevap: Dinimize göre alış verişte belli bir kar haddi yoktur. Evet, bu normal bir alış-veriş sayılır. Ancak satıcı alıcının bilgisizliğinden istifade ederek onu aldatma yoluna gitmemiş olmalıdır. Eğer bu şekilde önemli bir aldatma söz konusu olmuşsa İslam hukukuna göre bu alış-veriş bozularak alıcının mağduriyeti önlenir.

Soru: Bir hanım komşu çocuğunu emzirse, bu çocuk kendi öz çocuklarına süt kardeşi olur. Ancak kendi öz çocuklarına süt kardeşi olur. Ancak kadının birinci kocası öldükten sonra, başka bir koca ile evleniyor. Bu ikinci kocasından da çocukları oluyor. Acaba mezkur süt çocuğu ikinci kocasından alan çocuklarına da süt kardeş olur mu?

Cevap: Evet onlara da süt kardeşi olur. Çünkü hepsi de aynı kadından emdikleri için onlardan hiç birisi ile evlenmesi dinen caiz değildir (Zekiyyüddin Şa'ban, *Ahkamu'sher'iyye li Ahvali's-sahsiyye*, s.150).

Fetva 4. / 2001 / süt kardeşliği

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : İbrahim A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Merter / İstanbul

Soru: Fadıl ile Fevzi bababir kardeşler. Fadıl'ın birinci hanımı Emine, Fadıl'dan doğum yapmışken mevcut olan sütü ile, o zaman ikibuçuk yaşından küçük olan Fevzi'yi emzirmiştir. Fadıl'ın ikinci hanımından olan kızı Meral, amcası Fevzi'nin oğlu İbrahim'le evlenebilir mi?

Cevap: Anlatılan meselede Fadıl, Fevzi'nin süt babası olmuştur. Her ne kadar Meral, Fadıl'ın ikinci hanımından doğmuş ise de her iki hanımdan da sütün gelmesine Fadıl sebep olduğu için Meral, amcası Fevzi ile süt kardeşi olmuştur. İbrahim de Meral'in süt yeğenidir. Dinimize göre bir kimse ile evlenemez (Abdülğani ed-Dimeşki el-Meydani, *el-Lübab fi şerhi'l-Kitap* c. II, s.173 Kahire 1944.; Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 8. Kitap, Müslümanlıkta aile ve karabet münasebetleri s. 406. İstanbul 1970). Dolayısıyla Meral ile İbrahim'in evlenmeleri caiz değildir.

6. Alış-veriş, ticaret, akit, şirket, kira-kiralama (leasing), hava parası,

Fetva 1. / 2001

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Raşit Ş.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Rüsselheim / Almanya

Soru: Alman Dresdener Bank vasıtasıyla Türkiye Merkez Bankasına belli miktarda Alman markını bir yıl vadeyle yatan Almanya da çalışan bir Türk işçisi, gümrüğünü mark olarak ödemek şartıyla Türkiyeye motorlu vasıta getirme hakkını elde ediyor. Bu teşvik eden belgeyede "permî" isimi verilmektedir. Türkiye'ye araba getirmek istemeyenler permilerini başkalarına para karşılığı satmaktadırlar. Ben de permimi 150.000 TL. karşılığı sattım. Sonra bunun caiz olup olmayacağını kesin olarak öğrenmediğim için gerekli muameleyi yapmaktan vazgeçtim. Acaba anlattığım şekilde elde ettiğim permimi satmam ve alacağım parayı kullanmam caiz midir?

Cevap: İslam hukukunda bu gibi şeylere Hukuk-i mücerrede denir. Hukuk-i mücerredenin bedel karşılığı devredilip edilmeyeceği konusunda İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı vardır.

Fetva 3. / 2000' boşanma

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mustafa T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Esnaf
İkameti : Sultanhamam / İstanbul

Soru: Dini nikahla evli bulunduğum eşim beni ve evimi terketti. Evimden birçok eşyayı aldığı gibi beni bırakmamak şartıyla ona verdiğim yarım dükkana da el koydu. Bu durumda:

- Yaptığı bu tasarruf dinimize uygun mudur?
- Benden nafaka isteyebilir mi?
- Ben boşamadıkça bir başkasıyla evlenmesi caiz olur mu?

Cevap: Eşinizin sizinle birlikte aynı evde kalması ve siz ona müsaade etmedikçe evinizden çıkmaması dinimizin emirlerindedir. Bu durumda:

a) Eşinizin sizden izinsiz olarak evinizden çıkması haramdır. Bunu sorumluluğu çok büyüktür. Bir hadisi şerif şöyle der:

“Bir kadın beş vakit namazını kılar, namusunu korur ve kocasına saygılı olur, onun isteklerini yerine getirirse stediği kapıdan cennete girer“ (Zekiyüddin el-Münzeri, *et-Tergib v'et-Terhib c. III, Mısır-1954 Birinci hadis 28 numaralı, 57 ve 58. sayfalarda Taberani tarafından, ikinci hadis 34 numaralı, 59. sayfa Taberani, İbn Huzeyme ve İbn Hibban tarafından üçüncü hadiste 52. sayfada 13 numaralıdır ve İbn Hibban tarafından bize ulaştırılmıştır*).

b) Bu kadın sizden nafaka isteyemez. Nafakaya hak kazanması için sizin evinizde oturması gerekir. Kadın evinize gelmek zorundadır.

c) Siz onu boşayıp iddetini tamamlayıncaya kadar beklemeden bir başkasıyla evlenmesi dinimize göre hiç mümkün değildir. Böyle bir şey yapıldığı takdirde devamlı yapmış olurlar.

Aranızdaki anlaşmazlığın giderilmesi için şöyle yapmanız icabeder:

Aklı başında, dürüst ve aile anlaşmazlıklarını bilen bir kişi erkek tarafından aynı özellikleri haiz bir kişi de kadın tarafından hakem tayin edilir. Bunlar aradaki anlaşmazlığı çözmek istedikleri takdirde Allah aranızı uyuşturur. Artık bundan sonra başka bir şey yapmaya ihtiyaç kalmaz. Bu husus Kuran-ı Kerim'in Nisa Suresinin 35. ayeti kerimesinde izah edilmiştir.

Yüce Rabbinden, aranızdaki anlaşmazlığın kısa zamanda çözümlenerek yeniden karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı olarak yuvanızı kurmanızı kolaylaştırmasını niyaz derim.

Fetva 4. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Veli M.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : İsveç

Soru: Aile boşamak için sebepler nelerdir? Birinci ailenin müsadese olmadan ikinci bir kadınla evlenmek caiz midir?

Cevap: Kan koca arasında geçimsizlik baş gösterir ve bu aile içinde halledilmezse biri koca tarafından diğeri de kadın tarafından olmak üzere aklı başında ve aile sıkıntılarını bilen iki kişi

Yapılan savaşlar hiçbir zaman Hz. Ali'nin şahsını hedef almamış, bozulan İslam birliğinin yeniden temin edilmesi arzusuna yönelik olmuştur. Ama taraflardan biri yapmış olduğu içtihadında yanlış olmuş olabilir. Hz. Ali de her zaman büyüklüğünü göstermiş Hz. Muaviye ve taraftarları için şöyle demekle yetinmiştir: "Kardeşlerimiz bize karşı gelmişlerdir" (Abdullah b. Mahmud Mevdud el-Mevsili, *el-İhtiyar*, c. IV, s. 151).

Hız. Ali ve Hız. Muaviye hakkında ehli sünnet alimleri kendilerine düşen vazifeyi tam bir tarafsızlık içinde yapmış ve durumu mümkün olan en güzel biçimde aydınlatmışlardır. Bu husuta yeterli bilgi için Ömer Nasuhi Bilmen tarafından yazılmış bulunan "Ashab-ı Kiram Hakkında Müslümanların Nezih İtkatları" isimli kitabı okumanızı ve ayrıca İmam Gazali'nin *İhyau Ulumdid-din* (terc. Ahmet Serdaroglu, Bahar Yayınları) adlı eserinin IV. cildinde 101,102, 368, 677, 857, ve 907. sayfalarına bakmanızı tavsiye ederiz.

Fetva 2. / 2001

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Kadriye Ç.
Cinsiyeti : Kadın
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Güngören Bakırköy / İstanbul

Soru: Bitişik komşunuzun bahçesini meyvesinden hiç kimseye tattırmadığını, bahçesini koruması için bir köpeği altı yavrusuyla birlikte bir ay beslediğini, bir cuma çağırıldığı belediye ekibinin bütün ısrarlarına rağmen salıverilirken onları öldürttüğünü ve bu yüzden bir yıldır komşunuza küskün olduğunuzu belirterek bunun bir günahınızın olup olmadığını soruyorsunuz?

Cevap: Yukarıdaki sebeplerden dolayı komşunuza dargın olmanız ve bunu bir yıldan beri devam ettirmeniz caiz değildir. Yaptığı hoş bir davranış değilse de bu ondan küsmeyi icabettirmez. Onunla barışarak komşuluk ilişkilerinizi düzeltmeniz gerekir.

Telefonla Sorulan Fetvalar

Fetva 3. / 2001 / komşuluk

Soru: Gayr-i müslim ortodoks komşunun verdiği yiyecekler yenilir mi?

Cevap: Evet, yenilebilir.

(Benzer mahiyette 1984 ve 1995 yıllarında birer soru daha sorulmuştur.)

Fetva 4. / 2001 / komşuluk- alevi komşu

Soru: Alevi komşum var. Beni düğünlerine davet etti, gidebilir miyim ve orada yemek yiyebilir miyim ?

Cevap: Gidebilir, yemek de yiyebilirsiniz.

Fetva 5. / 2001. / komşuya eziyet

Soru: "Komşusu şerrinden emin olmayan iman etmiş olmaz" hadisine göre komşuya eziyet eden kafir midir?

Cevap: Hayır, ancak imanı kamil değildir.

Fetva 8. / 2000 / evlenme

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : İbrahim D.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Sefaköy / İstanbul

Soru: Akraba evlilikleri, hangi batna kadar haramdır?

Cevap: Dinimizde evlenmeyi yasak hale getiren akrabalık, yakın akraba, sıhri akrabalık ve süt akrabalığı yoluyla olur.

a- Yakın akrabalar: Bir kişi yakın akrabalarından anne ve nineleri, kendi kızı ve ve torunları, kardeşleri ve kardeşlerinin kızları ile torunları, halası ve teyzesiyle evlenemez.

b- Sıhri akrabalar: Bir kişi nikahladığı kadının annesi ve nineleriyle ebediyen evlenemez. Kendisiyle zifafa girdiği eşinin kızı ve torunları da aynıdır. Babası ve dedesinin eşleriyle, oğlunun ve torunlarının eşleri de kendisine ebediyen haramdır.

c- Süt akrabalığı: Bir şahsın, iki yaşına kadar sütünü emdiği kadınla o kadını yakınları ve emzirdiği diğer çocukları kendine süt yönünden akraba olurlar. Bazı istisnaları olmakla birlikte bir müslüman, yakın akrabalık sebebiyle evlenemeyeceği kadınlarla süt akrabalığı sebebiyle de evlenmez. Mesela bir kişi, süt annesi, süt teyzesi, süt halası ve süt kardeşiyle evlenemez.

Fetva 9. 2000 / evlenme

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ramazan Ö.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Mahpus
İkameti : Kapalı Cezaevi / Kocaeli

Soru: Müslüman bir erkek, müslümanlığı kabul etmeyen hıristiyan bir kadınla evlenebilir mi ? Eğer evlenirse pişirdiğinden yiyebilir mi?

Cevap: Müslüman bir erkek, hıristiyan veya yahudi kızlarıyla evlenebilir. Onların pişirdiklerinden yemekte de bir sakınca yoktur. Ancak evlenebileceği bir müslüman hanım varken bir müslüman erkeğinin yahudi veya hıristiyan kadınlarla evlenmesi hoş karşılanmamıştır. Çünkü aile içi yaşayışta, çocukların yetişmesinde ve akrabalarla münasebetlerde birçok problemler çıkabilir.

(Benzer mahiyette 1982, 1993, 1994 ve 1995 yıllarında birer soru daha sorulmuştur.)

Fetva 10. / 12000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Necati Ç.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Safat / Kuveyt

Soru: İki bayram arası nikah kıyılabilir mi?

14. Günah ve Kul Hakkı

Fetva 1. / 1998 / kul hakkı

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Kenan A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Mahpus
İkameti : Davutpaşa / İstanbul

Soru: Çeşitli mevkilerde görevler yaptığınızı, şimdiye kadar bilerek kul hakkı yemediğinizi, ama üzerinizde bazı kimselerin hakkı olabileceğini belirterek bunlardan kurtulmak için, üzerinizde hakkı olanların hayrına olmak üzere cami, çeşme köprü vs. gibi ammenin hizmetinde olan yerlere devamlı yardımlar yapıp bu haklardan kurtulmak istediğinizi belirtiyor ve bu şekilde kul haklarından kurtulup kurtulamayacağınızı soruyorsunuz?

Cevap: Üzerinize hakkı geçtiğini bildiğiniz birisi varsa ondan helallik almanız icab eder. Eğer ölmüşse mirasçlarıyla helalleşirsiniz. Biri çıkar da sizde hakkının olduğunu iddia ve isbat ederse mirasçlarıyla helalleşirsiniz. Onun dışında bilmedikleriniz için yaptığınız davranış dinimize uygundur. Devamlı olarak Allah'tan da bağışlanmanızı isteyiniz. İnşallah hapiste olmanız da günahlarınıza keffaret olur. Bir an önce hakkın tecelli ederek töhmetten kurtulmanızı, sizin ve siz gibi olanların kısa zamanda normal hayata kavuşmaları için dualar ederim.

Fetva 2. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Osman A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Kuveyt

Soru: Allah katında affedilmeyen günahlar hangileridir?

Cevap: Müslüman olarak samimi bir niyetle tevbe edildikten sonra Allah katında affedilmeyecek bir günah yoktur. Bir başkasının hakkı geçmişse ondan veya mirasçılarından helallik dilemelidir.

(Benzer mahiyette 1985'de bir, 1986'da üç; 1989, 1990 ve 1993 yıllarında birer soru daha sorulmuştur.)

Fetva 3. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Muhammed M.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Şirinevler Bakırköy / İstanbul

Soru: İnsanoğlu mağdur edip, zorla elindeki dükkanı alıp, camiye katıp ibadet olur r dinimizde böyle bir kanun var mıdır? fetva veriniz.

Soru: Camiye giren bir kimse içerideki cemaate selam verebilir mi?

Cevap: Sesli olarak kuran okunurken, ilmi tartışma yapılırken, ezan ve ikamet esnasında selam vermek mekruhtur.

Kur'an okumak, tesbih çekmek veya namaz vaktini beklemek için camide oturanlara da selam verilmez. Böylelerine selam verildiği takdirde bu selamı almayabilirler (*el-Fetava'l Hindiyye*, Mısır Selam bahsi c. V, s.361).

Fetva 4. / 2001 / musafaha

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Sabri P.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Malkara / Tekirdağ

Soru: İslâm'da el sıkışmanın hükmü nedir, kimlerle el sıkışılabilir, eli öpülebilir. Kişiy kimler namahremdir?

Cevap: İki müslüman bir araya gelince el sıkışır, salat-ü selâm okur ve birbirlerinin hatırlarını sorarlar. Bu bir sevgi ve dostluk işaretidir. Bir Hadis-i şerif'te şöyle buyurulmuştur: "Birbiriyle karşılaşan iki müslüman el sıkıştırlarsa oradan ayrılmadan günahları bağışlanır." (Ebû Davûd, edep 142- Tirmîzi, İstizan 31; İbni Mâce, Edep 15) değerli kişilerin elleri öpülebilir. Alimlerin, takva sahibi kimselerin ve adil yöneticilerin elleri öpülebilir. Bunlardan başka müslümanlıklarına saygı için büyükleri elini öpmek de caizdir, fakat bir menfaat beklentisiyle el öpmek mekruhtur. Bir erkek evlenmesi temelli olarak yasak edilmiş bulunan annesi, nenesi, kız kardeşleri, kız ve erkek kardeşlerinin kızları ve torunları, kendi kızları ve torunları, halası ve teyzesiyle, babasının eşi ve kendi eşinin annesiyle tokalaşabilir. Bunlar dışındaki hanımlarla tokalaşması uygun bulunmamıştır.

6. Komşuluk ilişkileri

Fetva 1. / 2001 / komşuluk

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Şerif E.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Kadıköy / İstanbul

Soru: Müslüman olup alevilikle ilgileri olmayan ve temiz bir aileye mensup bulunan komşumuz, karı-koca olarak derler ki: "Biz Muaviye'ye Hazret demeyiz, aslında Hazret diyen kitapları da yakmak lazımdır. Çünkü Muaviye haksız olarak Hz.Ali'ye savaş açmış ve bir çok günahsız müslümanı kırdırılmıştır. Oğlu Yezid Kerbelâ'da Hz Hüseyin'i şehit etmiştir. "Bu şekilde Hz. Muaviye'ye kin beslemektedirler. Biz her ne kadar kendilerinin yanlış olduğunu anlatmak istedikse de, "Yok efendim, bu işi çok yönlü incelemek gerekir." dediler ve bizlere de: "Sakin ha Muaviye'ye hazret demeyin . "Eğer mümkün olsa Muaviye'ye hazret diyen bir komşu ile aynı apartmanda oturmayı bile mahzurlu görürüz" diye tanbihte bulundular .

Bu konuda bizlere, kafi derecede aydınlatıcı bilgi vermeniz hususunu saygıyla arz ederim.

Cevap: Hazret, saygı ve övgü ifadesi olarak kullanılan bir kelimedir.

Soru: Bazı yörelerde Regaip ve sair kandil geceleriyle Ramazan gecelerinde karı-koca işkilerinde bulunmanın günah ve haram olduğu inancı vardır. Acaba bu inanç doğru mudur?

Cevap: Hayır doğru değildir. Bakara suresinin 187. ayetinde “*Oruçlu bulunduğunuz günlerin gecesinde kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı.*” diye buyrulmaktadır. Regaip ve diğer kandil geceleriyle ilgili hiç bir yasak yoktur. Onun için gerek Ramazan ve gerekse kandil geceleri hanımlara yaklaşmak caizdir.

Fetva 3. / 1999 / aile

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Salih M.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Almanya

Soru: Altı çocuklu bir aileyiz. Eşim ve ben Almanya’da işçi olarak çalışmaktayız. Çocuklarımızın hepside yanımızdadır. Eşim, tesettürlü ve dini görevlerini yerine getirir. Ancak işe başladıktan sonra benim müsaademi almadan Türkiye’ye gidip geliyor, kendi başına ev, arsa gibi şeyler almaktadır. O nedenle ailemiz huzursuzluk içindedir. Bütün bunlar karşısında dinimize göre ne yapmam gerektiğini bildirirseniz vereceğiniz cevaba göre hareket ederim.

Cevap: Ailedeki mutluluk karı-kocanın uyumlu, anlayışlı ve birbirine karşı saygılı olmalarına bağlıdır. Dinimiz aile arasında şiddetli geçimsizlik meydana geldiği zaman aralarının buluması için iki kişinin hakem olarak tayin edilmesini emreder. Her iki taraftan ehil iki kişi ve ya bu özellikleri taşıyan kişiler e mürazcaat ederseniz bunlar sonuç alamazlarsa başka ilki ehil kişi çağırınız ittifakla ailenin yürümeyeceği kanaatine varılırsa boşanma yoluna gidersiniz.

Fetva 4. / 1999 / cinsellik

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hüseyin T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Beyoğlu / İstanbul

Soru: Evlenecek mali gücü sahip olmayan veya talebe gibi evlenme yasağına uğrayan bir genç, cinsi baskılar karşısında ne yapmalıdır?

Cevap: Oruç tutmak suretiyle cinsi arzularınızı firenleyerek. Zinaya düşmemenizi tavsiye ederiz.

Fetva 2. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Meliha Ü.
Cinsiyeti : Kadın
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Maltepe / İstanbul

Soru: Kireçlenen vücudumun tedavisini yaptırđım. Doktor kesin olarak banyo yapmamı yasakladı, su ile abdest almama da müsaade etmiyor. Teyemmüm ile namaz kılabilirmiyim? diye soruyorsunuz.

Cevap: Suyu kullanmanız vücudunuza zararlı olduğu için teyemmüm ederek namaz kılabilirsiniz.

Fetva 3. / telefonla / 2000

Soru: Köpeğin üzerine veya cildine teyemmüm olur mu?

Cevap: Asla olmaz. Teyemmüm ancak temiz toprak veya toprak cinsinden olan maddelerin üzerine yapılabilir.

Ahlakla İlgili Olan Fetvalara Örnekler:

1. Aile-cinsellik

Fetva 1. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hüseyin T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Beyoğlu / İstanbul

Soru: Eşcinsel hünsa olan bir kişi öldüğü zaman eğer erkek tarafı galipse erkek tarafından, kadın tarafı galipse kadın tarafı dan yıkanması gerekir. Fakat erkeklik ve kadınlık durumu müsavi olup bir tarafı tercih etmek hiç mümkün değilse (hünsay-ı müşkil) o nasıl yıkanacaktır ?

Cevap: Bu gibileri yıkanmaz, kendilerine teyemmüm ettirilir. Kefen hususunda da kadınlar gibidir.

Fetva 2. / 2000 aile-cinsellik

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hami Y.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Beyoğlu / İstanbul

Fetva 4. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hilmi T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Kartal / İstanbul

Soru: Kur'an-ı Kerim'i arap harfleriyle değil latin harfleriyle okuyabiliyorum. Babam bu şekilde doğru okuduğumu kabul etmesine rağmen arap harfleriyle okumadığım takdirde hicbir sevap elde edemeyeceğimi ifade ediyor.

Meşhur Hattat Hafız Osman'ın yazdığı secavendleri havi Kur'an-ı Kerim'i hatasız okumam halinde arap harfleriyle yazılı Kur'an-ı Kerim'i okumuş gibi sevap elde edebilir miyim?

Cevap: Latin harfleriyle arap harflerinin doğru yazmak mümkün olmamaktadır. Mesela "a" harfi "elif" ve "ayn" karşılığı, "s" harfi "sa" ve "sin" karşılığı "h" harfi ha (boğazın üst tarafından çıkar), "ha" (boğazdan hırıltılı bir şekilde çıkar) ha (boğazın alt tarafından çıkar) bu üç harfi karşılık yazılır. Mesela hallak kelimesini boğazın üst tarafından çıkan ha ile okursanız berber anlamına gelir. Boğazın alt tarafından ha ile ve sondaki k harfini de yumuşak okursanız helak olup duran anlamına gelir.

Bunun çok sayıda örnekleri vardır ve anlamı ciddi bir şekilde bozarlar. Bu sebeble latin harfleriyle yazılı Kur'an-ı Kerim'i doğru okumak mümkün değildir. Doğru okumak için sırf arap harflerini bilmekte yetmez. Bunun özel öğrenimini ve eğitimini yapmak gerekir.

Size, bir hocadan Kur'an dersi almanızı ve ondan sonra Kur'an okumanızı tavsiye ederiz. Şimdilik yalnızca Kur'an-ı Kerim'in anlamını ve tefsirini okursanız hatimden de çok sevap elde edersiniz.

Fetva 5. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : İbrahim D.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : İstanbul

Soru: Ayağında ayakkabı varken veya kahvehane gibi içinde sigara ve çay içilen, oturup sohbet edilen bir yerde Kur'an okunabilir mi ?

Cevap: Ayakta ayakkabı varken Kur'an okumanın bir mahzuru yoktur. Kahvehane gibi yerlerde Kur'an okunabilir. Ancak orada bulunan Kur'an-ı dinleyemeyecek durumda iseler, Kur'an'ın sesli okunması mekruh olur. Fakat bir kişinin kendi işitecek kadar alçak sesle okumasında bir sakınca yoktur.

Fetva 6. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hasan Y.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Gaziosmanpaşa / İstanbul

8. Kur'an-ı Kerim ve Mevlit okuma-okutma

Fetva 1. / 1990 / Kur'an okuma

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Yusuf K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Tuzla / İstanbul

Soru: Tavuk yem toplar gibi Kur'an okunur mu? Burada tecvit var mı? Tecvitsiz Kur'an okunur mu?

Cevap: Namaz kılanın kendisi işitecek derecede, diliyle harfleri belirterek Kur'an-ı Kerim ayetlerinden bir miktar okuması namazın bir rüknü olarak farzdır. Ayetlerin yavaş yavaş ve tefekkürle okunması pek sevaptır. Fakat Kur'an-ı Kerim'in çabuk okunması namazı bozmaz. Harfleri mahreçlerinden gereği gibi çıkaramayan ve tecvit kaidelerini uygulayamayan bir kişinin de namazı sahihtir (*El-Fıkhu Ala Mezahibi'l Erbaa*, Mısır 1939; M. Z. Efendi, *Nimet-i İslam*; Muhammed b. Muhammed ez-Zebidi, *İthafü's-Sade*, *İhya Ulumiddin Şerhi*, c. IV, s. 478; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 125 ve 217 vd.).

Fetva 2. / 1990 / Mevlit ve Kur'an

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Veli M.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : İsveç

Soru: K. Kerim ve Mevlit okutturulduğunda okuyanlara ücret olarak para vermek caiz midir?

Cevap: Kur'an ve Mevlit okuyanlara ücret olarak birşey vermek caiz değildir. Bu gibilere önceden pazarlık edilmemek şartıyla bir takım hediyeler verilebilir.

Fetva 3. / 1990 / Kur'an oku.

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Melih A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Bebek / İstanbul

Soru: Gayri müslim bir ölünün ruhuna fatiha okunabilir mi?

Cevap: Hayır okunamaz.

Fetva 2. / 1999 / kurban

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mustafa T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Bekçi
İkameti : Topkapı / İstanbul

Soru: Ölü için kurban kesilebilir mi?

Cevap: Sevabını ölmüş bulunan bir zata bağışlamak üzere kurban kesilebilir. Bunun belli bir vakti yoktur. Senenin her gününde kesilebilir. Böyle bir kurban, kurban bayramı günlerinde kesilecek olursa kendisine kurban kesmek vacip olan bir kişi, ölü namına kurban kesmekle kendi borcundan kurtulmuş olmaz.

Fetva 3. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Kazım E.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Burdur

Soru: Kurbanlık hayvanların yenilmesi haram olan organları hangileridir?

Cevap: Kesilen hayvanların akan kanları temiz değildir, bunu yemek haramdır. Besmele ile kesilip etleri yenen hayvanları içlerinde kalarak akmayan kanlar ise temiz ve helaldir. Bunların karaciğerleri ve dalakları ve bunlardaki kanlar da temizdir.

Kesilen bir koyun ödü, bezi sidik torbası, üreme organı ve yumurtaları yenmemelidir. Bunları yemek Hanefi mezhebine mekruh sayılmıştır (Damat, Şeyhzade Abdurrahman, *Mecma'ül -Enhur*, II/540 Matbaa-i Amire).

Fetva 4. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Tosun Kayıkçı
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Kağıthane / İstanbul

Soru: Alevi bir kişinin kesmiş olduğu kurbanın etini bir müslümanın yemesi caiz midir?

Cevap: Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanan Kur'an-ı Kerim'in Allah kitabı olduğunu kabul eden alevilerin kestikleri hayvanların eti yenir.

Fetva 11. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:
Soran Meydan Gazetesi İstanbul

Soru: Güneş enerjisi ile ısıtılan sudan abdest ve gusül alınabilir mi?
Cevap: Sakıncası yoktur alınabilir.

Telefonla Sorulan Fetvalar

Fetva 12. / kadın / 1998

Soru: Çok uzun saçlı bir hanım gusül abdesti alırken örgüsünün uçları ıslanmadan (başı ıslanıyor) abdest alsa gusül abdesti olur mu?
Cevap: Evet.

7. Kurban

Fetva 1. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Remzi A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Emekli astsubay
İkameti : Fatih / İstanbul

Soru: Emekli Astsubayım. Şu anda yalnız emekli maaşım ile bir tabancam vardır, nakit başka param yoktur. Silahım için kurban kesip kesmiyeceğimi, kurbanda nisap miktarının ne olduğunun bildirilmesini rica ederim ?

Cevap: Kurban bayramında kurbet niyetiyle kurban keserek, hür, mukim, müslim, zengin olan kimse için bir vecibedir.

Zenginden maksat haceti asliyesinden başka nema olsun olmasın nisap miktarı (yani en az dini zenginlik ölçüsü gümüşten itibar edilince (595) gr. altından itibar edilince (85 gr.) veya bunların kıymetlerine müadil bir mal havaici asliyeden, yani sahibinin borcundan, ikametgahından evinin lüzumlu eşyasından, binip kuşanacağı at ve silahundan ve kendisinin çoluk çocuğunun bir aylık veya diğer bir kavle göre, bir senelik nafakalarından fazla bulunmalıdır. Bu şartları haiz olan bir müslümanın kurban kesmesi vaciptir.

Silahınız havace-i asliyeden olduğu için kurban kesmeniz icabetmez.

Soru: Gebeliği önlemek için kadının rahmine spiral isimli aletin takılmasında dini bir mahzurun olup olmadığını ve bu aleti taktırmuş bir kadının ölümü halinde kendisine ne lazım geleceğini sormaktadır.

Ayrıca spiral takan bir kadının abdesti namazı ve ibadeti kabul olmazmış doğrumudur?

Cevap: Bilindiği gibi, dinimizde kadını kısırlaştırmak caiz değildir. Ancak erkeğin menisinin kadının rahmine ulaşmasını engellemekte bir mahzur görülmemiştir. Bu esasa göre azil, yani erkeğin, menisine dışarıya akıtması, erkeğin cinsel organına kılıf takması ve sağlığına zararlı değilse kadının spiral kullanması caizdir.

Ancak kadının avret mahalline bir zaruret olmadan kocasından başkasının bakması haram olacağından bir zaruret olmadıkça spiral kadının kendisi veya kocasından başkasının takması caizdir.

Rahmine spiral takılı bir kadının ölmesi halinde onun için özel bir işlem yapılmasına ihtiyaç yoktur. Spiral takan bir kadının abdesti namazı ve ibadeti kabul olur spiralin abdest ve namazla bir alakası yoktur (İbn Abidin Muhammed Emin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-dürri'l Muhtar*, II-411-412).

Fetva 3. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Hasan D.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Emekli sağlık memuru
İkameti : Koca M. Paşa / İstanbul

Soru: Yazıhanede çalışan 61 yaşında 40 senelik emekli sağlık memuruyum. Kadın ve erkek hastalara iğne, pansuman vb. sağlık görevi yapmaktayım. Bu yıl hacca gideceğim dönüşte aynı görevi kadın hastalarda da devam ettirebilir miyim?

Cevap: Bulduğunuz muhitte kadın hastalara bu hizmetleri yapacak bir kadın yoka, siz yapabilirsiniz. Zaruri durumlarda zaruretin ölçüsüne göre yasak şeyler mübah olur. Ancak onları tedavi ederken gözlerinizi bakmanız gerekli olmayan yerlerden sakınmanız icabeder (Abdullah b. Mevsili, *El-İhtiyar*, c. IV, s. 154, Kahire 1959).

Fetva 4. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Mehmet K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Şahsen
Mesleği ve Sosyal Statüsü : 26. mknz. p.a.2.tb. 4.b.
İkameti : Metris / İstanbul

Soru: Kadınların örtünmesinin sebebi nedir?

Cevap: Faizde olduğu gibi, kadınların örtünmesinde de esas sebep, Allah Tealanın emridir. Fakat gönlün yatışması için başka sebeplerde araştırılabilir. Bunlardan bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

a- Kadınlar vücutlarını göstermeye, erkekler de kadın vücuduna bakmaya meraklıdır. Bu bakışmalar konuşmaya, konuşmalar daha ileri giderek ahlak dışı durumların meydana gelmesine sebep olabilir. Zinanın yaygınlaşması, nesillerin bozulması hep kadın erkek ilişkilerindeki dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Kıyafet ve örtünme, kadın erkek ilişkileri arasında da bu denge

Fetva 2. / 1999 / diyet

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Baki G.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Şahsen
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Gazeteci T. Gazetesi
İkameti : Güngören / İstanbul

Soru: Bakkal dükkanı önünde durmakta olan ekmeğin arabasını, şoförlüğü olmayan bir kişi sürmeye kalkışarak iki buçuk yaşındaki kız çocuğumu kamyon altında ezip ölümüne sebep oldu. Suçlunun tarafları bana bir tazminat ödeyerek anlaşmamızı ve benim davadan vazgeçmemi istiyorlar. Acaba onlardan tazminat almamızın dinimize göre bir mahzuru var mıdır? Tazminat almaktan vazgeçerek suçluyu karşılıksız olarak bağışlasak dinen sorumlu olur muyuz? diye soruyorsunuz.

Cevap: Adı geçen şahıs, kızınızın hata yoluyla ölümüne sebep olmuş bulunmaktadır. Bu gibi ölümlerde kızlara ödenecek diyet 2.125 gr. iki kile yüzyirmi beş lira altındır. Bu kadar altını yahut anlaşmanıza göre daha az veya daha çoğunu alıp davadan vazgeçmenizin dinimize göre hiçbir sakıncası yoktur. Karşı taraftan hiçbir şey almadan da onları bağışlayabilirsiniz.

Fetva 3. / kadın 1999 / diyet

Soru: Kürtaj yaptırılan çocuğa diyet vermek gerekir mi?

Cevap: Bir hanım kocasından habersiz kürtaj yaptırmışsa ve aldırılan çocuk belli bir büyüklüğe erişmiş ise kocasına tazminat ödemesi gerekir.

26. Kadın ve mahremligi, kadın halleri, doğum kontrolü, kına, spiral v.b.

Fetva 1. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : İsmet B.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Şahsen
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Şükranıye Köyü / Bilecik

Soru: Dinimize göre kına yakılmasında bir fazilet var mıdır?

Cevap: Kına ile süslenmekte bir mahzur olmadığı gibi bunun bir fazileti de yoktur.

Fetva 2. / 1999 / Spiral takmak

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : G. Müftülüğü
Cinsiyeti : -
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Kurum
İkameti : G. / İstanbul

21. Konut kredisi ve diğer krediler

Fetva 1. / 1999 / konut kredisi

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Bünyamin O.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Memur (yirmi kişi)
İkameti : Erzurum

Soru: Bizler yirmi arkadaş, bir yapı kooperatifine üyeyiz. Hepimiz dargelirli, küçük memurlarız. Bilindiği gibi devletimiz Toplu konut kanunu'na göre, biz dar gelirli'lere kredi vermekte ve bu krediden de bir miktar faiz almaktadır.

Başka bir şekilde ev sahibi olma ümidimiz yoktur. Faiz vermekte almak ta dinimizde haram olduğuna göre biz bu krediden istifade edebilir miyiz?

Cevap: Kağıt para sisteminde paranın iç piyasadaki alım gücünde düşmeler olması kaçınılmazdır. Buna enflasyon ismi verilmektedir. Hanefi mezhebinde müftabih olan görüşe göre borçlanan kişiler borçlarını öderken paranın değerinde bir değişme olmuşsa onu nazari itibare almalıdırlar. Yani borçlandığı günde değer üzerinden borcunu ödemelidirler. Borçlanmalarda paranın enflasyonla kaybettiği değer farkını ödemek faiz değildir (Şeyhzade, Abdurrahan b. Muhammed, *Mecmaü'l Enhar, Kitabu's-sarf*, c. II, s. 114, M. Amire 1301, İbn Abidin, *Reddü'l Muhtar, Kitabu's-sarf*, c. IV, s. 267).

Buna göre, alacağınız krediye faiz ismi altında ödeyeceğiniz fark, paranın enflasyonla kaybettiği değer miktarını geçmiyorsa bu mezhebimize göre caizdir.

Fetva 2. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Fuat Ö.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Esnaf
İkameti : Eminönü/ İstanbul

Soru 2: Bankadan alınan kredilerle yapılan iş sonucunda elde edilen kazanç helal midir?

Cevap: Şifahen kendisine cevap verildiği için cevaplar kayda geçmemiştir.

Fetva 3. / erkek / 1999 / kredi

Soru: Almanya'da banka bana Türkiye'de iş kurmam için kredi veriyor. Faize verdiğim para gibi haram olur mu?

Cevap: Faizin her türlü'sü haramdır. Faizi almakta vermekte haramdır.

Fetva 2. / 2000 / gazete kuponu

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : İbrahim U.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Bayrampaşa / İstanbul

Soru: Bazı gazeteler kuponlar yayınlıyorlar. Bu kuponlardan belli sayılarda biriktirip kendilerine gönderenler arasında çekecekleri kur'a ile onlara bir takım hediyeler dağıtacaklarını ilan ediyorlar. Bu çeşit kur'alara iştirak için kupon gönderip sonra da çıkan hediye almaya caiz midir?

Cevap: Kupon biriktirmek niyetiyle de olsa, gazete alınırken ödenen para, kuponun değil gazetenin bedelidir. Çünkü kupon yayınlamamış olsa dahi o gazeteyi alan bir kişi aynı ücreti ödeyecektir. Çünkü böyle olunca bunu piyango saymak mümkün değildir. Çünkü piyangoda paralar sırf oyuna iştirak etmek üzere verilir. Yapılan çekilişte, iştirakçilerden toplanan paralar onlardan bir kaçına çıkar ve diğerleri mahrum kalır. Böyle bir şey kumar olduğu için dinimiz yasaklamıştır. Fakat gazetelerin yaptıkları, piyangodan çok farklıdır. Onlar okuyucularına hediye dağıtarak kendilerine olan rağbeti artırmak istemektedirler. Her okuyucuya ayrı ayrı hediye vermedikleri için kupaon gönderip iştirak edenler arasında kur'a çekmek zorunda kalıyorlar. Onun için bu tip kur'alara iştirak edip çıkan hediye almaya bir mahzur yoktur.

Fetva 3. / 2000 kampanya

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ahmet F.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Esnaf
İkameti : Bayezıt / İstanbul

Soru: Peşinatsız ve faizsiz otomobil kampanyası düzenlemekte yirmişer kişilik gruplar oluşturmakta ve her ay noter nezaretinde kur'a çekerek bir kişiye arabasını teslim etmekteyiz. Yirmi ay içinde gurupta bulunan herkesin bir arabası olmaktadır, bu düzenlemede yirmi ay içinde arabalara fabrika tarafından yapılan zamları gurup içerisindeki kişiler eşit olarak paylaşarak ödemektedirler. Arabaların hepsi de aynı marka ve aynı modeldir. Biz yaptığımız bu organizasyona karşılık %10 komisyon almaktayız. Bunun dinimize göre caiz olup olmadığını bildirilmesini arz ederim.

Cevap: Bu bir alış verişi sayılmaz, çünkü alış verişte malın mevcut olması ve fiyatının tam olarak belli olması icap eder. Yapılan iş yirmi ay içerisinde herkesin aynı özellikleri taşıyan bir otomobile sahip olması için karşılıklı yardımlaşmadır. Bu kişilerin bir araya getirilmesi muamelelerinin takibi ve için organizasyonu bir hizmet gerektirdiğinden bu hizmete karşılık komisyon alınabilir. Yukarıda belirttiğiniz organizasyonun yapılmasında ve böyle bir kampanyaya girip otomobil sahibi olunmasında bir mahzur yoktur.

olmuşsa onu öğrenip borcu ona göre ödemek icabeder. Bu hususta en kestirme yol, altı bin lira 1980`de ne kadar altın alıyorsa bu gün o kadar altının karşılığını ödemektir.

Telefonla Sorulan Fetvalar

Fetva 4. / kadın 1999

Soru: Acilen paraya ihtiyacı olan bir kimse günü gelmemiş senedi kırdırabilir mi?

Cevap: Başka yolla para bulamamış ve acilen paraya ihtiyacı olan bir kimse günü gelmeden çek veya senedini kırdırmak zorunda kalır ve bunu yaparsa bu şahıs madur durumdadır. Asıl önemli olan çeki bozan banka veya özel herhangi bir şahsın durumudur. İster banka istrese şahıs olsun bu çeki bozan tarafın, çekin asıl tarihi itibari ile paranın enflasyon karşısında olması gereken miktarından fazlasını alıyorsa caiz değildir, haramdır. Çekin asıl bozulacağı tarihe kadar asıl paranın enflasyon karşısında kaybettiği veya kaybedeceği miktar hesaplanarak bu miktar kadar alınabilir ama bunun dışında alınan hesapsız ve rastgele bir miktar elbette caiz değildir.

Fetva 5. / kadın 1999

Soru: Borç verdiği altınları ile elindekiler nisaba ancak ulaşıyor. Zekatını hemen vermeli mi yoksa geciktirilebilir mi?

Cevap: İster hemen verir, isterse alınca verir.

Fetva 6. / i 1999

Soru: Alacaklı olduğu malın temerrüdü sebebiyle parasının değeri düşen kimse bu alacağını farkıyla beraber almalı mı?

Cevap: Borç para cinsinden ise ana para + enflasyon.

20. Milli piyango, gazete kuponu, toto vb.

Fetva 1. / 1999 / milli piyango

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ahmet A.

Cinsiyeti : Erkek

Soru Şekli : Mektupla

Mesleği ve Sosyal Statüsü : Türkiye Şeker Fabrikaları Alım-Satım Md.

İkameti : Beyoğlu / İstanbul

Soru: Milli Piyango biletinden çıkan paranın dini bakımdan helal para olup olmadığını öğrenmek istiyorum.

Cevap: Milli Piyangodan çıkan para bir şans oyunu, yani kumr olduğu için dinimizde haramdır. Yusuf el-Kardavi, *El helal vel Haram fi'l İslam*, c.I, s.252, 4. baskı 1967. Bir müslüman ondan istifade edemez, o parayı fakir ve hayır kurumlarına verebilir.

Toto, kumar ve milli piyango gibi oyunlara cevaz vermek dinimize göre mümkün değildir (Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.I, s. 764-65 ve c. II, s. 1804 İstanbul 1935-36).

Fetva 6. / kadın / 2001

Soru: Borsa ile kumar arasındaki fark nedir?

Cevap: Borsa normal alım satım işlemidir. helaldir. Kumar ayetee yasaklanmıştır ve alım-satım işlemi kumarda yoktur.

18. Enflasyon,

Fetva 1. / 2001

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Niyazi Y.
Soru Şekli : Mektupla
Cinsiyeti : Erkek
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Karaköy / İstanbul

Soru: 1973 senesinden zamanımıza kadar paranın büyük ölçüde değer kaybına uğradığı malumdur. Bu paranın karşılığı bugünkü duruma göre ne olmalıdır?

Cevap: Bilindiği gibi kağıt paralar, satınalma güçlerine göre işleme tabidirler. Satınlama güçleri düştükçe gördükleri işte azalır. Buna göre borcunuzu tam olarak ödemiş olmak için, paranın 1973'ten beri enflasyon sebebiyle kaybettiği değeri de ödemeniz icabeder.

Fetva 2. / 2001

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Remzi A.
Soru Şekli : Mektupla
Cinsiyeti : Erkek
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Kadıköy / İstanbul

Soru: Devlet bir yere değer biçiyor ve o cadde üzerindeki evlerin vergisi o değer üzerinden veriliyor. Halbuki evin gerçek değeri daha yüksek oluyor. Burada bir hile söz konusu olabilir mi?

Cevap: Burada bir hile sözkonusu değildir. Bu biçilen değerler evlerin satış değerleri değil, vergi değeridir.

Telafonla Sorulan Fetvalar

Fetva 3. / erkek / 2001 enflasyon

Soru: Bir miktar para verdiğimiz bir kişi borcunu vaktinde ödeyememektedir. Enflasyondan etkilenmemek için borcumuzu dövize çevirebilir miyiz?

Cevap: Altın karşılığı daha uygundur.

Fetva 14. / 2000

Soru: Bakkal para verdim bedava yiyecek alsam faiz olur mu?

Cevap- Bu şekilde faiz olur. Fakat kar zarar ortaklığı kurarsanız, kardan size isabet eden miktar helal olur.

Fetva 15. / 2000 taksitle satış

Soru: Taksitle satış ve faiz midir?

Cevap: Taksitle satış ve faiz değildir

16. Banka,

Fetva 1. / 2000 / camide banka reklamı

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Sadık Ö.
Soru Şekli : Mektupla
Cinsiyeti : Erkek
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Maltepe / İstanbul

Soru: Cami bahçesinde üzerinde banka reklamı bulunan kanepelerde oturmak caiz midir ?

Cevap: Cevapsız

Fetva 2. / kadın / 2000 ' banka

Soru: Satmışım malın karşılığında bize verilen çeki, vadesi dolmadan bankaya kırdırınca, banka paranın bir miktarını alıyor. Bu işlem mahzurlu mudur?

Cevap: Evet mahzurludur.

17. Borsa, altın, döviz, tahvil senet, hazine bonusu,

Fetva 1. / 2000 / devlet tahvili

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Abdullah T.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Şahsen
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Emekli
İkameti : Çengelköy / İstanbul

Soru: Denizcilik bankasından emekli, emekli ikramiyesi yerine bir yıl sonra paraya çevirebileceğiniz %34 faizli devlet tahvili verdiklerini belirterek zamanı gelince bunun faizini alıp almayacağınızı soruyorsunuz?

Cevap: Devlet, bu tahvili sizin rızanız hilafına vermiştir. Normal olanı paranın peşin olarak size verilmesiydi. 1981 ve 1982 şartlarına göre Türkiye'de yüksek enflasyon vardır. Tahvili aldığınız günden parayı alacağınız güne kadar enflasyon oranı %34 veya daha fazla olursa bu farkı almanız paranızın kaybettiği değere karşılık sayılacağından faiz olmaz. Hanefi mezhebinde fetva böyledir (Şeyhzade Abdurrahman b. Muhammed, *Mecmaü'l -Enhür K. Sarf*, c. II, s. 114 Matba-i Ar 1301, İbn Abidin, *Reddü'l Muhtar K. Sarf*, c. IV, s. 267).

Fetva 9. / 2000 / sigorta

Soru: İslami sigortacılık caiz midir?

Cevap: Caiz değildir. Şüpheli bir konudur.

Fetva 10. / erkek 2000 / sigorta

Soru: Arabamla kaza yaptım. Tamir parasını başka birinin arabasının sigortası kanalı ile alabilir miyim ?

Cevap: Araba vs. için yaptırılan kasko sigortası islami değildir. Başkasının hakkına tecavüz olup haramdır. Başkasının kanalı ile almak da aynıdır.

14. Finans kurumları (faizsiz, kar ortaklığına dayalı olarak nitelenen)

Fetva 1 / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Halil A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Üsküdar / Xstanbul

Soru: Türkiye'de faaliyet gösteren Finans Kurumlarının al-Baraka Türk, Faysal Finans gibi, gelirleri faiz sayılır mı? Burada hesabı olan kişilerin elde ettikleri kazançlar helal midir?

Cevap: Faizsiz finans kurumları topladıkları paraları alım-satım, kiralama ve ticari ortaklıklar yoluyla çoğaltıp elde ettiği karı hesap sahipleriyle paylaşmak için kurulmuş kurumlardır. Kuruluş esaslarına göre çalıştıkları takdirde kazançları helal olacağından hesap sahip lerinin alacakları paylarda kendilerine helal olur.

15. Faiz, nema

Fetva 1. / 2000 darü'l harp'te faiz

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ömer Ş.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Brühl / Almanya

Soru: Faiz'in dinimizce haram olduğu malumdur, ancak biz Avrupa'da çalışan işçileriz. Buradaki bankalarda yani Alman bankasındaki bulunan paralarınıza isabet eden normal faizler alıp kullanmamız haram mıdır? Buradaki edindiğimiz bilgilere göre ecnebi memleketlerinin darü'l harp olduğu ve buralardaki faizlerin bizlere haram olmadığı şeklindedir. Ayrıca Darü'l Harp ve Darül İslam nedir, bunlar nasıl ve kime tabidir?

Cevap: Bilindiği gibi mezhebimizin kurucusu İmam-ı Azam Ebu Hanife ile talebesi İmam-ı Muhammed'e göre oradaki bankalardan faiz almanız caizdir (*Kitabü'l İhtiyar*, c. II, s. 33). Yal-
sizin orada onlara faiz vermeniz ise caiz değildir.

Fetva 5. / 1999 / kasko sigortası

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Harun K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Faksla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : İstanbul

Soru: Biz yeni bir araba aldık. Arabamızı kasko sigortası ile sigortalamamızda bir sakınca var mı ?

Cevap: Bugün uygulamakta olan özel sigorta sistemleri İslam hukukuna uygun değildir. Türkiye gibi alternatif sigorta kurumlarının bulunduğu yerlerde sigorta ihtiyacının mevcut sistemle karşılanabileceğini kabul eden alimler vardır.

Fetva 6. / 1999

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Osman Y.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Ümraniye / İstanbul

Soru: Bir baba kendine, çocuklarına ve ailesine yaşam sigortası yaptırabilir mi?

Cevap: Türkiye'de uygulanmakta olan hayat sigortası sistemi tamamen faiz temeline oturtulmuştur. Faizde dinimizin kesin yasaklarından. Siz muayyen bir zaman belirli bir miktar para yatırılıyorsunuz, bu firmalar size yatırdığınız miktarı fazla olarak daha sonra ödüyorlar. Bu aynen bir bankaya 10 milyon para yatırıp 3-5 sene sonra 100 milyon almak gibidir ve faizdir.

Fetva 7. / 1999

Soran Meydan Gazetesi İstanbul

Soru: Köprü v.b. tahviller, dinen hükmü nedir?

Cevap: Faizdir. Tahviller faizli borç senedir.

Telefonla Sorulan Fetvalar

Fetva 8. / 1999

Soru: Dükkanımı sigorta yaptırmak istiyorum, caiz mi?

Cevap: Sigorta yardımlaşma değildir. Caiz olmaz.

tamamlamak için Beş bin Dolar ödemem gerekmektedir. Bu ödemeyi yaparak Sigortadan emekli olabilir miyim? Bana ödenecek emekli maaşı bana helal olur mu?

Cevap: Şartlarını yerine getirdikten sonra sizin de emekli maaşı almanız caizdir.

Fetva 2. / 1999 emeklilik

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Kazım K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Şişli / İstanbul

Soru: Bir Bağ-Kur emeklisi, yatırmış olduğu paranın tamamını bir buçuk sene içinde almışsa bundan sonra alacağı haram olur mu?

Cevap: Bir Bağ-Kur, belli işlerle meşgul olan kişilerin karşılıklı yardımlaşmaları esasına dayalı olarak devlet tarafından kurulmuş bir kurumdur. Bu sebeple yatırdığının tamamını almış olan bir şahıs, buranın kanuna uygun olarak yardım almaya devam edebilir. Bu ona helal olur.

Fetva 3. / 1999 / süper emeklilik

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : İzzet G.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Develi / Kayseri

Soru: Emekli idim çıkan bir kanununa dayanarak 4.200.000 tl. yatırdım ve süper emekli oldum. Bundan sonra maaşım bir hayli yükseldi, acaba bu para bana helal midir?

Cevap: Bu topyekün emeklilik sistemi içinde cevaplanabilecek bir sorudur. Müftülüğümüz bu konuda geniş bir araştırma yapmamıştır. Bu noktada süper emeklilik yoluyla aldığımız maaşların haram olduğunu söyleyemez.

Fetva 4. / 1999 bağkur

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Salih E.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektup
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : K. İzmit

Soru: Köylerimizde tarım sigortası adı altında bağkura kayıtlı oluyoruz. Kayıt olmayanları da kendileri kayıt etmişler. Bu işi detaylı bilmiyorum. Buraya belirli yaşa kadar para ödeyeceğim. Sonunda emekli olup devletten maaş alacağım. Bu maaş haram olur mu olmaz mı?

Soru: Vade farkı koymak veya vadeli mal satmak haram mıdır?

Cevap: Bir malın peşin fiyatı ile vadeli fiyatı arasında fark olabilir. vadeli satışlarda, mal fiyat ve vade kesinleştirilirse dinen mahzurlu bir durum olmaz. Bu şekilde bir malı satmak da satın almak da caizdir.

Fetva 3. / 1998

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Cezmi B. A.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Gazeteci-yazar T. Basım Ticaret
İkameti : Cağaloğlu / İstanbul

Soru: Arabaları satarken önce fiyat veriliyor. Sonra da yapılan yazılı akitlerde gelecek zamlardan müşteri etkilenir diye ibare konuluyor. Buna göre hem satış anında verilen hem de zam geldikten sonra verilen ve ikinci bir fiyat verilmiş gibi olunan bu durum İslam hukukuna göre caizmidir, değil midir?

Cevap: Bahsettiğiniz araba satışları bildiğimiz satış usulleri ile değil yapılan bir organizasyonla gerçekleştirilmektedir. Belli sayıda kişileri bir araya getiren organizatör kur'a ile her ay onlardan birine peşin fiyatla bir araba satın alma vaadinde bulunmaktadır. Arabanın cinsi ve modeli bellidir. Organizasyona katılan kişiler hem ileride alacakları arabaya mahsuben bir ödemede bulunmakta hem de bu organizasyonu gerçekleştiren kişiye bir ücret -komisyon- vermektedirler. Satış arabasının teslim alındığı gün yapıldığı için, fiyatta belirsizlik söz konusu değildir.

Paraların tahmini bir fiyat esas alınarak toplanmasında mahzur yoktur. Organizasyona dahil olan her kişi araba alımı konusunda diğerine yardımcı olmaktadır. Buna araba satın almak için yardımlaşma organizasyonu denilebilir.

Fetva 4. / 1998

Soran Meydan Gazetesi / İstanbul

Soru: Leasing kiralama sistemi hakkında bilgi istiyorum.

Cevap: Özel maddelerle kiracı lehine çevirmek lazımdır.

13. Sigorta, emeklilik, kasko

Fetva 1. / 1998 / sigorta emekli

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Ahmet K.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : İşçi
İkameti : Hamburg /Almanya

Soru: Elli iki yaşındayım ve 12 seneden beri Almanya'da çalışıyorum. Elli beş yaşına geldiğimde isteğe bağlı olarak Türkiye Sosyal Sigortalarından emekli olabiliyorum. Beşbin iş ünü

Soru: Mübarek ramazan ayında vatandaşlarımızın büyük çoğunluğu kan verdikleri oruçlarının bozulacağı endişesiyle kan bağışında kaçınmaktadırlar.

Kan stoklarımız vatandaşlarımızın hayatlarını tehlikeye düşürecek derecede azalmıştır. Hasta ve yaralı din kardeşlerimizin lüzumsuz yere can kayıplarını önlemek üzere, kan vermekle oruç bozulmayacağına dair bilgilerinizi rica eder saygılar sunarız.

Cevap: Dinimize göre oruçlu bir kişi kan aldirabilir ve kan bağışı yapabilir. Bunun oruca bir zararı yoktur. Orucu bozmayacağı gibi mekruhta olmaz.

Fetva 2. / 2001 / kan değişimi

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : İnci Ş.
Cinsiyeti : Kadın
Soru Şekli : Faksla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Fatih / İstanbul

Soru: Bebeğin kanı uyumsuzluktan dolayı değişebilir mi?

Cevap: Tıpla ilgili meseledir. Uzman doktorlar gerekli görürlerse değiştirebilirler.

12. Vade farkı

Fetva 1. / 2001

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Himmet Ç.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Memur
İkameti : K. Köyü Köprübaşı / Salihli

Soru: Peşin onbin TL.'ye satılan bir mal veresiye onbeşbin TL.'ye satılıyor, vadenin artması dolayısıyla fiyatta da görülen bu artış faiz sayılır mı?

Cevap: Burada parayla paranın değişimi olsaydı ona faiz denirdi. Fakat parayla malın değişiminde faiz meydana gelmez. Bir malın veresiye fiyatı, peşin fiyatından daha fazla olabilir, faiz değildir. Dört mezhepte bu konuda aynı görüştedir.

Fetva 2 '2001

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Murat Ö.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : -
İkameti : Küçükyağı / İstanbul

Fetva 5. / 2000 doğum kontrolü

Soru: Hamile kalmayı önleyici tedbirler alınabilir mi?

Cevap: Alınabilir caizdir.

10. Organ nakli

Fetva 1. / 2000

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Kevser Ö.
Cinsiyeti : Kadın
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Memur-Interbank
İkameti : Esentepe / İstanbul

Soru: Bir yerde okuduğuma göre herkes kendi uzvundan sorumlu olup. vereceği hesap bununla sınırlı deniyordu. Dinimize göre organ nakli mümkün mü? Beni aydınlatacağınızı umuyorum.

Cevap: Bir bitkinin çeşitli şekillerde yok olmasından sonra, toprağa atılan tohumundan, zamanı gelince eski şeklinde yeniden bitmesi gibi.

Sorumluluk açısından değerlendirmek gerekirse dinimize göre; "Hiçbir günahkar başka-sının günah yükünü yüklenmez" (Kur'an-ı Kerim, İsrâ suresi, ayet: 15).

Bu sebeple kendine organ nakledilen kişiyi işleyeceği günahın sorumluluğu o şahsa aittir. Organın nakledilmesine müsaade edilen kişi ise ona yaptığı iyiliğin sevabını alır.

Ölen kişinin bütün organları çürüyeceğinden dolayı bu organların hayatta iken yok olmaları ile öldükten sonra yok olmaları arasında bir fark yoktur. Otları koparılmış ve kabukları alınmış bir fasulye tanesi toprağı dikilince yeşilliği ve çiçeği ile yeniden bittiği gibi ölen insan da bir organı eksik olmaksızın yeniden diriltilecektir.

Fetva 2. / 2000 cinsiyet değiştirme

Soru: Ameliyat olmak suretiyle cinsiyet değiştiren oğlum kız oldu, dinen durumu nedir?

Cevap: Gerekli açıklama yapıldı. Daha ziyade teselli edici şeyler söylendi.

11. Kan aldirmek, kan bağıışı ve satmak

Fetva 1. / 2000 ramazanda kan bağıışı

Soru soranın kimliği hakkında bilgiler:

Adı-Soyadı : Op Dr. Namık D., Dr. Necdet C.
Cinsiyeti : Erkek
Soru Şekli : Mektupla
Mesleği ve Sosyal Statüsü : Doktor
İkameti : Çapa / İstanbul

Fetva 59. / 2000 / içki

Soru: İçki içen bir şahsı, içkiden vazgeçirecek bir ayet var mıdır?

Cevap: Haram işleyen bir kişiyi okuyup üfleyerek suretiyle vazgeçirmek mümkün değildir. Şahsın kendi iradesi ile olacak bir iştir.

Fetva 60. / erkek / 2000

Soru: Bir adam emekli olacak oturma yeri olarak uzak bir yeri göstererek harcırah alıyor. Fakat İstanbul'da oturuyor. Devleti alıyor. Aldığı helal olur mu?

Cevap: Olmaz, aldatma ve yalanla iş yapmak caiz değildir.

Fetva 61. / 2000

Soru: Kedinin kısırlaştırılması dinen yasak mıdır?

Cevap: Cevabı yazılmamış.

9. Tüp bebek, kürtaj

Telefonla Sorulan Fetvalar

Fetva 1. / Soran kadın / 2000 / kürtaj

Soru: Bir anne için hamilelik tehlikeli ise kürtaj caiz midir? Doğuma müdahale için tedbir almak, yani doğum kontrolü yapmak caiz midir?

Cevap: Ölüm tehlikesi arzemesi halinde caizdir. Aksi halde ana rahmine düşen çocuğu öldürmek günahıdır. Doğuma müdahaleye gelince karı ve kocanın muvaffakiyetiyle azil yaparak erkeğin, tıbben sağlığına zararlı olmayan yöntemlerle de kadının önlem alması caizdir

Fetva 2. / kadın / 2000

Soru: Çocuğu olmayan bir çift, taşıyıcı anne kullanarak çocuk edinebilir mi?

Cevap: Edinemez. Erkek, nikahsız olarak ikinci bir kadına bu vazifeyi geçici olarak yükleyemez.

Fetva 3. / 2000 çocuk yapmamak için kısırlaşmak

Soru: Çocuk yapmamak için kısırlaşmak caiz midir?

Cevap: Caiz değildir. Ancak ana rahmine sperm düşürülmemesi için tedbir alınabilir.

Fetva 4. / kadın 2000

Soru: Spiral ile korunma günah mıdır ve gusle engel midir?

Cevap: Spiral ile korunma günah değildir ve gusle de engel değildir.